

2020
Világtörténelem

Ihor Scsupak, Olena Burlaka,
Irina Piszkarjova

Ihor Scsupak
Olena Burlaka
Irina Piszkarjova

Világtörténelem

KÖZÉPKORI EMLÉKEK NAPJAINKBAN

A középkor történelme velünk együtt él – az V–XV. századi építészeti emlékekben, mai emlékművekben, múzeumokban. Versenyeztek – aki a legtöbb választ kitalálja, az nyer. A feladatok megoldásában segítségetekre lesz ez a tankönyv.

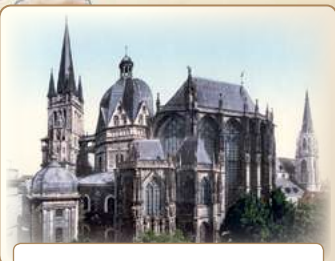

...ilet, Norvégia

A Magna Carta Libertatum aláírását ábrázoló dombormű, Nagy-Britannia

Az aacheni dóm, Németország

Husz János emlékműve, Csehország

...lota, Franciaország

A dózsék palotája, Olaszország

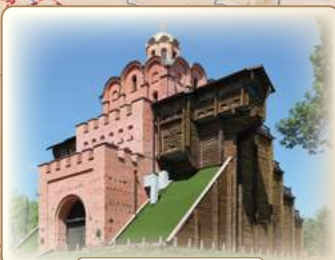
Pisai ferde torony, Olaszország

Történelmi városközpont, Olaszország

...tozása (Szpaszo- kesegyház, Ukrajna

Az Arany Kapu, Ukrajna

Genovai erőd, Ukrajna

...templom, India

Делі

A Tiltott Város, Kína

Hórijúdzszi (a virágzó törvény) templom, Japán

...minaret, India

Танджавур

A vaspagoda, Kína

Online-játék
<https://cutt.ly/qoSDgyv>

**Ihor Scsupak
Olena Burlaka
Irina Piszkarjova**

Világtörténelem

**Tankönyv a magyar tannyelvű általános
és középiskolák 7. osztálya számára**

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának ajánlásával

**Csernyivci
„Bukrek“
2020**

УДК 94(100)*кл7(075.3)
Щ96

Перекладено за виданням:
Щупак І. Я., Бурлака О. В., Піскарьова І. О. Всесвітня історія: підручник
для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ „Оріон“, 2020. 176 с.: іл.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 25.03.2020 № 449)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Щупак І. Я., Бурлака О. В., Піскарьова І. О.
Щ96 Всесвітня історія : підручник для 7 класу з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти. Чернівці: Букрек, 2020. 180 с. : іл.
ISBN 978-617-7770-89-2 (угор.)

УДК 94(100)*кл7(075.3)

Адреса інтернет-ресурсу
до підручника:
<https://cutt.ly/Cp8oJDu>

Висловлюємо подяку Братам Капрановим
(Канал ім. Т. Г. Шевченка <https://cutt.ly/1oVjq3j>),
Іллі Шлейферу (Музей історії зброї, м. Запоріжжя)
за надані відеоматеріали для підручника.

Навчальне видання

ЩУПАК Ігор Якович, БУРЛАКА Олена Вікторівна, ПІСКАРЬОВА Ірина Олександрівна

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

підручник для 7 класу з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Переклад з української
Перекладачі Ч. Фединець, І. Сакал
Угорською мовою

Редактор І. Сакал
Коректор Е. Сабов
Комп'ютерна верстка П. Давиденка

В оформленні підручника використано фотографії з вільних інтернет-джерел

*В оформленні обкладинки використано фото замку-фортеці Гогенцоллерн
у землі Баден-Вюртемберг, Німеччина.*

Формат 70х100/16. Ум. друк. арк. 14, 904. Обл.-вид. арк. 14,35. Наклад 1406 прим. Зам. № 1541.

Видавець і виготовлювач видавничий дім «Букрек»,
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000. Тел./факс: (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net. Сайт: www.bukrek.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.

ISBN 978-966-991-038-7 (укр.)
ISBN 978-617-7770-89-2 (угор.)

© Щупак І. Я., Бурлака О. В., Піскарьова І. О., 2020
© УОВЦ „Оріон“, оригінал-макет, 2020
© Видавничий дім „Букрек“, переклад, 2020

Kedves hetedikes fiúk és lányok!

Valamennyien ismertek történeteket a bátor vikingekről, a hős lovagokról és a szép hölgyekről, a hatalmas királyokról és királynőkről, a titokzatos tudós alkímistákról. Mindannyian jelen vannak a középkor történelmében, amelynek tanulmányozásába most belefogtok.

Arra törekedtünk, hogy bemutassuk **a múlt és a jelen eseményeinek összefüggéseit**. A népek és nyelvek, az országok és a földrajzi nevek, az irodalom és a művészet a középkorban része a mai életünknek is, amiről magatok is meggyőződhetek a tankönyvben foglalt tananyag elsajátítása során. Ugyanolyan fontos, hogy bemutassuk **a különböző országok és Ukrajna múltbeli történelmének összefüggéseit**. A tananyagot kiegészíthetitek a családi hagyománnyal, a könyvekből, a helyi múzeumokban őrzött gyűjteményekből nyerhető tudással.

Tankönyvünk **fejezetekre** és **paragrafusokra** tagolódik, melyek a könnyebb áttekinthetőség kedvéért további alpontokra vannak bontva.

Az iskolai program néhány témát **gyakorlati foglalkozás** keretében javasol elsajátítani. A tankönyvben való tájékozódást segítik a következő rovatok:

Jegyezzétek meg!

Az ukrán világ

Forrásrészlet

Történelmi érdekességek

Vitassuk meg!

Felderítés fotó alapján

Csináljuk:
gyakorlati foglalkozás

Századok bölcsességei

Az egyes rovatokat piktogramok jelölik.

A **dátumokat**, amelyek segítségetekre lesznek a történelem jobb megértésében, vörös színnel emeltük ki. Minden paragrafus végén megtalálhatjátok ezeket.

Fontos a tankönyv **illusztrációinak** tanulmányozása is, melyek lehetővé teszik, hogy teljesebb képet alkossatok a történelmi eseményekről és a szereplőkről.

A múlt tanulmányozása elképzelhetetlen **térképek** nélkül, amelyek szintén megtalálhatók tankönyvünkben. Egyes feladatokhoz szükségetek lesz az iskolai történelmi atlaszokra.

Minden paragrafus végén megtalálhatók a **kérdések és feladatok**, amelyek a tananyag rendszerezésében lesznek a segítségetekre. Bizonyos kérdéseket célszerű osztálytársaitokkal kisebb csoportokban megvitatni. A bonyolultabbak – alkotó hozzáállást igényelnek, azaz magatoknak is utána kell járnotok bizonyos információknak.

Merüljünk el tehát a középkor eseményeiben. Ez nemcsak a jelen jobb megértéséhez fontos, hanem még hihetetlenül izgalmas is.

Sok sikert kívánunk!

TARTALOM

Bevezetés

TÖRTÉNELMI SÉTÁRA INVITÁLUNK

A KÖZÉPKORBA

- 1. §. Az ókori világ civilizációs öröksége 6
- 2. §. A középkor mint az emberiség fejlődésének korszaka . . . 10

1. fejezet

AZ ELSŐ KÖZÉPKORI ÁLLAMOK

- 3. §. A nagy népvándorlás
és a „barbár királyságok” megalakulása 15
- 4. §. Nagy Károly. A Frank Birodalom 20
- 5. §. Bizánci Birodalom 25
- 6. §. Az iszlám keletkezése és az Arab Kalifátus 31
- 7. §. Gyakorlati munka.
Az első középkori birodalmak hatása
az európai történelemre 36
- 8. §. Az 1. fejezet összefoglalása.
Az első középkori államok 38

2. fejezet

A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

- 9. §. Az ember és a természet kapcsolata.
Népességmozgások. Belső és katonai gyarmatosítás . . . 40
- 10. §. A középkori társadalom
és a keresztény egyház 45
- 11. §. Gyakorlati foglalkozás. Várak.
Lovagi hagyományok. A falusiak élete 50
- 12. §. A középkori város. Kézművesség és céhek 55
- 13. §. Kereskedelem és társulások.
Városi kultúra és életmód 60
- 14. §. A 2. fejezet összefoglalása.
A középkori világ és Nyugat-Európa 65

3. fejezet

TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK

EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

- 15. §. Skandinávia a középkorban.
Viking kalandozások és hódítások 67
- 16. §. Keresztes hadjáratok. A keresztetek államai.
Egyházi lovagrendek 72
- 17. §. Középkori államok: a széttagoltságtól
a rendi-képviseleti monarchiáig.
Franciaország a XI–XV. századokban 77
- 18. §. Anglia a XI–XV. századokban. Magna Carta 83
- 19. §. Gyakorlati foglalkozás. A Szent Római Birodalom . . . 89

20. §. Itáliai kereskedő köztársaságok. A rekonkvizta és a Spanyol Királyság létrejötte 96
21. §. A 3. fejezet összefoglalása. Az európai társadalom és az európai államok a X–XV. századokban 101

4. fejezet

AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

22. §. A keresztény egyház a XI–XV. századokban.
Az eretnekek és a eretnekek elleni harc 103
23. §. Gyakorlati munka. Középkori iskolák és egyetemek.
A középkori diákok élete 109
24. §. Tudományos és technikai fejlődés.
Könyvnyomtatás 113
25. §. Korai reneszánsz és humanizmus 119
26. §. Középkori építészet és művészet 125
27. §. A 4. fejezet összefoglalása.
Az európai középkor anyagi és szellemi kultúrája 131

5. fejezet

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA ORSZÁGAI A X–XV. SZÁZADOKBAN

28. §. Gyakorlati foglalkozás. Lengyel Királyság.
Litván Nagyfejedelemség 133
29. §. A Magyar és a Cseh Királyság. Huszita háborúk 139
30. §. Rusz föld. Mongol hódítás. Arany Horda 144
31. §. A Moszkvai Állam. III. Iván 150
32. §. Az Oszmán Birodalom megalakulása.
II. Mehmed uralkodása 156

6. fejezet

A KELET A KÖZÉPKORBAN

33. §. India középkori társadalma 161
34. §. Kína és Japán a középkorban 166
35. §. Az 5–6. fejezetek összefoglalása
Közép- és Kelet-Európa országai a X–XV. századokban
A Kelet a középkorban
A középkor az emberiség történelmében 171

FOGALMAK ÉS SZAKKIFEJEZÉSEK 173

DÁTUMOK, AMELYEK SEGÍTENEK JOBBAN

TÁJÉKOZÓDNI A TÖRTÉNELEMBEN 177

KÉTNYELVŰ SZÓTÁR 179

Bevezetés

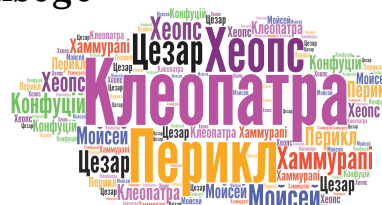
TÖRTÉNELMI SÉTÁRA INVITÁLUNK A KÖZÉPKORBA

Az ókori világ civilizációs öröksége

Mondjátok el, milyen szerepet játszottak az ókori történelemben a „történelmi felhőben” felsorolt személyiségek.

1. AZ ÓKOR ÖRÖKSÉGE

A hatodik osztályban megismerkedhettek az *ókor történelmével*. Ez az emberiség történelmének legrégebb időszaka: az ember megjelenésétől a földön és az őstársadalomtól az ókori civilizációkig, mint Egyiptom, India, Kína, Görögország, Róma.

Az ókorból olyan építészeti és szoboremlékek, festészet és költészet maradt ránk, ami a mai napig ihletet ad az emberiségnek.

Csináljuk: gyakorlati foglalkozás

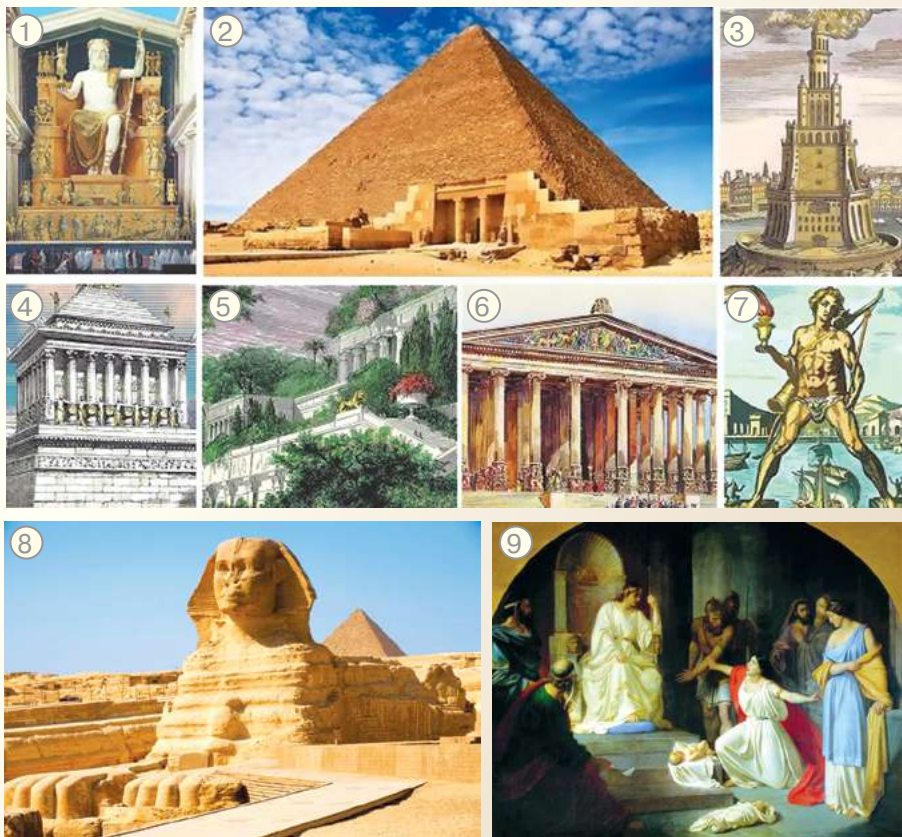
Emlékezzetek vissza, mely ókori civilizációk emlékei láthatók a képeken. Az ábrázolt tárgyakat rakjátok kronológiai rendbe.

Századok bölcsességei

1. Hogyan értelmezték a következő kifejezést: „Rendíthetetlen, mint a szfinx”?
2. Mi az eredete a következő szólásmondásnak: „Salamoni döntés”?
3. Kihez köthető a mondás: „Átlépi a Rubicont”? Mikor történt az esemény? Mit jelent ez a kifejezés ma?
4. Mit tudok az ókori világ hét csodájáról?
Az egyes kérdések megválaszolásában segítségetekre lesznek az alábbi illusztrációk.

2. AZ ÓKORI CIVILIZÁCIÓK TANULSÁGAI

Az ókori világ történelme – az emberiség történelmének leghosszabb ideig tartó időszak. Ebben az időben alakult ki a művészet és a vallás, az ember elkezdte művelni a földet, állatokat tartani, kézművességgel és kereskedelemmel foglalkozni, megszülettek az első államok.

Az ókori világ adta az emberiségnek a papírt és a kalendáriumot, az üveget, unikális építészeti emlékeket és szobrokat, festményeket, költészetet. A színház és az olimpiai játékok – nemcsak az ókori Görögország, hanem a mai ember életének is a részei.

A történelem sok mindenre megtanította az embereket. Az emberek új elképzelésekkel gazdagodtak a világ felépítéséről, a termé-

Bevezetés

szet törvényeiről és arról, milyennek kellene lennie az ideális társadalomnak. A múlt és a jelen hősiességei lelkesítik az embereket a szabadságért és az igazságért folytatott küzdelmekben, a gazdag kulturális örökség a nemzeti és a kulturális újjászületés forrása.

Az ókori világ történelme összekapcsolódik Ukrajna történelmével is. A mai Ukrajna területén kimmerek és szkíták éltek; a Fekete-tenger északi partvidékén fejlődtek a görög városállamok. Bizáncból terjedt el Rusz-Ukrajnában a kereszténység és a cirill írás. Ugyaninnen erednek azok a gazdag kulturális hagyományok, amelyek hozzájárultak Kelet-Európában a keresztény civilizáció kialakulásához, amelynek részese a mai Ukrajna is.

Történelmi érdekességek

Képzeld el az emberiség mintegy 2 millió 600 ezer éves történelmét – mint a 42 km 195 m-es maratoni távot. Ha egy futó megindul végigfutni ezt a távot, csak a 26. kilométernél találkozik a pithecanthropus (majomember) felfedezésével – a tűzzel. A maratonfutó csak a 41. kilométernél találkozik állatcsapdákkal, amelyet a neandervölgyi ember alkotott meg. Csak a vége előtt 74 méterrel látja meg a futó az egyiptomi piramisokat. 44 méterrel a cél előtt találkozik a római légiókkal, amelyek 20 méterrel később (több mint 1160 évvel ezelőtt) szélednek szét, amikor Róma összeomlik a barbárok nyomására. 7,5 méterrel a futás vége előtt feltűnik Leonardo da Vinci nagyszakállú alakja. Kevesebb mint 3,5 méterrel a cél előtt a maratonfutó meghallja az első vasút kattogását. És csak 86 centivel – egyetlen pillanattal – a cél előtt hagyja el a föld légtérét az első űrhajó.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Magyarazzátok meg a „civilizáció” fogalom jelentését.
2. Soroljátok fel a legősibb civilizációk központjait. Mondjátok el, mit hagytak ránk.
3. Emlékezzetek vissza, kik voltak az ókori világ kiemelkedő személyiségei.
4. Az ókori világ mely eseményei zajlottak a mai Ukrajna területén?
5. Ellenőriztétok a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

Az ókori világ civilizációs öröksége

<https://cutt.ly/7tmPY1T>

9000

9000

Az új és a nyíl felfedezése

8000

7000

6000

5000

4000

650 m

5400

A tripoljei kultúra

2580

Kheopsz

A 42 km 195 m-es maratoni távból fennmaradó távolság

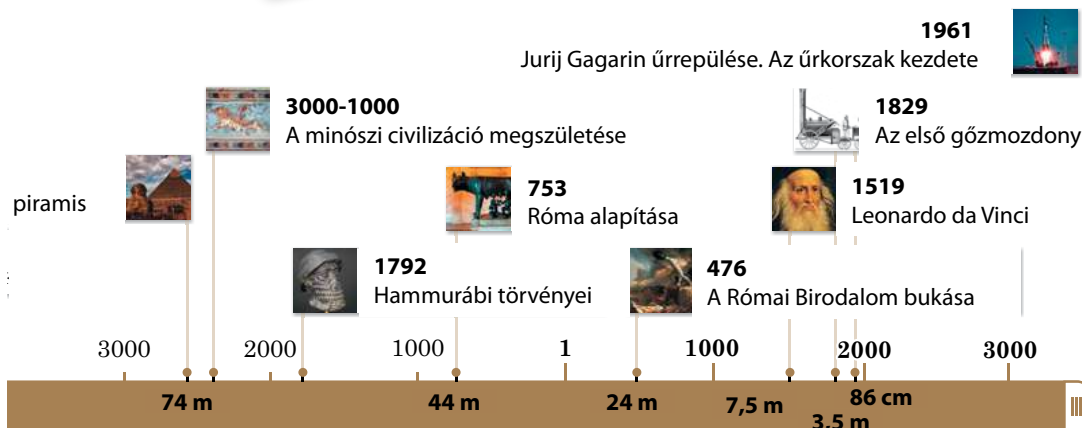
◆ Csoportfoglalkozás

1. Miért kell a ma élő embernek ismernie az ókori világ történelmét és kultúráját?
2. Az ókori világ mely felfedezéseit használjuk még ma is?

◆ Alkotó feladat

Hogyan értelmezték „a történelmi fejlődés felgyorsulása” kifejezést? Magyarázzátok meg az idővonal segítségével.

Határozzátok meg, hogy az alábbi képek mely civilizációkhoz tartoznak. Mondjátok el, mi látható a képeken. A fotókat rakjátok időrendbe.

2. §.

A középkor mint az emberiség fejlődésének korszaka

Mondjátok el, mit jelentenek a szófelhőben található fogalmak, és milyen események kapcsolódnak a dátumokhoz.

1. MI A KÖZÉPKOR

Azt a történelmi korszakot, amely az őskor után következett és az V. század közepétől a XV. század végéig tartott, **középkornak** nevezzük. A korszak nyitánya a Nyugat-Római Birodalom bukása **476-ban**.

A „középkor” fogalma az itáliai költők és filozófusok „ajándéka” számunkra. Csak akkor találták ki, amikor ez a korszak már lezárt és kezdetét vette az újkor, az új történelem (erről a következő osztályban fogtok tanulni).

Jegyezétek meg!

Középkor – Az egyetemes történelem korszaka, amely az V. század közepétől a XV. század végéig tartott.

Az itáliaiak úgy vélték, hogy az emberiség történelmében a „fényes idők” és az újkor között „sötét középkor” volt. „Fényes időknek” az ókori Görögország és az ókori Róma virágzását nevezik, amikor az oktatás, a tudomány és a művészet magas színvonalat ért el. Az ókori világnál nem kevésbé fejlődött az emberiség az újkorban. Az ókort és az újkort összekötő évszázadokat pedig a gondolkodók véleménye szerint a barbárság, a babonák és a borzalmak jellemezték, ami Európa hanyatlásához vezetett. Így keletkezett a „sötét középkor” kifejezés.

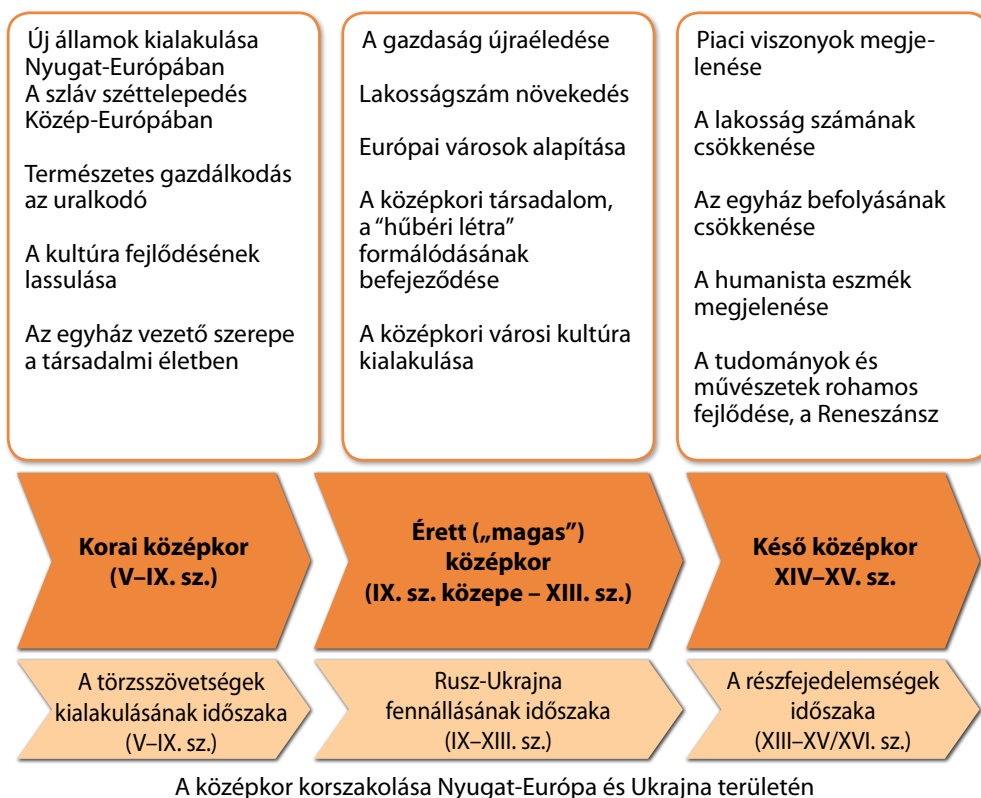
Idővel az emberek rájöttek, hogy a középkorban bizonyos dolgok jobban működtek, mint a saját korukban. Némelyek azt is felvetették, hogy a történelem legjobb korszaka volt. Azzal magyarázzák ezt, hogy a kör-

A történelmi regényekben a lovagok a nemesség és a méltóság jelképei (illusztráció egy középkori könyvből)

nyezetet nem szennyezték a gyárkémények, az emberek nem pusztították egymást a technikai fejlődés által létrehozott nagy hatékonyságú fegyverekkel. **Az emberek elkezdték idealizálni a középkort**, mondván, akkoriban a nemesség, a bátorság volt az uralkodó, értékelték a méltóságot. Ezt a kort a lovagok korának tekintették, amit költőien ábrázolnak a regényekben.

Valójában a középkorban a nagyszerű és a pozitív történetekkel együtt sötét és negatív történetek és események zajlottak.

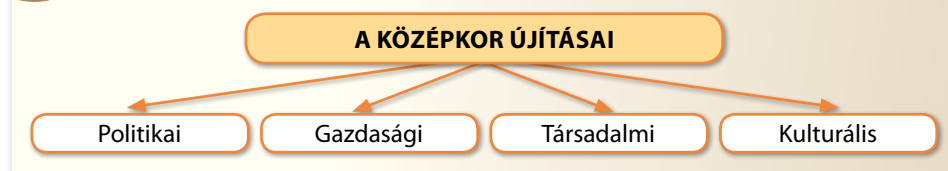

2. A KÖZÉPKOR SAJÁTOSSÁGAI

Csináljuk: gyakorlati foglalkozás

A füzetben töltsétek ki „A középkor újításai” című ábrát.

A középkorban számos ország gazdaságában fontos változások történtek: kialakultak az új – feudális viszonyok. A feudalizmus legfontosabb jellemzője a **vazallusi függőség** – megállapodás a vazallus és a földesúr között, amelynek értelmében a vazallus földet kap a földesúrtól, hűségesküt tesz neki és szükség esetén katonai szolgálatot teljesít, a földesúrnak pedig meg kellett védenie a vazallusát (erről a későbbi paragrafusokban lesz szó).

A középkorban nőtt a megművelt területek nagysága. **Tökéletesedtek a földművesek munkaeszközei**: széles körben használták az ekét és a boronát, a vízi- és a szélmalmost. Tökéletesedett a talajművelés.

Számos mai város a középkorban keletkezett. Ez ösztönzőleg hatott a **gazdálkodás és a kultúra** fejlődésére. A középkor óta használnak az emberek porcelánedényt, tükröt, villát, szappant, szemüveget, gombot, mechanikus órát. Megjelentek a kemencék. Döntő jelentősége volt a puskapor és a lőfegyver feltalálásának a hadászat fejlődése szempontjából. A hajózásban tökéletesedett a hajóépítés. Ennek köszönhetően a bátor utazók felfedezték a szárazföldeket, a tengerek és az óceánok nagyobb részét, felfedeztek két új kontinenst – Amerikát és Ausztráliát.

A középkor elején a **kultúra** az egyház erős befolyása alatt állt. A **vallás** áthatotta a hétköznapi és a népszokások minden területét és a szellemi fejlődés alapjává lett.

Kiemelkedő eredmények születtek a **művészetekben**. A középkorban épített erődök, templomok, városházák ma is ékei a városoknak.

A középkorban jelent meg az első nyomtatott könyv. Az emberek újságokból kezdtek értesülni az eseményekről. Egyetemek nyíltak, amelyek falai között fejlődött az oktatás és a tudományok. A tudósok feltalálták a hőmérőt és a barométert, a teleszkópot és a mikroszkópot. A középkorban kezdődtek el a tudományos kísérletek.

A középkorban olyan **államok keletkeztek**, amelyek ma is fennállnak: Anglia, Franciaország, Spanyolország, Lengyelország, Magyarország, Csehország stb. Az európai államokban fektették le a mai demokrácia alapjait: parlamenteket alapítottak, fokozatosan tudatosult az emberi jogok értéke.

Az első nyomdagép.

Számos **nép nyelve alakult ki**: az angol, a francia, a német stb.

Vagyis az ókorhoz képest az emberiség nagy lépést tett előre a gazdaság és a kultúra fejlesztésében. A mai életünk számos tartozéka a nemzeti kultúrák és Európa mai népei nemzeti jellegének formálódása időszakából ered.

3. A KÖZÉPKORI TÖRTÉNELEM ALAPVETŐ FORRÁSAI

A középkori történelmet a tudósok a **tárgyi kultúra emlékeinek** tanulmányozása által kutatják. Ezek a munkaeszközök, amelyeket a parasztok és a kézművesek használtak, a fegyverek, a bútorok, az edények stb. Ezek megtalálhatók a világ számos múzeumában.

A középkor történelme időben közelebb van hozzánk, mint az ókoré. Megbízható „elbeszélők” a korból az építészeti emlékek. Az ókori városrészekben ma is látni lehet a kézműves- és a kereskedőnegyedeket, láthatjuk a várakat, a tornyokat és a templomokat.

A középkorról fogalmat alkothatnak a tudósok a számos **írástörténelmi forrásból**, amelyeket a levéltárak őriznek. Ezek közé tartoznak a birtokösszeírások, az uradalmak gazdálkodásáról szóló jelentések, az uralkodók írástörvényei és rendeletek, a bírósági ítéletek, végrendeletek, ajándékozásról, adás-vételről szóló feljegyzések stb.

Fennmaradt számos krónika is a középkorból. Ezekben leírják a történéseket „a világ teremtésétől” kezdve a krónikáiról saját koráig. Vannak olyan történelmi művek, amelyek alkotói nem csak leírták az eseményeket, hanem igyekeztek azokat rendszerbe foglalni, magyarázatokat fűzni hozzájuk.

Soroljátok fel, mely történelmi forrástípusokhoz tartoznak a képek ábrázolásai.

Bevezetés

Napjainkig fennmaradt számos szépirodalmi mű, tudományos munka és művészeti alkotás: képek a könyvekben és a szövegeken, képek és szobrok a templomokban.

A középkori történelem tanulmányozásában nagyon fontos szerepet játszik a **népköltészet**: régi történetek, népdalok, balladák, mesék, lovagregények.

A tudósok az emberek életéről számos forrásból szerezhetnek információkat. Összevetik ezeket az információkat, megállapítják, mennyire valószerűek, majd következtetéseket vonnak le, megmagyarázzák az adott történelmi időszak egyes eseményeit és céljait.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Magyarazzátok meg a „középkor” fogalmát.
2. Mit tanulmányoz a középkori történelem? Hol van a helye a történelem egészében?
3. Mettől meddig tartott a középkor? Sorold fel a középkor alkorszakait.
4. Honnan szerzik a tudósok az információkat a középkori emberek életéről? Soroljátok fel a középkori történelem alapvető forrásait.
5. Mondjátok el, milyen alapvető eredményeket ért el a gazdaság a középkorban.
6. Milyen fontos változások történtek a kultúrában a középkor során?
7. Ellenőriztétek a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

♦ Csoportfoglalkozás

A középkori történelem korszakolása.
<https://cutt.ly/htmlPURW>

1. Vitassátok meg osztálytársaitokkal „A középkor újjátásai” című témakört.
2. Soroljátok fel tényezőket, amelyek azt bizonyítják, hogy a középkor elmaradott volt, és olyanokat, amelyek azt támasztják alá, hogy a középkor a civilizáció fejlődésének fontos szakasza.

♦ Alkotó feladat

1. Az európai történelemtudományban kikristályosodott a középkor határaitként 476 és 1492, Amerika felfedezése Kolumbusz által. Véleményetek szerint a középkor mint történelmi korszak köthető konkrét dátumokhoz, vagy pedig fokozatosan születik meg és fokozatosan megy át egy következő korszakba?
2. Soroljátok fel a közös és eltérő vonásokat Rusz-Ukrajna és Nyugat-Európa történelmi fejlődésében.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

V. század közepe – XV. század vége

a középkor időszaka

I. fejezet

AZ ELSŐ KÖZÉPKORI ÁLLAMOK

A nagy népvándorlás és a „barbár királyságok” megalakulása

Emlékezzetek vissza, kiket neveztek a rómaiak barbároknak és mit jelent ez a szó. Mi volt a különbség a Római Birodalom és a barbár világ között? Mely barbár törzsek intéztek támadásokat a Római Birodalom ellen fennállásának utolsó időszakában?

1. A NAGY NÉPVÁNDORLÁS ÉS A NYUGAT-RÓMAI BIRODALOM BUKÁSA

A IV. században fontos változások következtek be, megindult a **nagy népvándorlás (IV–VI. sz.)**. Ennek több oka volt: Európa északi részén erős lehűlés következett be, ami arra készítette az embereket, hogy új legelők után nézzenek az állatok számára; erősödött a vagyoni és a társadalmi egyenlőtlenség; nőtt a vezérek és a módosabbak befolyása, erősödött a törekvésük, hogy új területeket és hadizsákmányt szerezzenek. A harcos áttelepülőket – a barbárokat (a rómaiak így neveztek minden nem rómit: a germánokat, a szlávokat, a hunokat és más népeket) – csábították a termékeny földek és a Római Birodalom rendezett városai. Családjukkal, vagyonukkal, állataikkal együtt keltek útra. Ezt a fajta helyváltogatást nevezik **migrációnak**.

Jegyezzétek meg!

Migráció (lat. migratio – elvándorlás, áttelepülés) – az emberek állandó lakhelyének megváltoztatása, egyik földrajzi régióból a másikba, egy másik országba költözése.

Csináljuk: gyakorlati foglalkozás

A barbár törzsek életmódja és társadalmi szervezete lényegesen eltért a rómaiakétól. A 16. oldalon található történelmi forrás segítségével mondjátok el, hogyan épült fel a germán törzsek irányítása.

Forrásrészlet

Tacitus római történetíró a germánokról az i. sz. I. században

Kisebb ügyekben a főemberek tanácskoznak, a nagyobbakban mindnyájan... meghatározott napokon gyűlnek össze... A papok, akiknek ilyenkor a fegyelmezésre is joguk van, csendet parancsolnak. Ezután meghallgatják a királyt, vagy az idős, előkelő származású, hadi érdemekkel vagy ékesszólással rendelkező főembereket: inkább tanácsbeli kezdeményezés címén, semmint parancsolás jogán...

Lehet a tanács előtt vádat is emelni... A büntetést a bűnnek megfelelően szabják ki: az árulókat és szökevényeket fára akasztják, a gyávákat, harcban resteket és a fajtalanokodókat iszapos mocsárba süllyesztenek... De a csekélyebb vétségeket is mérték szerint büntetik: akikre rábizonyul, lovaik és jószágaik bizonyos számával bűnhődnek... Ugyanezek a gyűléseken választják a főembereket is, akik járasonként és falvanként igazságot szolgáltatnak...

A 395. évi felosztás után meggyengült Római Birodalom egyre nehezebben tudott ellenállni a barbárok támadásainak. A következő évtizedekben Róma, az „örök város” a barbárok támadásai következtében szörnyű pusztításokat szenvedett el.

Vandalizmus (a „vandál” szóból) – a kulturális-történelmi emlékek, tárgyi és kulturális értékek, a vagyon szándékos rombolása.

Alarik nyugati gót király kifosztja Rómát

Geiserik vandál király kifosztja Rómát

410

451

455

476

A catalaunumi csata az Attila („Isten Ostora”) vezette hunokkal

Romulus Augustust, az utolsó római császárt megfosztja hatalmától Odoaker germán törzsfő

A catalaunumi csata.
<https://cutt.ly/ztmTzWv>
 A video időtartama: 04:06

A Római Birodalom és a barbárok küzdelmei

Kérdések a videó alapján:

1. A csatában miért a rómaiak oldalán harcoltak a frankok, a nyugati gótok, a burgundok barbár törzsei?
2. Miért nevezik a catalaunumi csatát a „Népek csatájának”?

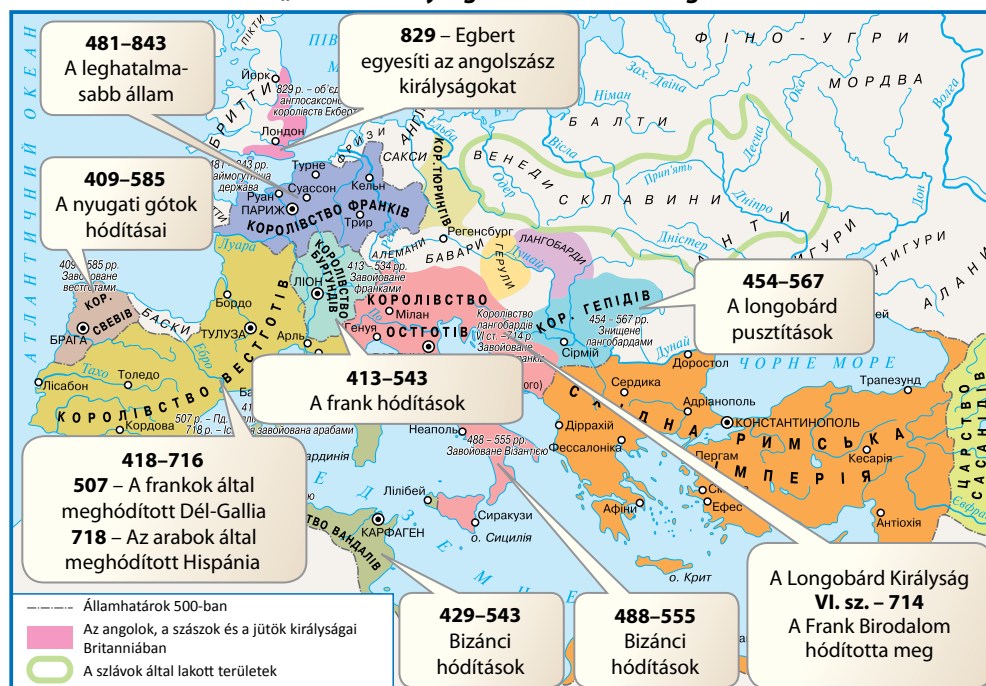

476-ban Odoaker germán törzsfő letaszította a trónjáról Romulus Augustust, az utolsó római császárt és kihirdette, hogy a Nyugat-Római Birodalom megsemmisült. A birodalom gazdasági, állami és társadalmi rendjét felszámolták az elnyomott egyszerű emberek és a barbár törzsek támadásai. Róma bukásával véget ért az ókor.

2. A „BARBÁR KIRÁLYSÁGOK” LÉTREJÖTTE

A nagy népvándorlás korában a Római Birodalom képtelen volt arra, hogy feltartóztassa a barbárok beáramlását a birtokaira. Mivel nem tudták őket legyőzni, a római császárok gyakran adtak földet a barbároknak a római provinciákon. Az új területeken a törzsfők királyoknak (legfőbb uralkodóknak) kiáltották ki magukat – így keletkeztek a Nyugat-Római Birodalom széthullásának időszakában, az V. században a „barbár királyságok”.

„Barbár királyságok” az V. század végén

1. Soroljátok fel a „barbár királyságokat”, amelyek a Római Birodalom területén jöttek létre.
2. A térképet hasonlítsátok össze a mai Nyugat-Európa térképével, és mondjátok meg, mely mai európai államok találhatók az egyes „barbár királyságok” helyén. Vannak-e hasonló megnevezések?
3. Véleményetek szerint, miért csak rövid ideig álltak fenn a „barbár királyságok”?

3. A FRANK ÁLLAM. KLODVG

Csináljuk: gyakorlati foglalkozás

A szöveghőből, amely az állam jellemzőit tartalmazza, válasszátok ki azokat, amelyek a Frank Államban is jelen voltak.

Klodvig – a frankok királya (bronz medalionon található ábrázolás)

A frankok germán törzsei a Rajna folyó alsó folyása mentén elterülő területeken éltek. Az V. században a frank vezérek közül kiemelkedett a ravasz, körültekintő és kegyetlen **Klodvig (481–511)***, aki a Meroving-dinasztiából származott. A dinasztia tagjait Merovingoknak nevezték.

A Klodvig által vezetett frankok és más szövetséges törzsek 486-ban elfoglalták Észak-Galliát, majd meghódították az ország déli részét és a Rajnától keletre számos germán törzset.

A frankok kisebb településeken éltek. Minden család akkora területet foglalt el, amit meg tudott művelni önállóan. Gallia meghódításával a frankok nem vették el a helyi lakosoktól a tulajdonukat, ezért az előkelőségek nagy része elismerte Klodvig hatalmát. Ráadásul a frank vezérekkel számos római rokonság-

ba került.

Az **V. század végén a frankok államot alapítottak**. Klodvig király az állam egyeduralkodója lett. A király a hatalmat örökül hagyta a fiaira. Klodvig fontos államügyekben önállóan döntött, csak a nemzetségi előljárókkal tanácskozott. Az alattvalókkal akarataát a katonai szemléken tudatta, melyekre minden év tavaszán került sor.

Klodvig az egyes területek igazgatására helytartókat nevezett ki. Ők szedték be a lakosságtól az adókat, irányították a hadsereget, bíraskodtak, a legfőbb bíró azonban a király volt. Klodvig és utódai hatalmuk megerősítése érdekében királyi földeket osztottak szét jutalmul a szolgálatért híveik és katonáik között, akik gazdag földesurak lettek. A saját területeiken sereget gyűjtöttek, melynek tagjai szintén földet kaptak. Háború idején ezeket a szabad frankokat vitték a csatába. Állandó jelleggel csak a királyi testőrség volt fegyverben.

Oldalak a száli törvényből

* Itt és a tankönyv további fejezeteiben az uralkodó neve után uralkodásának ideje szerepel.

Klodvig idejében keletkeztek a **száli törvények** – törvénygyűjtemény, amelyen alapult a frank társadalmi berendezkedés az államalapítás időszakában. A legtöbb cikkelye az ember és a tulajdon elleni vétségekről szól. Büntetést állapított meg a seretés, a szarvasmarha, a rabok eltulajdonításáért, gyújtogatásért, kerítésdöntésért.

Klodvig halála előtt a Frank Királyságot felosztotta a fiai között. Leszármazottai folyamatosan harcoltak egymással és a szomszédokkal.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

◆ Rendszerezem az elsajátított új információkat

1. Magyarázzátok meg a következő fogalmak jelentését: „migráció”, „nagy népvándorlás”, „barbár királyságok”, „száli törvények”.
2. Melyek voltak az okai a nagy népvándorlásnak és a Nyugat-Római Birodalom bukásának?
3. A szófelhő segítségével oldjátok meg a feladatokat:
 - a) adjátok nevet a szófelhőnek;
 - b) nevezzétek meg a történelmi eseményt, amelyhez kapcsolódnak a szófelhőben található hősök;
 - c) határozzátok meg, kik voltak közülük kortársak.
4. Ellenőrizték a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

A barbár királyságok létrejötte.

<https://cutt.ly/mtmPUxj>

◆ Csoportfoglalkozás

1. Klodvig alakjának példáján állítsátok össze a „barbár királyság” uralkodójának szóbeli portréját. Hívjátok segítségül a tankönyvben foglalt ismereteket a Frank Államról és Klodvig alakjáról.
2. Véleményetek szerint, miért keresztelkedtek meg a „barbár királyságok” uralkodói?
3. Soroljátok fel érveket emellett, hogy „A száli törvények – fontos történelmi források”.

◆ Alkotó feladat

Emlékezzetek vissza a 6. osztályban tanultakból vagy nézzetek utána, mely népek éltek a mai Ukrajna területén és milyen események zajlottak a nagy népvándorlás korában és a „barbár királyságok” megalakulása idején.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

476 a Nyugat-Római Birodalom bukása, az ókor vége

V. század vége a Frank Állam létrejötte Klodvig irányításával

4. §.

Nagy Károly. A Frank Birodalom

Mit idéz fel a szófelhő?

1. A KAROLING-DINASZTIA URALOMRA KERÜLÉSE

A Merovingok a katonai vezetőknek, az udvaroncoknak és az egyháznak bőkezűen osztogatták a földbirtokokat. Ennek eredményeképpen a Merovingok jelentősen meggyengültek, mivel az erő a legnagyobb földbirtokosok kezében összpontosult. A királyságban a hatalom fokozatosan átment a majordomusok – a királyi jószágok és az udvartartás felügyelői kezébe, akik nagy földbirtokokkal rendelkeztek. „A királynak – ahogy a krónikák feljegyezték – meg kellett elégednie a títullal.” 741-ben a majordomus **Kis Pipin (741–768)** lett, akit alacsony növése miatt neveztek így. 751-ben Pipin kolostorba küldte az utolsó Merovingot és a frankok királya lett, megalapítva a **Karoling-dinasztiát**.

Nagy Károly császár
(Albrecht Dürer
festménye, 1512)

Annak érdekében, hogy hatalmának törvényes keretet biztosítson, a király biztosította a maga számára a római pápa támogatását, aki megkoronázta Kis Pipint. Hálából Pipin segített a pápának a lombárdok elleni háborújában. A római pápa birtokába került Róma és Ravenna. Így keletkezett a római pápák állama – a *Pápai Állam (Szent Péter öröksége)*, amely több mint ezer évig (1870-ig) állt fenn.

2. NAGY KÁROLY BIRODALMA

Kis Pipin halála után a hatalom fiára, Nagy Károlyra (768–814) szállt. Az írók és a krónikások dicsőítették katonai tetteit, igazságosságát és bölcsességét. Nagy Károly nevéből ered a frank uralkodók dinasztiájának – a Karolingok neve és a „király” titulus.

Jegyezzétek meg!

Király – uralkodói titulus azokban az országokban, ahol az uralkodói hatalmat a római pápa szentesítette. Egyes feltételezések szerint a szó Nagy Károly nevéből ered.

Кáролы ёлетёнек nagy részёт а хáборúкнaк шентелте, melyek során meghódított számos szomszédos területet – uralkodásának 46 ёвёбёл 44-ben хáборúzott, а хаджáраток többsёгёт személyesen vezette. Кáролы uralkodásának végén а Frank Birodalom а Nyugat-Római Birodalom egykori területeinek többsёгёт bírta.

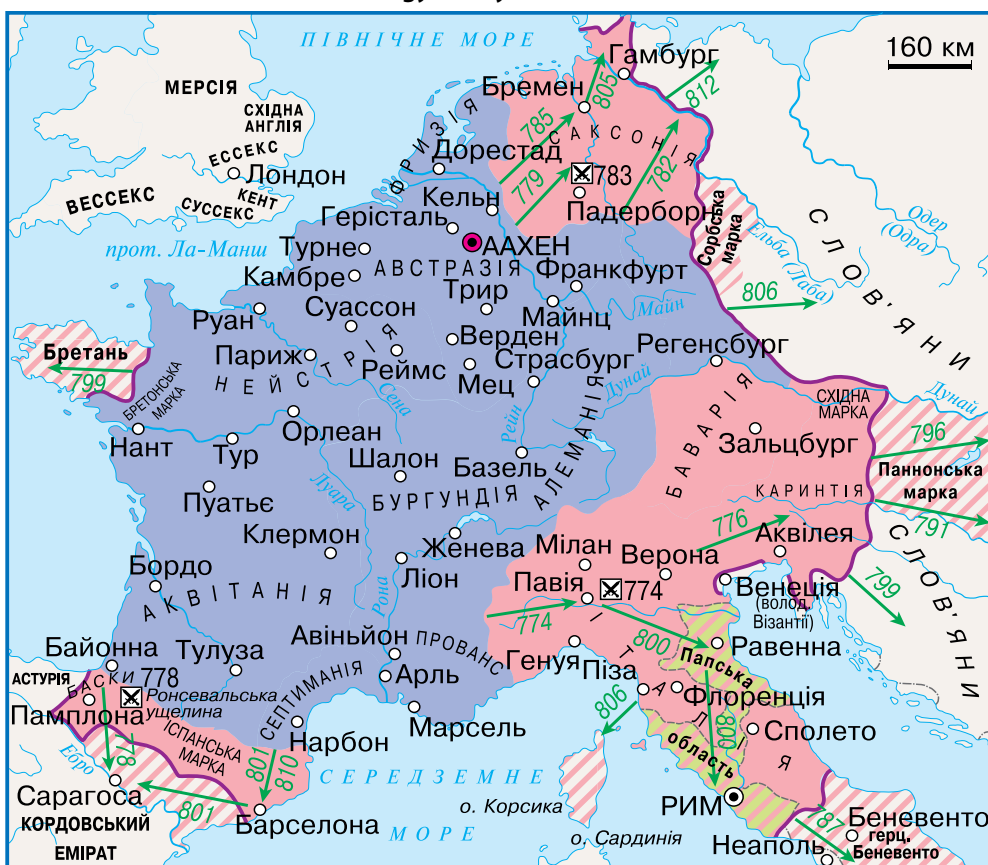

Cselekedjünk: gyakorlati feladatok

А тёрkép segítségével oldjátok meg az alábbi feladatokat.

1. Mutassátok meg а тёрkéпен а Frank Királyságot Nagy Káролы uralkodásának kezdetén, illetve birodalmának határait.
2. Soroljátok fel а Nagy Káролы által meghódított területeket ёс népeket.
3. Mutassátok meg а Frank Birodalom központját ёс а nagy csaták helyszíneit.

Nagy Káролы birodalma

- А Frank Királyság 768-ban
- Nagy Káролы hadjáратai
- Nagy Káролы hódításai
- Fúggёсёгben levё területek
- Itáлияi területek, melyeket а frank uralkodók а római pápának adtak
- Nagy Káролы birodalmának határai
- Nagy Káролы fővárosa
- 774 А csaták helyszíне ёс időpontja

Nagy Károly – a Nyugat császára.
<https://cutt.ly/CtmPPrD>

Alcuin – tudós, teológus, költő, „academia palatii”-nak nevezett udvari iskola, a „karoling reneszánsz” központjának vezetője. Fejtörőket alkotott a fiatalok elméjének élesítésére.

800-ban Nagy Károly Rómába érkezett, ahol a római pápa római mintára császárrá kiáltotta ki. A titulusra (tisztéletbeli vagy magas méltóság) Károlynak és a római pápának is szüksége volt a világi és az egyházi hatalom megerősítése érdekében a bizánci császár és a konstantinápolyi pátriárka hatalmának ellensúlyozására. Később parancsba adta a meghódított népek szokásjogának írásba foglalását. Kiadott egy 65 cikkeből álló törvénykönyvet (szabályok és rendeletek), amelyeket az államéletet szabályozták. Nagy Károly tekintélyét elismerték Európa más országainak uralkodói is.

3. „KAROLING RENESZÁNSZ”

Nagy Károly tanult embereket gyűjtött maga köré és nagy figyelmet fordított a kultúra támogatására. A birodalomban kezdetét vette a „karoling reneszánsz” – a kulturális felemelkedés időszaka Nyugat-Európában, amely Nagy Károly és közvetlen leszármazottai uralkodásának idejére (VIII. század vége – IX. század első fele) esett. A különböző városokban iskolákat nyitottak, kolostorokat, királyi rezidenciákat, templomokat építettek. A kolostorok másolóműhelyeiben a Bibliát, egyházi tekintélyek műveit, ókori irodalmat másoltak.

A „karoling reneszánszhoz” a férfiakon kívül jelentős mértékben hozzájárultak a nők is. Többek között Nagy Károly Gizella nevű nővére a chelles-i apátság apátnője volt, ahol műhelyt szervezett, melyben ősi krónikákat másoltak. Dhuoda, az aquitániai származású grófnő intelmeket írt legidősebb fia, William számára.

Forrásrészlet

Levelek a tudománnyal való foglalkozásról. Részlet

... Arra biztatunk benneteket, ne csak tartsátok becsben a tudományokat, hanem teljes alázattal és Isten előtti jószándékkal vessétek bele magatokat, hogy könnyebben és helyesebben elmélyedhessetek a Szent Könyv értelmezésében. Mivel annak oldalain bőségesen előfordulnak allegóriák, és más ehhez hasonló dolgok, így csak az értheti meg teljes szellemiségét, aki a tudományokban jártasságot szerez.

Ám ilyen ügghöz olyan emberekhez forduljatok, akiknek van tehetsége és akarata a tanuláshoz és ezzel [együtt] mások tanításához.

A forrásrészlet alapján határozzátok meg, mi volt az oktatás legfőbb célja a „karoling reneszánsz” időszakában.

4. A VERDUNI SZERZŐDÉS ÉS NAGY KÁROLY BIRODALMÁNAK FELOSZTÁSA

Az egyes területek különállása, a városok és a kereskedelem fejletlensége aláasta az állam egységét. A frank nemesek kezdetben támogatták Nagy Károlyt, mivel segítette őket új területek meghódításában és a szabad parasztok jobbágyosításában. Idővel birtokaikon saját katonaságot, bíraskodást szerveztek, saját helytartóik voltak. A császár hatalma gyengült.

843-ban Nagy Károly három unokája megkötötte a verduni szerződést a birodalom felosztásáról. Idővel Nagy Károly birodalmának területén az európai államok sora jött létre. A legnagyobbak közülük *Franciaország, Németország és Itália*.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Soroljátok fel tényeket, amelyek azt igazolják, hogy Nagy Károly a római császárokkal azonos hatalomra törekedett.
2. Ellenőrizték a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

Nagy Károly – a frankok császára
<https://cutt.ly/ptmPPId>

A korai középkor döntő
eseményei
<https://cutt.ly/DtmPP4I>

Klodvig és Nagy Károly
uralkodása
<https://cutt.ly/MtmPS7t>

♦ Csoportfoglalkozás

1. Miért nyújtott Nagy Károly jelentős támogatást a keresztény egyháznak? Nagy Károly elképzelése szerint milyen szerepet kellett volna betöltenie a keresztény egyháznak?
2. Mutassátok meg a térképen (24. oldal): Nagy Károly birodalmának fővárosát; a várost, ahol megkötötték a birodalom felosztásáról szóló szerződést; a Pápai Államot.
3. A térképet (24. oldal) vessétek össze a mai Európa térképével, és soroljátok fel azokat az országokat, amelyek Nagy Károly unokái országainak területén találhatóak.

4. Andrij Levandvskij szavaival a verduni szerződés után „Franciaország helyébe Európa lépett”. Hogy értelmezték ezt a megállapítást?

A Frank Birodalom feldarabolása

A Frank Birodalom felosztása Nagy Károly unokái között a 843-as verduni szerződés alapján

- I. Lothár birtokai
- II. Kopasz Károly birtokai
- Német Lajos birtokai
- Lothár örökségének felosztása 880-ban

Alkotó feladat

Készítsetek projektet (történelmi portré, közösségi hálón személyes oldal, prezentáció stb.) „Nagy Károly” címmel.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

- 800** Nagy Károly császárrá nyilvánítása
- 843** a verduni szerződés megkötése Nagy Károly birodalmának felosztásáról

5. §. Bizánci Birodalom

A szófelhőben található szavak segítségével mondjátok el, hogyan keletkezett a Kelet-Római Birodalom, amely Bizánc néven került be a történelembe.

1. A BIZÁNCI BIRODALOM LÉTREJÖTTE. A GAZDÁLKODÁS ÉS A HATALOMGYAKORLÁS SAJÁTOSSÁGAI

A Kelet-Római Birodalom (Bizánc) **395-ben** vált el véglegesen a Nyugat-Római Birodalomtól. Hozzá tartozott a Balkán-félsziget, Kis-Ázsia, az Égei-tenger szigetei, Szíria, Palesztina, Egyiptom, Cyrenaica, a Fekete-tenger északi partvidékének városai. Területén különböző népek éltek: görögök, örmények, szírek, trákok, zsidók stb. A bizánciak rómaióknak (Rómaiói, azaz „rómaiak” szóból) nevezték magukat, országukat pedig – **Rómaiónnak**.

Konstantinápoly nagy kereskedelmi és kézműves központ volt. A Boszporusz-öböl partján feküdt, ahol két fontos kereskedelmi útvonal keresztezte egymást: egy szárazföldi – Európából Ázsiába, és egy tengeri – a Földközi-tengerről a Fekete-tengerre.

A Nyugat-Római Birodalomtól eltérően, Bizánc megőrizte az erős császári hatalmat. A császárnak (baszileusz) gazdag kincstára és nagy hadserege volt.

I. Konstantin – Konstantinápoly alapítója

Jegyezzétek meg!

A **baszileusz** (vagy **baszileiosz**) – uralkodó. Így nevezték az Ókori Görögország uralkodóját; ugyanez volt a bizánci császárok titulusa is. Ebből a szóból ered a „bazilika” épület neve, valamint a Baszileusz férfinév.

Ugyanakkor Bizáncban korábban felhagytak a rabszolgotartással. A raboknak munkaeszközöket és kisebb földterületet biztosítottak. Gyakorivá váltak a rabszolga felszabadítások.

1. Nézzétek meg a videót, amelyik a város előnyös földrajzi fekvését mutatja be.
2. Mi bizonyítja, hogy a város sűrűn lakott volt és római mintára épült?

Konstantinápoly
video rekonstrukciója (időtartam 01:11)
<https://cutt.ly/ZtmTxif>

A Bizánci Birodalom I. Jusztinianusz idejében. A szlávok széttelepedése

- A Bizánci Birodalom nyugati határa I. Jusztinianusz uralkodásának kezdetén (527–565)
- A bizánci flotta és a barbár királyságok seregeinek mozgása
- A Bizánci Birodalom I. Jusztinianusz uralkodásának végén
- BARBÁR KIRÁLYSÁGOK, amelyek I. Jusztinianusz háborúi következtében szűntek meg
- Az avarok áttelepedése és a VI. sz. közepén
- A longobárdok betörése Itáliába 568-ban
- A szlávok lakta terület és a VI. sz. elején
- A szlávok széttelepedése
- A szlávok lakta területek határai a VI. század végén

1. Hogyan változott meg a Bizánci Birodalom mérete az alapítás (lásd Bizánc nyugati határait 527-ben) és a VI. század közepe között eltelt időszakban?
2. Soroljátok fel a Bizánci Birodalom szomszédságának népeit és államait.

2. I. JUSZTINIANUSZ URALKODÁSA

I. Jusztinianusz (527–565) császár megkísérelte a Római Birodalom korábbi határainak visszaállítását.

Történelmi érdekességek

Jusztinianusz éles elméjű, energikus ember volt, jó szervezőkészséggel és jól tudta megválogatni a segítőt. Kaiszareiai Prokopiosz történétíró szerint Jusztinianusz képes volt nem kimutatni a haragját, csendes nyugodt hangon kiadni a parancsot több tízezer ártatlan ember meggyilkolására. Jusztinianusz a „bizánci politika” teljes kelléktárát magáénak mondhatta: hamisság, képmutatás, arrogancia és ármányosság, könnyedén megszegett megkötött szerződéseket és ígéreteket saját céljai elérése érdekében. Nagy befolyást gyakorolt rá felesége, Theodóra.

I. Jusztinianusz meghirdette „Róma nagysága” újjáélesztését, ami azt jelentette, hogy szerette volna visszaszerezni az el-

vesztett területeket, megerősíteni az államapparátust, rendszeríteni a törvényeket, hatalmas építkezéseket indított stb.

Vitassuk meg!

Nézzétek meg az alábbi ábrát. Vitassátok meg, hogy I. Jusztinianusz mely intézkedései voltak hatással az államkincstár állapotára. Minek köszönhetően tudta a császár feltölteni a kincstárát? A társadalom hogyan reagált ezekre a lépésekre?

Jusztinianusz törvénykönyve

Codex Iustinianus

- részletek kiemelkedő római jogtudósok műveiből, rövid használati utasítás a törvénykönyvhöz és a Jusztinianusz alatt megjelent új törvények;
- a törvénykönyv korlátlan hatalmat biztosított a császárnak, védelmezte a magántulajdont

A kereszténység befolyásának növekedése

- templomok és kolostorok építése (többek között az Hagia Szophia bazilika, 532–537);
- a pogányok, a zsidók és a hitelhagyottak üldözése;
- a nevezetes athéni iskola – a pogány kultúra központjának bezárása

I. Jusztinianusz
(a ravennai San-Vitale templom mozaikja)

A birodalom kormányzásának alapvető vonásai

- bonyolult és nehézkes irányítási rendszer;
- szerteágazó hivatalnoki apparátus;
- a bürokrácia és a szertartásosság erőltetése;
- a hivatalnok réteg fenntartásának hatalmas költségei

A birodalom területének kiterjesztése és megtartása

- a vandálok észak-afrikai és a keleti gótok Itáliai Királyságának, Hispánia délkeleti részének meghódítása;
- harc a szláv fenyegetés ellen a Balkánon;
- harc a Szászánida (Újperzsa) Birodalommal

I. Jusztinianusz uralkodásának sikerei ellenére, folyamatosan voltak az összeesküvések és a lázadások. A legjelentősebb ilyen felkelés a Nika-felkelés („Győzelem”) volt 532-ben.

I. Jusztinianusz sikereinek nagyobb része kérészéletű volt. Halála után már néhány évvel a birodalom elvesztette területeinek egyharmadát.

3. BIZÁNC A VIII. SZÁZADBAN – A XV. SZÁZAD KÖZEPÉN

726–843

Ikonellenes mozgalom – harc az ikonisztelet ellen

- a társadalom megosztottsága ikonisztelőkre és ikonellenesekre;
- az ikonok megsemmisítése és az ikonisztelők lemészárlása;
- a kolostorok bezárása;
- az egyházi vagyonok elkobzása;
- a földbirtokok kisajátítása és szétosztása a katonák között

867–
1056

A Makedón-dinasztia uralkodása

- a kézművesség, a kereskedelem, a városok virágzása;
- II. (Bolgárölő) Baszileiosz visszahódítja a Balkán-félszigetet, a Kaukázusontúlt, Szíria, Mezopotámia, Kis-Ázsia egy részét;
- a tudományok, az irodalom és a művészetek, az ékszerkészítés virágzása;
- az Hagia Szophia bazilika mozaikjainak felújítása;
- a ruszok, a normanok, a besenyők támadásai;
- 1071 – védekezés a szeldzsuk-török támadásokkal szemben

1081–
1185

A Komnénosz-dinasztia uralkodása

- a dinasztia alapítója, I. Alexiosz kivezeti a birodalmat a válságból;
- a feudális viszonyok véglegesedése;
- a helyi kézművesség és kereskedelem visszaesése az itáliai kereskedők privilégiumai következtében;
- az I. és a II. keresztes hadjárat fenyegetéseinek sikeres elhárítása;
- a külföldiek dominanciájával elégedetlen bizánciak lázadása

1204

A birodalom ideiglenes megszűnése a IV. keresztes hadjárat következtében

1261–
1453

A Paleologosz-dinasztia uralkodása

- Bizánc újjászületése IX. Mikhaél uralkodása idején
- a bizánci művészet utolsó nagy korszaka
- a császár központi hatalmának gyengesége

1453

Konstantinápoly eleste és a Bizánci Birodalom megszállása az Oszmán Birodalom által

Csináljuk: gyakorlati foglalkozás

A fenti ábra alapján oldjátok meg a következő feladatokat:

1. Állapítsátok meg, mettől meddig állt fenn a Bizánci Birodalom.
2. Készítsetek ábrát „A Bizánci Birodalom sikerei és veszteségei” címmel.
3. Feltételezések szerint ki volt érdekelt az ikonellenességben és miért.
4. Vitassátok meg, miért bukott meg a Bizánci Birodalom 1453-ban.

4. A BIZÁNCIAK ÉLETMÓDJA

A bizánci társadalom életmódja az ókori hagyományok és a keresztény vallásosság ötvözésén alapult. Hatással voltak rá Bizánc keleti szomszédjai is. A szentek kultusza közül a legelterjedtebb az Istenanya tisztelete volt, akit a Birodalom védőszentjének tartottak.

A bizánci társadalomnak a család volt az alapja. Korán házasságot kötöttek – a fiúk 14–15 évesen, a lányok 13–14 évesen.

A bizánciak tisztelték és megénekeltek a női szépséget és bájt. A gazdag családokban otthon taníttatták a lányokat. A családfő a férfi volt, a nők a női lakrészben (gynaecium) laktak, az utcára csak fejfedővel mentek ki. A nők gondoskodtak a háztartásról. Gyakran voltak eladók a boltokban, gazdagabb családokban a birtokot is irányíthatták. A császári családba tartozó nők a politikára is befolyással lehetek. Például, VII. (Bíborbanszületett) Konsztantinosz lánya, Agatha apja személyi titkára volt.

5. BIZÁNC KULTÚRÁJA

A bizánci társadalom ragyogó kultúrát teremtett. Különlegességét az adta, hogy ötvözte az ókori hagyományokat, a keleti népek és a kereszténység kultúráját.

Bizáncban megőrizték az ókori tudást matematikából, csillagászatból, orvoslásból, kémiából. A kémia mélyreható ismeretéről tanúskodott a „görögtűz” és a kobalt (átlátszatlan színes üveg mozaikkészítéshez) használata.

Nagy hírnévre tett szert a tudós **Leo, a Matematikus**, aki mechanikus oroszlánokat és éneklő-repülő mechanikus madarakat készített a császári udvar számára.

Theodóra császárné és kísérete
(a ravennai San-Vitale templom mozaikja,
VI. sz.). I. Jusztinianusz felesége férjével
egyenrangúan kormányozta a birodalmat
22 éven keresztül

Az Hagia Szophia bazilika
(532–537), mai látkép

I. fejezet AZ ELSŐ KÖZÉPKORI ÁLLAMOK

A templomokat freskókkal és mozaikokkal díszítették. A kereszténység elősegítette az *ikonfestészet* megjelenését. Bizánc legkiemelkedőbb kulturális emléke az Hagia Szophia bazilika, amelyet I. Jusztinianusz építtetett 532–537-ben.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

◆ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Nézzétek meg az alábbi ábrát, és mondjátok meg, melyik esemény „lóg ki” a sorból.

2. Hasonlítsátok össze a barbár királyságok uralkodóinak és a bizánci császár hatalmát. Véleményetek szerint, melyik állam volt centralizáltabb?
3. Ellenőriztétek a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

Vonások a bizánci császár portréjához
<https://cutt.ly/xtmPDmS>

◆ Csoportfoglalkozás

Nézzetek utána, ki és melyik államot nevezte „agyaglábakon álló kolosszusnak”. Lehet-e ugyanígy nevezni a Bizánci Birodalmat? Indokoljátok meg a véleményeteket.

◆ Alkotó feladat

1. I. Jusztinianusznak számos szólásmondást tulajdonítanak. Szerintetek az alábbiak közül maga a császár melyeket tartotta be:
- *Minden népnek joga van, hogy felszabaduljon a rabság alól.*
 - *A bűncselekmény az, amikor az egyik ember kárt okoz a másoknak.*
 - *Ismerni a törvényeket – nem a szavak ismeretét jelenti, hanem a tartalmát és a jelentését.*
2. Készítsetek projektet (történelmi portré, közösségi hálón személyes oldal, prezentáció stb.) „I. Jusztinianusz” címmel.

Ezek az évszámok segítenek eligazodni az eseményekben. Jegyezzétek meg őket:

395	A Római Birodalom Nyugati és Keleti részre osztása – a Bizánci (Rómaión) Birodalom keletkezése
395	I. Jusztinianusz uralkodásának éve
1453	Konstantinápolyt elfoglalják az oszmán-törökök. A Bizánci Birodalom bukása

Az iszlám keletkezése és az Arab Kalifátus

Mutassátok meg a világtérképen Ázsiát és az Arab-félszigetet. Mi volt a nomád népek alapvető foglalkozása? Melyik állatot nevezik a „sivatag hajójának”? Miért?

1. AZ ARABOK ÉS AZ ISZLÁM KELETKEZÉSE

Az arabok – szemita nép, amelyik ezer éve telepedett le az Arab-félszigeten. A legenda szerint a bibliai Ábrahám-nak Izsák nevű fiától származnak a zsidók, Izmael és Kahtán nevű fiaitól pedig az arabok (arab: sivataglakó). Napjainkban több mint 430 millió arab él a Földön. 91%-uk az iszlám vallás követője.

Az Arab-félsziget – régi terepe a nemzetközi kereskedelemnek. Minden időben fontos kereskedelmi útvonalak szeltek át. A karavánok illatosító szereket és szöveteket szállítottak Dél-Arábiából; rabokat, arany homokot és elefántcsontot – Afrikából; fegyvert, gabonát és növényi olajat – Szíriából; selymet – Kínából; gyöngyöt – a Perzsa-öböl partvidékéről.

Kereskedő karaván érkezik (Edwin Lord Weeks festménye)

Az arabok összes törzse tisztelettel adózott az istenségeknek. A legfőbb istent Allahnak nevezték.

Az arabok kereskedése a szomszédos államokkal hozzájárult ahhoz, hogy Arábiába beszivárgott a judaizmus és a kereszténység. Ezeknek a vallásoknak a hatására született meg az arabok körében az egyistenhit.

Az új monoteista vallás – az iszlám – hozzájárult az arab törzsek egyesüléséhez.

Jegyezzétek meg!

Islám (Isten akaratában való megbékélés) – Mohamed próféta által alapított monoteista vallás. Az iszlám követői – a muzulmánok. Ma a vallás követőinek a száma a világban 1,1–1,8 milliárd fő közé tehető, amivel az iszlám a kereszténység után a második legszámosabb vallás.

Korán (arab qara'a „olvas”, „recitál”) – a muzulmánok szent könyve. A Korán Mohamed próféciáit tartalmazza.

Az iszlám vallás alapítója Mohamed, aki **610-ben** kezdett prófétálni. Mohamed azt állította, hogy csak egy isten van – Allah, és Mohamed az ő prófétája. Korai próféciáiban Mohamed elítélte azokat, akik nem becsületes úton szereztek vagyont. A szegények, az árvák és az özvegyek megsegítésére, valamint a rabok kiváltására és szabadon bocsájtására szólított fel.

Az arabok nem kényszerítették rá másokra a hitüket, türelemmel viseltettek a más hitűek, különösen a zsidók és keresztények iránt, akiket „az Írás népeinek” tartottak.

Az iszlám vallás alaptételei.
<https://cutt.ly/Fol4Ksf>

2. AZ ARABOK EGYESÍTÉSE

Mekka városában kezdetben kevés híve volt az iszlámnak – a tekintélyes családok nem akartak lemondani a pogány hitről, ami erősítette a kereskedelmi kapcsolatokat Mekka és az arab törzsek között. Ezért az iszlám követőit üldözték. **622-ben** Mohamed híveivel a szomszédos oázisban telepedett le, melyet később Medinának – a Próféta városának neveztek el. Itt építették az első mecsetet (az iszlám vallás temploma), itt dolgozta ki a legfőbb hittételeket. Ezt az eseményt **hidzsrának** (vándorlásnak) nevezik. A hidzsra évével kezdődik a muzulmán időszámítás.

A Kába szentély – az iszlám vallás legfőbb kegyhelye (*a szentély belseje napjainkban*)

630-ban a mekkai előkelők elismerték Mohamedet. Az arab törzsek többsége felvette az iszlám vallást. Az engedetlenek ellenállását katonai erővel törték le. Mekka, akárcsak Medina, „a muzulmánok szent városa” lett. Mekában található a muzulmánok legszentebb helye – a **Kába szentély** (al-Kaaba – „kő”).

Az arab törzsek egyesülése után Mohamed lett az Arab Állam és

minden muzulmán vezetője. Mohamed halálakor a muzulmánok uralták Arábia területének nagyobb részét.

A Kába szentély belseje. Video (időtartam 01:05)
<https://cutt.ly/stmTcQF>

3. AZ ARAB HÓDÍTÁSOK ÉS A KALIFÁTUSOK

Csináljuk: gyakorlati feladatok

A tankönyvben foglalt tananyag alapján határozzátok meg az Arab Kalifátus történetének alapvető szakaszait. A füzetben töltsétek ki az alábbi táblázatot, az eseményeket kronológiai rendbe rakva.

Dátum	Az időszak/esemény megnevezése	Az időszak jellemzése

Mohamednek és követőinek az volt a célja, hogy az iszlámot és az arabok hatalmát kiterjessék az egész világra. Ezért rövidesen kezdetét vette az arab hódítások időszaka. 632-ben a próféta meghalt és az arab államot Mohamed négy leghűségesebb követője – Abu Bakr, Omár, Oszmán és Ali kalifa (a próféta helytartója) irányította harminc évig.

Jegyezzétek meg!

Kalifátus – teokratikus (a világi hatalmat is papok gyakorolják) arab-muzulmán állam, amely a VII–IX. századi arab hódítások nyomán keletkezett és kalifák (Mohamed próféta helytartói) irányították.

A kalifátus első uralkodó dinasztiája – az **Omajjádok** idején (661–750 között) a katonai sikerekhez hozzájárult, többek között, a meghódított országok passzív viszonyulása a hódítók iránt. Bizáncban a helyi lakosok azt mondták: „*A bosszúálló Isten az arabokat küldte, hogy felszabadítson bennünket a rómaiók kegyetlenségétől.*” Az iszlám terjedését a legyőzött népek között segítette a kalifátus adópolitikája is: a nem araboknak a föld után a termés 1/3-át vagy 2/3-át kellett beszedniük – termékben és pénzben. A muzulmánok kevesebb adót fizettek, mint a nem muzulmánok. Ez arra készítette a meghódított területek lakosságát, hogy áttérjenek az iszlám vallásra.

A következő uralkodó dinasztia az **Abbászidák** voltak (uralkodásuk évei 750–945, 1124–1258) – az alapító al-Abbász Mohamed próféta nagybátyja volt. *Az Abbászida korhoz kötődik az Arab Birodalom „fénykora”.* A IX. század végétől fokozatosan elvesztették a területeiket. A XIII. század elejére az Abbászidák már csak Bagdad környékét uralták, azonban ezt is megsemmisítette az 1258-as mongol hódítás.

Arab hódítások. Az Omajjádok kalifátusa

1. Mekkáig tartottak az arab hódítások?
2. Soroljátok fel az arabok által meghódított államokat.
3. Nézzetek utána forrásoknak arról, a térképen feltüntetett népek melyikétől szenvedtek vereséget az arabok.

4. TUDÁS ÉS KULTÚRA AZ ARAB VILÁGBAN

Az iszlám vallás és az arab nyelv ötvözete egyedi arab kultúrát eredményezett.

Felderítés fotó alapján

Az arab kultúra története kapcsolatban áll az ukrán kultúra fejlődésével. Járjatok utána, melyik Abbászidák korabeli arab kulturális emlék köti össze a rajz hősnőjét és a kiemelkedő ukrán tudóst.

Ahatanhel Krimszkij (1871–1942)

A szultán megbocsájt Seherezadénak (Arthur Boyd Houghton rajza)

Az arabok jelentős szerepet játszottak az ókori római kultúra, a görögök és más népek kultúrájának ötvözésében. A tízes számrendszert az arabok Indiából vették át (ezért az indiai számokat „arab számoknak” nevezzük).

Ők vezették be az „algebra” fogalmát, melyet al-Hvárizmi (780–847) használt először.

A világ egyik legismertebb orvosa **Ibn Szína (Avicenna)** (980–1037), akinek Kánon (Az orvoslás törvénye) című könyvét Európában és Keleten az orvosok alpműként használták az egész középkor folyamán.

Az arabok magas szintet értek el a *geometriai mérnöki forma (ornamentika)* alkalmazásában.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

◆ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. A paragrafus alapján állítsátok kronológiai rendbe az arabok történelmének főbb eseményeit.
2. Mely körülmények járultak hozzá az iszlám megjelenéséhez?
3. Soroljátok fel, melyek a muzulmánok kötelességei Mohamed tanításai szerint.
4. Mely államokat hódították meg az arabok?
5. Ellenőrizték a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

Az Arab Kalifátus.

<https://cutt.ly/ltmPFx3>

◆ Csoportfoglalkozás

1. Milyen körülmények járultak hozzá az arabok katonai sikereihez?
2. Állapítsátok meg, mivel különbözött a kalifa hatalma a barbár királyok és a bizánci császárok hatalmától. Soroljátok fel a közös vonásokat.

◆ Alkotó feladat

1. Hasonlítsátok össze a keresztény és a muszlim vallási tanításokat: állapítsátok meg az eltérő és az azonos vonásokat. Segítségül használjátok a szövegben található QR-kódot.
2. Készítsetek prezentációt „Az arabok – a kartográfia megalapozói a középkorban” címmel.
3. Készítsetek projektet (prezentáció, fotokiállítás stb.) „A középkori arab civilizáció kulturális hagyatéka” címmel.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

610	az iszlám terjedésének kezdete
622	hidzsra – Mohamednek és követőinek Medinába való vándorlása
661–750	az Omajjádok kalifátusa
750–945, 1124–1258	az Abbászidák kalifátusa

Gyakorlati munka. Az első középkori birodalmak hatása az európai történelemre

1. TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK PÁRHUZAMBA ÁLLÍTÁSA

Egy új feladattal birkózunk meg, párhuzamba állítjuk a történelmi eseményeket „A világ a középkorban” című táblázat kitöltésével. A munkához használjátok a világtörténelem és az Ukrajna története tankönyveket. A táblázat kitöltését folytassátok a tanév végéig.

A világ a középkorban		
Európai események	A Kelet eseményei	Az ukrán területek eseményei
Korai középkor		
Érett középkor		
Késő középkor		

2. AZ ELSŐ KÖZÉPKORI ÁLLAMOK A FORRÁSOK ALAPJÁN

Olvassátok el a részleteket a középkori forrásokból

1. Mely államok történelméhez kapcsolódnak az idézett dokumentumok?
2. Mely államok történelmi eseményeivel foglalkoznak ezek?
3. Minden forrással kapcsolatban fogalmazzatok meg két-két kérdést.

1. forrás

Mohamed így szólt hozzájuk: „... Allah küldött engem hozzátok, és könyvet ajándékozott nekem (a Koránt) és megparancsolta, hogy tanítsalak és figyelmeztesselek benneteket. Ha elfogadjátok tőlem, amit hoztam nektek, akkor az a boldogságokra lesz ebben az életben és a jövőben. Ha elutasítotok, kibírom Allah ügye érdekében, amíg Allah nem ítélkezik köztem és köztetek...”

2. forrás

Hosszú távollét után hazatérve, Károly parancsba adta, hogy hozzák elé a gyermekfiúkat, akiket Clement tanítóra bízott, hogy bemutassák neki leveleiket és verseiket. A közepes és szegény családból származó gyermekek odahozták neki műveiket, tele-tűzdelve mindenféle bölcsességekkel, a gazdag gyermekek pedig számárságokat írtak.

Ekkor a bölcs Károly különválasztotta azokat, akik jól dolgoztak és a következő szavakkal fordult hozzájuk: „Nagyon köszönöm nektek, hogy erőtökhöz mértén igyekeztetek eleget tenni a parancsomnak, ezzel a saját javatokat is szolgálva. Törekedjete

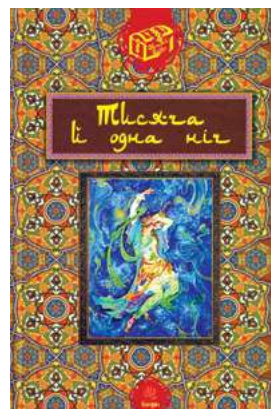

tökéletességre és nagyszerű püspökségeket és kolostorokat adományozok nektek, és az én szememben mind tiszteletre méltó emberek lesztek.”

Ezután borús arccal azokhoz fordult, akik balkézzől álltak, és csúnya szavakkal ostromozta őket: „Gazdag szülők elkényeztetett gyermekei vagytok! Származásotokra és vagyontokra számítva, semmibe vettétek a parancsomat és a saját jóhíreteket. Ha azonnal nem pótoljátok oktalanságotokat igyekezettel, Károlytól soha semmilyen kegyet nem várhattok.”

3. forrás

... És egyszer csak kitört a népfelkelés, amely minden várakozást felülmúlt és hatalmas veszedelmet hozott a népre és a szenátusra. A várost felgyújtották, mintha az ellenségé lenne. Az Hagia Szophia, Héphaisztosz fürdői és a császári palota elpusztult a tűzben, és leégett számos gazdag ember háza is, nagy vagyonok lettek oda. Az emberek elmondták egymásnak a jelszót: „győzelem”, s azóta ez Nika-lázadásként ismert.

Az Ezeregy éjszaka
legszebb meséinek ukrán
kiadása, 2011

3. AZ ELSŐ ARAB KALIFÁTUSOK HATÁSA A KÖZÉPKORI EURÓPA FORMÁLÓDÁSÁRA

Az Ezeregy éjszaka legszebb meséinek főhőse – a muszlim Kelet uralkodója, Hárún ar-Rasíd kalifa – Nagy Károly kortársa volt és követeket küldött a frank császár udvarába, a barátságát és a támogatását keresve.

Vitassuk meg!

A VII–VIII. századokban az arab seregek a meghódított területekről, Perzsiától Hispániáig egész könyvtárakat vittek a Kalifátusba. Amikor a középkorban Nyugaton elpusztult számos ókori görög filozófus és matematikus munkája, ezek egy részét megőrizték az arab fordítások. Az araboknak köszönhetjük, hogy a Nyugat megismerhette az ógörög klasszikusok – Arkhimédész, Eukleidész, Ptolemaiosz munkáit.

Véleményetek szerint, mivel magyarázható, hogy az arabot a középkorban „a Kelet latinjának” nevezték?

A középkori birodalmak kultúrája.
Online puzzle.
<https://cutt.ly/WtmPFMG>

8. §. Az 1. fejezet összefoglalása. Az első középkori államok

1. FORDÍTOTT KERESZTREJTVÉNY

A korai középkorban a történelemben jelentős szerepet játszottak a kiemelkedő történelmi személyiségek. Idézték fel, milyen szerepet játszottak a „fordított keresztrejtvény” hősei saját népük életében és a világtörténelemben.

Tegyetek fel kérdést a keresztrejtvénnyel kapcsolatban úgy, hogy azok tömören összefoglalják a hős szerepét a történelemben. A kérdésben feltétlenül benne kell lennie az állam nevének, amelyet a hős „képvisel”. Szükség esetén nézzetek utána külső forrásoknak.

2. TITKOT REJTŐ FELHŐK

1. Fejtsétek meg a „titkot fejtő felhőket”.

- Mindegyikről állapítsátok meg, hogy a korai középkor mely államához kapcsolódik.
- Nézzétek meg alaposan, hogy a felhőkben nincsenek-e oda nem való szavak – keressétek meg ezeket, és magyarázzátok meg, miért gondoljátok így.

2. Alkotó csoportfoglalkozás

- Készítetek felhőt olyan országokról, amelyek hiányoznak, de szó volt róluk a fejezetben. Internetes segítségnek is utánanézhettek.

- A szöfelhők segítségével alkossatok színes leírást az adott országról. Ha van kedvetek, készíthettek hozzá rajzot vagy el is játszhatjátok a történetet. Mutassátok be a munkátokat az osztályban.
- Ellenőriztétek az osztályban, hogy helyesen lett-e megoldva a feladat.

3. PÉNZÉRMÉK A TÖRTÉNELEMBEN

Figyelmesen nézzétek meg a pénzérméket. Állapítsátok meg, melyik készült Nagy Károly, és melyik – I. Jusztinianusz számára. Milyen információkhoz juthatnak a történészek az érmék tanulmányozása által? Hogy nevezik az érméssel foglalkozó tudományt?

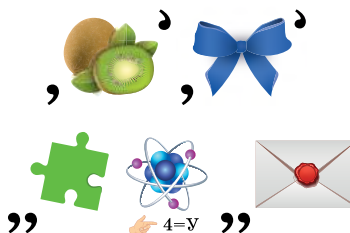

4. KUTATÓLABORATÓIUM

Képzeljétek el, hogy egy kutatócsoport tagjaként valamilyen történelmi emléket vizsgáltok. A vizsgálat eredményét be kell mutatnotok kollégáitoknak. Készítsetek leírást az emlékről, felhasználva az eddig megszerzett ismereteket, valamint nézzetek utána külső forrásoknak is (*használjátok a „Hogyan kell vizsgálni a történelmi emlékeket” című tájékoztatót tankönyvünk online mellékletében*).

Figyelem! Amennyiben szükséges, a rébusokat is vegyétek segítségül.

5. MIT TANULTUNK

Ellenőriztétek, mennyire sikerült elsajátítani a tananyagot az online-teszt segítségével. A tesztet itt éritek el:

<https://cutt.ly/DtmTH0G>

Vagy okostelefonnal olvassátok le a QR-kódot.

Sok sikert kívánunk!

II. fejezet

A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

Az ember és a természet kapcsolata. Népességmozgások. Belső és katonai gyarmatosítás

Az ókorból emlékeztek vissza, hogyan tudtak az emberek közlekedni és lakóhelyet változtatni. Hogyan befolyásolta a természeti környezet az emberek életét és foglalkozását? Mikor volt a nagy népvándorlás? Mik voltak az okai? Emlékeztek vissza, mit jelent a „migráció” fogalma.

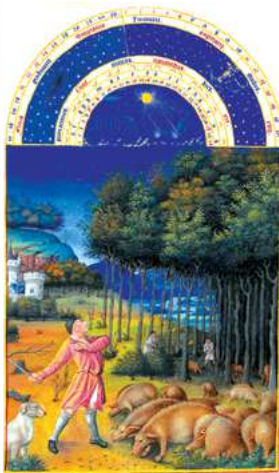
Földműves
tevékenységek

1. AZ EMBER ÉS A TERMÉSZET

Kezdetől fogva az emberek élete szorosan összefüggött a természeti környezettel. Így volt ez a középkorban is. *Az éghajlat és a természeti környezet meghatározta az emberek életmódját, foglalkozását és munkaeszközeit, ruházatát és táplálékát, lakóhelyét és szabadidős tevékenységét. Az éghajlat még az ember jellemét is befolyásolja.*

Európában a középkorban az éghajlat gyakran változott. A lehülés arra készítette az embereket, hogy megváltoztassák a lakóhelyüket és ez volt az egyik oka a nagy népvándorlásnak is. A későbbiekben a felmelegedés ismét befolyásolta az emberek életét és foglalkozását. Akkoriban a brit szigeteken például szőlőt termesztettek. A XIII–XVII. századokban Európában ismét hidegebb lett az éghajlat.

A tájkép határozza meg a városok és a falvak, a hidak és az utak kinézetét. Nagyban befolyásolta az emberek foglalkozását. Síkvidéken a víztározók közelében a földművelés fejlődött, a szárazabb sztyeppes területeken pedig – az állattartás. A sztyeppén az emberek különösen nagy becsben tartották a lovakat, amelyek táplálékot biztosítottak és segítettek a helyváltoztatást. A hegyvidéki területeken kecskéket és birkákat tenyésztettek, szőlőt termesztettek.

Erdei sertéstartás
(A Limbourg fivérek
gótikus miniatúrája)

A várak és a városok, amelyek körülöttük épültek, magaslatokon, vízforrás közelében emelkedtek. A folyók és a tavak természetes akadályt képeztek, melyek védelmeztek az ellenség támadásaival szemben. A víztározóknak fontos szerepe volt a kereskedelem szempontjából – a középkorban a folyókon és a tengereken keresztül haladtak a fő kereskedelmi útvonalak. A tengerek a part közelében élők számára megnyitották a lehetőséget, hogy távoli országokat kereszenek fel. A folyók, tavak, tengerek mentén élő emberek halászzal foglalkoztak.

Vadászjelenet
(középkori miniatúra)

Történelmi érdekesség

A korai középkorban alapvetően feledésbe merültek az ókori földművelési hagyományok. A falusiak gazdálkodása elsősorban az erdők hasznosítására épült. Marc Bloch francia történész megfogalmazásában a falusi embert az erdő elkísérte „a bölcsőtől a koporsóig”.

Az erdők nagy részének elégetésével az emberek hamuval megtermékenyített nyílt területeket kaptak. Az önellátó gazdálkodás azonban csak néhány évre adta a jó termést, ezt követően az emberek új helyre költöztek, és újra égették az erdőt, gyökerestül kiirtották a famaradványokat és felszántották a földet.

Vitassuk meg!

1. Támasszátok alá, hogy az erdő a középkori emberek életének alapvető tartozéka és jövedelemforrása volt.
2. Milyen következményekkel járt Európa számára a fogyasztói, barbár erdőhasználat?

A középkori ember úgy gondolta, hogy ura a természetnek, kímélet nélkül használhatja kincseit, amiket őseink kimeríthetetleneknek gondoltak.

2. NÉPESSÉGMOZGÁS. BELSŐ GYARMATOSÍTÁS

A középkorban Európa hatalmas területei lakatlanok voltak. Azonban az emberek száma egyre növekedett és fokozatosan belakták Európát. A XI. század végén egyre több ember vándorolt a jobb élet reményében. *Az európaiak megkezdték a gyarmatosítást – új területek hasznosítását.*

Kezdetben a **belső gyarmatosítás** volt a domináns – az emberek szabad, még nem művelt területeket az európai

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

országok határvidékén keresték. Kivágták az erdőt, lecsapolták a mocsarakat és termőföldre alakították, lakóházat építettek.

Jegyezzétek meg!

Belső kolonizáció – saját országuk szabad területeinek betelepítése és gazdasági hasznosítása az emberek által.

A föld hasznosítása nehéz, kimerítő és hosszadalmas folyamat volt, azonban a rossz terméstől és az éhségtől való félelem ösztönözte az embereket. A falusi család csak több nemzedéknyi munkával volt képes a mezőgazdasági termelésre alkalmatlan területet termőföldre alakítani.

A földtulajdonosok tisztában voltak vele: az új területek meghódításával növekedni fog a lakosság, mert több embert tudnak eltartani. Ezért az embereket a szűzföldek hasznosítására ösztönözték, néha bizonyos időre az adófizetés alól is felmentették őket.

A belső gyarmatosítás, ami Európában a XI–XIII. századokban bontakozott ki, jelentős *pozitív eredményekkel* járt. Az időszakban a lakosság lélekszáma gyorsan növekedett és a XIV. század elejére elérte a 75 milliót (a X. század végén csak 38 millióan voltak). A mezőgazdaság töretlenül fejlődött: új munkaeszközök jelentek meg, nőtt a termés mennyisége, ami lehetővé tette a szűkebb esztendő átveszelését is. Megváltoztak az étkezési szokások is: a gabonafélék fokozatosan kiszorították az erdő adta élelmiszereket.

A paraszt betakarítja a termést
(középkori festmény)

Vitassuk meg!

Mi ösztönözte az embereket arra, hogy új földterületeket hasznosítsanak? Milyen nehézségekkel kellett szembenézniük? Melyek voltak a belső gyarmatosítás pozitív és negatív következményei?

3. KÜLSŐ GYARMATOSÍTÁS

A szabad földterületek csökkenése Európában arra készítette az embereket, hogy országai határain kívül folytassák a keresést (**külső gyarmatosítás**). Az új területek meghódításához gyakran katonai erő alkalmazására volt szükség.

Jegyezzétek meg!

Külső gyarmatosítás – települések alapítása az ország határain kívül, általában háborúk, erőszakos cselekmények révén.

A katonai gyarmatosítás első kísérletei a *keresztes hadjáratok* voltak, melyekről tankönyvünk későbbi paragrafusaiban lesz szó.

A XII. század második felében a német *fejedelmek hódító hadjáratokat* („terjeszkedés keletre”) indítottak az Elba és az Odera közén élő polábi szlávok területei ellen. Majd egy évszázadon keresztül a német lovagok „tűzzel és vassal” hódították meg a szláv törzseket, és a meghódított területeket örgrófságokat hoztak létre. A német fejedelmek és püspökök itt erődöket építettek és megszervezték az emberek áttelepítését a német, holland, flandriai területekről. Az áttelepülők kedvezményeket és földet kaptak, cserébe kötelezték magukat a gróf támogatására és adó megfizetésére. Fokozatosan azonban személyi függőségbe kerültek.

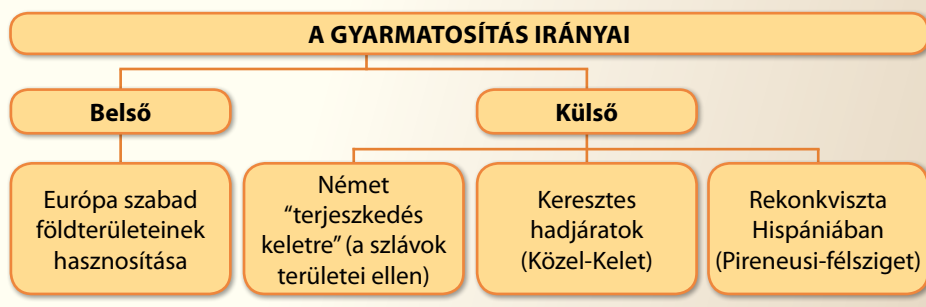
A szláv területek meghódításában különösen nagy szerepet játszott az egyház, amelyik nem csak áldást osztott a pogány törzsek területeinek meghódításáért, hanem aktívan részt vett a folyamatban, a meghódított területeken kolostorokat alapítottak.

A katonai gyarmatosítás másik iránya *észak felé* – *Skandináviába* vitt. Délnyugaton került sor a *rekonkvisztára*: a keresztények meghódították a Pireneusi-félszigetet, amit korábban az arabok szálltak meg. Erről szintén szó lesz a későbbi paragrafusokban.

Csináljuk: gyakorlati feladat

Figyelmesen nézzétek meg az ábrát és a 44. oldalon levő festményt. Véleményetek szerint a külső és a belső gyarmatosítás milyen jellegű volt: békés vagy katonai. Miért? Mondjátok el, milyen lehetséges következményei voltak a gyarmatosításnak.

A horvátok megérkeznek az Adria partjára
(Oton Iveković festménye, 20. sz. eleje)

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Mondjátok el, hogyan hatott a természeti környezet, az időjárási viszonyok, a tájkép az emberek életmódjára a középkori Európában.
2. Mi a „migráció”, a „belső gyarmatosítás”, a „külső gyarmatosítás”?
3. Mikor vette kezdetét Európában a belső gyarmatosítás?
4. Soroljátok fel a migráció okait a középkori Európában.
5. Térkép segítségével mutassátok meg a külső gyarmatosítás útvonalait a középkori Európában.
6. Ellenőriztétek a tananyag elsajátítását az online-játék segítségével:

Belső és külső gyarmatosítás.
<https://cutt.ly/wtmPGQu>

♦ Csoportfoglalkozás

1. Jacques Le Goff francia történész azt írta: „A középkor – a fák világa... Az erdő, a föld termésével együtt, olyan értékes anyag volt, hogy a földi javak szimbólumává vált.” Milyen földi javakra gondolt a történész?
2. Melyek voltak a külső gyarmatosítás pozitív és negatív következményei?

♦ Alkotó feladat

1. Mit gondoltok, a mai emberek tanultak a történelemből abban a tekintetben, hogyan kell bánni a természettel és annak kincseivel? Mi változott ebben a középkor óta? Véleményeteket támasszátok alá a mai életből vett példákkal.
2. Napjainkban hogyan változik az éghajlat? Milyen természeti jelenségek kísérik? Modellezzétek az éghajlat változásának lehetséges hatását az emberiség további sorsára.

10. §. A középkori társadalom és a keresztény egyház

Idézzétek fel az előző paragrafusokból, mely csoportok voltak a korai középkorban a lakosság „cselekvő tagjai”. Milyen szerepet játszott a vallás a frankok államában, Bizáncban, az Arab Kalifátusban?

1. A KÖZÉPKOR HÁROM TÁRSADALMI RÉTEGE

A középkori társadalomban az államok egyesülésével a teljes lakosság a fejedelem, a király, a császár alattvalójává vált.

Három társadalmi réteg alakult ki. A kérdést a középkori Franciaország példáján magyarázzuk el. *Az első társadalmi réteget a papság képezte.* Feladata volt az imádkozás, Istenhez való fohászkodás a bűnösökért. *Az összes világi uraság a második társadalmi réteghez – a lovagokhoz tartozott.* A lovagok kötelessége volt, hogy harcoljanak, védelmezzék a királyt és alattvalóit az ellenségektől. A papság és a lovagok rendelkeztek bizonyos privilégiumokkal, nem kellett adót fizetniük a királynak.

A lakosság többi része (kézművesek, kereskedők, parasztok) a harmadik társadalmi rendhez tartozott. A harmadik társadalmi rendhez tartozók kötelessége volt dolgozni azért, hogy eltartsák a felsőbb társadalmi rendeket.

A középkori társadalmi rendek megszemélyesítése (XIII. századi francia miniatúra)

Határozzátok meg, mely középkori társadalmi rétegek képviselőit ábrázolja a miniatúra.

Forrásrészlet

Étienne de Fougères a három rendről (XII. század)

A pap sorsa mindenkiért imádkozni.
És egy lovagé – harcolni a csatatéren
És dicsőséget szerezni a harcban.
A parasztok kötelessége – dolgozni.

1. A szerző a középkori társadalom mely három rendjét emeli ki?
2. Milyen kötelességei voltak az egyes rendekhez tartozóknak?

Jegyezzétek meg!

Társadalmi rend – emberek nagyobb csoportja, akik azonos jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, melyek öröklődnek.

Történelmi érdekességek

A rendek közötti határvonalak elmosódottak voltak. A lovag tehetett szerzetesi fogadalmat (szegénységben fog élni, engedelmes lesz és soha nem nősül meg), s ekkor szerzetes lovag lett. Szerencsés körülmények között a kereskedő fia, ha tanult volt, bekerülhetett a király udvarába mint tanácsos, s idővel grófi címet szerezhethetett.

2. HÜBÉRURAK ÉS VAZALLUSOK

A feudális széttagoltság időszakában a feudális társadalmat a hűbérurak és a vazallusok képezték. A gazdag földesurak birtokaik egy részét a parasztokkal együtt kismemeseknek ajándékozhatták jutalmul a szolgálatért. A gazdag földbirtokos volt a *hűbérúr (senior)*, és a szegényebb földbirtokos, aki a hűbérúrtól kapta a földjét, a hűbéres (*vazallus*).

A középkori társadalmi viszonyoknak ezt a formáját *hűbérúri rendszernek* nevezték. A vazallus csak a saját hűbérúrának tartozott engedelmisséggel.

Az összes feudális úr legfőbb urának a király számított. Ő volt a legfőbb bíró a feudális urak vitáiban, ő vezette a sereget, ha ellenség támadt az országra. A király senior volt a *hercegek és a grófok* számára. Egy létrafokkal alattuk álltak a bárók és a vikomtók – a hercegek és a grófok vazallusai. A bárók voltak a lovagok seniorjai – kisbirtokosoké, akiknek nem voltak vazallusaik. Amikor kitört a háború egy másik országgal, a király hadba hívta a hercegeket és a grófokat, azok a bárókat, utóbbiak pedig a lovagokat.

A társadalmi ranglétra legfelsőbb fokán álltak a hűbérurak, az alacsonyabb fokokon – a kisbirtokosok. Ez a társadalmi rétegeződés kapta a *feudális hierarchia* elnevezést.

Jegyezzétek meg!

Feudalizmus (latin *feudum* – *földbirtok*) – a középkor társadalmi rendje, amely az emberek közötti kölcsönös függőségen és a hűbérurak nagy földbirtokain alapult, akiktől a parasztok függtek.

A **feudum** vagy **hűbér** – a birtok, amit a vazallus a seniortól kapott szolgálatért cserébe; a feudum örökölhető volt, amennyiben az örökös folytatta a szolgálatot.

Vazallusi rend – a középkorban jogok és kötelességek összessége, a hűbéres (vazallus) függése a hűbérúrtól (senior).

Forrásrészlet

Raimond Bérenger gróf rendelete a vazallus kötelességeiről (XIII. század)

A gróf a következő esetekben követelheti a segítséget: mindannyiszor, ahányszor az uralkodó fegyverbe szólítja; abban az esetben is, ha lovaggá avatják vagy lovaggá avatják a legidősebb fiát, a leendő gróft; akkor is, ha fogságba esik. Ezenkívül követelhet hat királyi solidust attól, akinek saját háza van a városban, a vár területén vagy a faluban. Ezt a segítséget megköveteli a lovagjaitól és a többi alattvalójától.

1. Hogyan írja le Raimond Bérenger gróf a vazallusok kötelességeit?
2. Véleményetek szerint, a többi gróf vazallusainak ugyanilyen kötelességei lehettek?

Azonban a vazallusi alárendeltség nem mindenütt gyökeresedett meg a társadalmi struktúrában. Skandináviában és a szláv területeken például csak később és csak részben történt ez meg.

3. A FEUDÁLIS URAK HATALMÁNAK GAZDASÁGI ALAPJAI. A FALUSIAK ÉLETMÓDJA

A X. század elején Nyugat-Európában a földek nagyobb része a feudális urak birtokában volt. Az egykor szabad területeken megjelent a *hűbéri birtok* – a földtulajdonos gazdasága, amelyen a függőségben levő parasztok dolgoztak.

A birtok közepén állt a kerítéssel körülvett udvarház. Itt lakott a hűbérúr és az intéző, itt tárolták a gabonát és a többi terméket, itt volt az istálló, az ól, a baromfiudvar és itt tartották a kutyákat. A feudális úrnak gyakran volt zöldségese és gyümölcsöse is.

A falusiak *faluközösségekben* éltek, akik a feudális úrtól függtek. A közösség gazdasági ügyekkel foglalkozott. Ahhoz, hogy minden falusi egyenlő feltételek között gazdálkodhasson, minden falusinak azonos minőségű termőföldet osztott ki. A falusiak gyűléseken együtt döntöttek arról, mikor kell elkezdeni az aratást, hol és mit kell vetni. Minden falusi használhatta a legelőket, az erdőket és a vízforrásokat.

A faluközösség kötelezte magát, hogy fenntartja a békét és a rendet a területén. A közösségek gyakran szembeszálltak a földesúrral, követelték a feudális kötelezettségek csökkentését.

Szántás: a falusiak megművelik a földet
(Franciaország, XV. század)

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

A falusiak ellátták saját magukat, az urukat, annak családját, szolgálait és vendégeit mezőgazdasági, kézműves termékekkel. Ily módon *minden, amire szüksége volt a falusiaknak és az uraknak, előállítható volt a birtokon.*

Sem az urak, sem a falusiak nem vásároltak szinte semmit. Csak sóért és vasért mentek oda, ahol ezeket kitermelték, és cseré útján jutottak hozzá. A kereskedelem fejletlen volt, ezért az uraknak is ritkán volt pénze. Ezért az *önellátó gazdálkodás* volt elterjedve.

Jegyezzétek meg!

Önellátó gazdálkodás – a gazdálkodásnak az a formája, amikor a termelés célja a saját szükségletek kielégítése, nem pedig az értékesítés; a létfenntartáshoz szükséges minden terméket a birtokon belül megtermeltek.

A falusiak világnézetét elsősorban az *egyház* alakította. A templomok látogatása a hívők vallásos és erkölcsi kötelessége volt. A hívők legfőbb vágya és minden gondolata a lelkük megmentése volt. Az emberek mindenben Istenhez fordultak.

A falusiak körében az *erkölcsi-etikai* normák egyre inkább kikristályosodtak.

Az ember értékét elsősorban a munkához való viszonya határozta meg. A gyermek születését is úgy fogták fel, hogy egy új munkáskéz jött a világra. Elítélték az iszákosságot, a henyélést, a hazudozást, a lopást és a kapzsiságot.

4. AZ EGYHÁZ SZEREPE

A KÖZÉPKORI TÁRSADALOM KIALAKULÁSÁBAN

A középkorban a vallásnak rendkívüli szerepe volt a társadalmi élet minden területén. Befolyással volt az államok irányítására, befolyásolta az emberek gondolkodásmódját, a mindennapok része volt.

Európában az uralkodó vallás a kereszténység volt, amelynek szervezeti formáját egyháznak nevezték.

Jegyezzétek meg!

Keresztény egyház – 1) egyes nyelvekben a templom is, amelyben az istentiszteletet tartották; 2) keresztények vallási közössége, vallási szervezet, amely hierarchiára épül; az egyházak életét a keresztény kánonok határozzák meg.

Az egyház nem csak az istentisztelet rendjét határozta meg, hanem a „jó keresztények” számára az erkölcs és a magaviselet normáit is.

Az emberek élete nehéz volt, gyakran igencsak mostoha körülmények jellemezték. Ezért gondolták nagy számban azt, hogy jobban járnak, ha Isten szolgálatának szentelik az életüket. A kolostorokba mentek, ahol gyógyították, tanították őket, munkát és menedéket adtak. A kolostorok ösztönözték a zarándoklatot (egy hívő által tett vallási jelentőségű utazás egy szentnek tartott helyre) és jótékonyan hatottak az emberekre nehéz időkben. Európában (akárcsak Ázsiában) terjedt a szerzetesi életforma, ami szigorú szabályok betartását és lemondó életet követelt meg.

Forrásrészlet

Nursiai Szent Benedek regulája a szerzetesek életéről (VI. század)

Kiváltképpen ezt a bűnt [a tulajdon iránti vágyat] kell gyökerestül kiirtani a monostorból... még saját testüket vagy akaratukat sem szabad tulajdon hatalmukban tartaniuk... Tehát két főtt étel elég legyen minden testvérnek... A négy lábú állatok húsának evésétől pedig mindnyájan teljesen tartózkodjanak, az egészen gyöngé betegeket kivételével... A monostort, ha lehetséges, úgy kell építeni, hogy minden szükséges dolog... a monostoron belül legyenek, hogy a szerzeteseknek ne kelljen kint csatangolniuk, ami lelküknek éppen nem válik üdvére.

1. Mivel magyarázhatók a szerzetesi életnek ezek a szabályai?
2. Miért volt szükségük a kolostoroknak saját földre és gazdálkodásra?

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

◆ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Definiáljátok a következő fogalmakat: „társadalmi rend”, „feudalizmus”. Nevezzétek meg a középkor három társadalmi rendjét.
2. Milyen szerepet játszott a falusiak életében a közösség?
3. Hogyan nevezik a keresztények vallási szervezetét? Értékeljétek, milyen szerepet töltött be a középkori társadalom kialakulásában?
4. Ellenőrizték a tananyag elsajátítását az online-kvíz segítségével:

Középkori társadalom.

<https://cutt.ly/wtmPKKJ>

◆ Csoportfoglalkozás

1. Hogyan értelmezték a következő mondást: „A vazallusom vazallusa – nem az én vazallusom”?
2. Mi bizonyítja, hogy a középkorban az önellátó gazdálkodás volt elterjedve?

◆ Alkotó feladat

A tankönyvben foglalt tananyagból és egyéb forrásokból nyert információk alapján készítsetek előadást vagy prezentációt az alábbi témák valamelyikében: „A falusi ember egy napja a középkori Európában”, „A falusi ember lelki élete a középkorban”.

Gyakorlati foglalkozás. Várak. Lovagi hagyományok. A falusiak élete

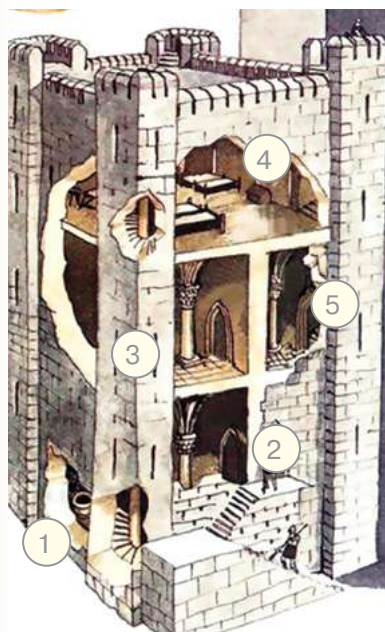
A tankönyvben foglalt tananyag és illusztrációk alapján párban vitassátok meg, hogyan néztek ki a várak kívülről. Gondolkodjatok el azon, hogy a várak idővel miért váltak erődítményekké. Készítsetek előadást vagy játsszátok el az osztályban „Az élet a középkori várban” című témát.

1. A VÁR

A birtok közepén állt a *hűbérúr vára*. Egyszerre volt lakóépület és erőd a hódítókkal és a lázadó parasztokkal szemben. Eleinte a várakat fából építették, később pedig kőből. A várakat gyakran dombra vagy hegyre építették.

Mély, vízzel teli árokkal vették körül. Néha a várat folyó vagy tó mellé építették. Az árok fölé felvonóhidat építettek, amelyet ellenséges támadás esetén láncsal húztak fel.

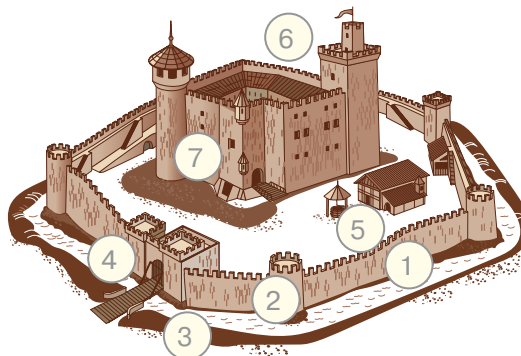
A bejárat fölötti toronyból az őrség folyamatosan figyelte a környéket. Amikor a távolban meglátták az ellenséget, vészjelzést adtak le. Erre a katonaság elfoglalta a helyét a falakon és a tornyokban.

Öregtorony.

Tipikus belső felépítése:

1 – raktár, kút, börtön; 2 – kápolna és az örök szobája; 3 – nagyterem; 4 – hálóhelység; 5 – terem

1 – védőfal; 2 – őrtorony;
3 – vízzel telt árok; 4 – kapu; 5 – belső udvar;
6 – öregtorony; 7 – lakóhelységek

A feudális úr lakóhelyiségeibe csak több akadály leküzdésével lehetett bejutni. Az ellenségnek túl kellett jutni az árkon, nyílt terepen meg kellett közelíteni a falakat, majd fel kellett mász-

ni rá az ostromlétrákon, vagy be kellett törniük a megerősített kaput. Ezután az ellenségnek túl kellett jutnia egy másik, még magasabb falon.

A várban minden épület fölé magasodott a fő torony – az öregtorony. A feudális úr a katonáival és a szolgálóival ide bezárkózva sokáig tudta tartani magát még akkor is, ha a várat már elfoglalták. Az öregtoronyban voltak az úr és családja lakóhelyiségei.

Az egyetlen vasból kovácsolt ajtó, amely a toronyba vezetett, magasan a föld felett helyezkedett el. Amikor be akarták törni, meg kellett harcolni minden emeletért. Nehéz kőtömbökkel elzárt nyílásokon kellett bejutni. A fal mentén csigalépcső vezetett. Ezen keresztül az úr és a családja, valamint a katonák le tudtak ereszkedni a földalatti alagútba, amely egy folyóhoz vagy az erdőhöz vezetett.

A Leedsi várkastély, Anglia (mai létkép)

A fényképen mutassátok meg a várkastély fő részeit.

2. LOVAGI HAGYOMÁNYOK

Csináljuk: gyakorlati feladat

Nézzetek utána, kik voltak a középkor legendás lovagjai és készítsetek prezentációt (szabadon választható: esszé, számítógépes prezentáció, fotóalbum stb.) életükről és hőstetteikről

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

A lovag egész élete a harc körül forgott. A lovagi hagyományoknak fontos részei voltak a *lovagi tornák*. Ezeket a versenyeket a királyok és a főnemesek szervezték. A nemesek, a bírák és a hölgyek (nemes hölgyek) a lelátókon ültek. Az egyszerű emberek a torna helyszíne köré emelt fa palánk mögött tömörültek.

A hírmondók – heroldok – hirdették ki a lovagok nevét, akik csatába bocsátkoztak. A torna résztvevői harci öltözékben jelentek meg és a pálya két végén álltak fel. A bíró intésére lóháton elindultak egymás irányába. Tompa végű lándzsával megpróbálták egymást kivetni a nyeregből. A torna néha súlyos sérüléssel vagy akár halállal végződött.

Anjou René király felkészül a tornára
(Egy lovagi eposz miniatúrája, Saumur,
Franciaország, 1470–1480)

Plantagenét Gottfried
gróf címere.
Az első dokumentáltan
fennmaradt európai címer,
1127

A középkori lovagi kultúra légköre a mai
Ukrajnában is megtapasztalható.
Nézzétek meg a lucki középkori fesztiválról
készült videót (időtartam 03:48)
<https://cutt.ly/XtmTb9q>

A győztes megkapta ellenfele lovát és páncélját. A torna végén két lovagi csapat mérte össze az erejét.

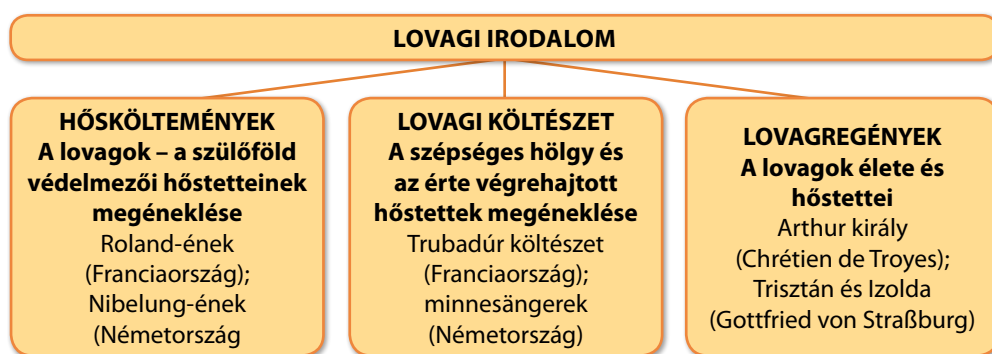
A tornák divatossá tették a lovagok körében a családi jelkép – a *címer* használatát, amely rövid szöveget is tartalmazott –

a *jelmondatot*. A címer rákerült a pajzsra, a köpenyre, a sisakra, a zászlóra, sőt, a lovat takaró lepelre is. A lovagok így bizonyították nemesi származásukat.

A középkorban különleges *lovagi becsületkódex* volt érvényben: keresni a kalandot, harcolni a keresztény hit ellenségei ellen, védelmezni a gyengéket és akiket sérelem ért, különösképpen az özvegyeket és az árvákat.

Különleges műfaj is kialakult – a *lovagi irodalom*. Elbeszélő műfajban dicsőítették a lovagok hősiességét, bátorságát, rettenthetetlenségét. Lírai formában énekelték meg, hogyan szolgálták a lovagok „szívük hölgyét”, akiért a lovag bármilyen hőstetterre képes volt. Az egyik kiemelkedő költő volt Walther von der Vogelweide. Hősnői legfőbbképpen egyszerű lányok voltak, őszinte érzelmekkel. A költőt elszomorították a birodalomban zajló beháborúk és viszályok.

Roland-ének (részlet)

(Rajnavölgyi Géza fordítása)

Látja Roland közeleg a csata
 Mint oroszlán s leopárd harcolna
 Frankokhoz szól Olivérnek mondja
 „kedves társam! Szavad ím hiába
 E frankokat császár reánk hagyta
 Hússzor ezrük nekünk választotta
 Jól tudta ő egy nincs köztünk gyáva!
 Uráért van jobbágy kínládása
 Dermedése s forró izzadása
 Testét s vérét érte áldozza
 Kezemben kard kezében meg kopja
 Dürendálom király nékem adta
 Halálomkor aki majd megkapja
 Elmondhatja nemes úr forgatta”

Roland megkapja Durandal kardját Nagy Károlytól (középkori miniatúra)

Vitassuk meg!

Milyen lovagi erényeket dicsóít a Roland-ének? Hogyan ábrázolja az eposz a hűbérurak és a vazallusok kapcsolatát?

3. FALUSI ÉLETMÓD

A tananyag és a történelmi forrás alapján állítsatok össze egy listát a következő címmel: „A középkori parasztek és lovagok életmódjának 10 eltérése”.

Forrásrészlet

A parasztek kötelességei

Wolfhard – függő ember, a felesége – szabad, a neve Ermoara, három gyermekük van. Ennek az embernek van egy kis földje, amely szántóföldből, szőlőültetvényből és rétből tevődik össze. Katonai adót kell fizetnie azért, mert a jószágát a kolostori mezőn legelteti, három mérő gabonát és egy malacot. A földjéért szántania kell az uraság földjét. Le kell aratni a termést, fát vágni az erdőben az uraságnak, a kenyeret és a fát behordani az uraság udvarába, dolgoznak a ház körül annyit, amennyit mondanak. Ezenkívül köteles beszolgáltatni az uraságnak évente három tyúkot, 15 tojást. Ha azt parancsolják, szolgáltatson be bort, ezt kell tennie... És le kell kaszálnia a mezőt.

1. Sorold fel a parasztek fő kötelezettségeit.
2. Mi a közös és az eltérő a függő parasztek és az ókori római rabszolga között?

A parasztek házai többnyire fából épültek, a tető – szalmával volt fedve. Készültek pacsitos házak is. Európa déli részén kőből építkeztek. A legszegényebbek földbe vájt kunyhóban éltek. A falusi háznak két szobája volt és padlástér, ahol a szénát tárolták. A bejárati ajtón keresztül rögtön a lakószobába lehetett jutni, a másik szobát – kamarának használták. A falusi házakon nem volt ablak, ezért odabent mindig sötét volt. A házak többsége poros volt, nyílt tűzzel és füsttel fűtötték. Telente többnyire a jószágokat is a házban tartották.

Összegezzétek a tanultakat az online feladatok elvégzésével:

A középkor három
társadalmi rendje.
<https://cutt.ly/ytmPKY5>

Középkori vár.
<https://cutt.ly/vtmPK2F>

12. §. A középkori város. Kézművesség és céhek

Emlékezzetek vissza, hol és mikor keletkeztek a legrégebb városok? Mi lett a sorsa a Nyugat-Római Birodalom városainak, miután a barbár törzsek elfoglalták? Mivel foglalkoztak a városlakók?

1. A KÖZÉPKORI VÁROSOK KELETKEZÉSE

Nyugat-Európában a X–XI. századokban a gazdaság fejlődése segítette elő az új városok alapítását és a régiek megújítását. Nőtt a gabonatermés, fejlődött a kertészet, a szőlészet. A mezőgazdasági termékekből felesleg keletkezett, amit el lehetett cserélni kézműves termékekre. A falusi kézművesek mesterségbeli tudása egyre tökéletesedett. Azért, hogy eladják termékeiket, a kézművesek elhagyták falujukat és fontos útvonalak mentén, nagy várak, gázlók, hidak, hágók közelében telepedtek le. Ezeken a helyeken fokozatosan városok alakultak ki.

Történelmi érdekességek

Városépítéset. Városi utcák és terek

Az utcák résnyi szélességűek voltak. A főutak szélessége 7–8 méter volt, a kisebb utaké – 2,5–3 méter, ami megfelelt a lovagi lándzsa hosszúságának. Brüsszelben az egyik utcát „Egy ember utcájának” nevezték, mivel ketten már nem tudtak elmenni egymás mellett. A világ legszűkebb utcája Reutlingen városában található és a neve Spreuerhofstraße. A legszélesebb részén – 50 cm, a legkeskenyebb részén pedig 31 cm.

Az ókorban és a középkorban az ukrán területeken keletkezett városok közül a legszűkebb utca Lembergben található – ez a Keskeny utca. Szélessége mindössze 3 méter.

A világ legszűkebb utcája

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

Az egyetlen tágas tér a városban a piac volt. Itt állították fel a városi mérlegeket, a szökőkutat. Itt épült a *városháza* – a városi tanács épülete. Fölötte óratorony magasodott. A torony harangja hírt adott a veszedelemről, a tűzről, az ellenséges támadásról. A városházán volt a városi kincstár, a börtön és a fegyverkészítő műhely.

A késmárki városháza,
Szlovákia (mai fotó)

Városháza Kamjanec-Pogyilskijban,
Ukrajna (mai fotó)

Az ukrán világ

Nézzetek utána, mely középkori eredetű ukrán városokban nevezik a főteret „Piac térnek” vagy „Városháza térnek”.

2. VÁROSLAKÓK. KÉZMŰVESEK

A városlakók zöme kézműves volt, akik fontos szerepet játszottak a város életében. Rendelésre vagy eladásra készítették termékeiket.

A kézműves műhelye a lakóház földszintjén helyezkedett el. A munkát a *kézműves mester* irányította – a műhely, a szerszámok, az eszközök tulajdonosa. A műhely egyben bolt is volt, ahol eladták az elkészített termékeket.

A mester munkáját *inasok és segédek* segítették. Az inasok segítő munkákat végeztek és közben két-nyolc év alatt elsajátították a mesterséget. A kézműves mester gyakran a fiára örökítette a mesterséget, aki kiskorától az apja mellett dolgozott. Segédnek nevezték azt a dolgozót, aki ismerte a mesterség fortélyait. Munkájáért fizetést kapott, a mester otthonában élt, az asztalánál étkezett, az állandó felügyelete alatt állt. Miután összegyűjtötte a szükséges pénzeszeget, saját műhelyt tudott nyitni és ily módon maga is mesterré vált. Ehhez saját pénzen *mesterremeket* kellett elkészítenie – bizonyítva tudását. Ez jelentette a vizsga sikeres letételét.

Vitassuk meg!

Napjainkban mit neveznek mesterremeknek vagy mesterműnek? Megváltozott-e a jelentése a középkor óta?

Szabók

Fegyverkészítők

Aranybányászok

(középkori miniatúrák)

3. A CÉHEK KIALAKULÁSA

A mesterek arra törekedtek, hogy minél több vásárlót csábítsanak a városba és megvédjék magukat a falusi kézművesek konkurenciájától. Csak összefogva tudtak ellenállni a feudális önkénynek. A kézműveseknek tehát voltak közös érdekeik. Ezért az azonos mesterséget űző iparosok, akik egy városban éltek, szövetségre léptek és úgynevezett céheket alapítottak. Gyakran egymás szomszédságában laktak, saját utcákat alakítottak ki.

A céhgyűlésen a mesterek elfogadták a célszabályt, amit minden tagnak be kellett tartani. A mestereknek minőségi termékeket kellett készíteniük, meghatározott mennyiségű szerszámmal, inasokkal és segédekkel kellett rendelkezniük; tilos volt egymástól elcsábítani a megrendelőket és a vásárlókat. A céhszabályokra azért volt szükség, hogy egyes kézművesek ne tudjanak jobban meggazdagodni, mint mások.

Jegyezzétek meg!

Céh – egyazon kézműves szakma mestereinek társulása.

Hosszú ideig a céhek segítették a kézművesség fejlődését. Új szakmák, új céhek keletkeztek. A XIII. században Párizsban például 100 céh volt, a XIV. században pedig – 350.

Ugyanakkor a céhek akadályozták, hogy a segédekből mesterek váljanak. Ezért a segédek saját társulásokat – testvériségeket alakítottak, hogy szembe tudjanak szállni a mesterekkel.

Forrásrészletek

A párizsi takácsok céhszabályzata

Minden párizsi takács két széles és egy keskeny szövőszéket tarthat a házában.

Minden takácsmester csak egy tanuló tarthat a házában, azt is csak négy évre. Minden posztónak tiszta gyapjúból kell lennie és ugyanolyan jónak az elején, mint a közepén.

Az említett céh tagjai közül senki sem kezdheti a munkát napfelkelte előtt, különben büntetést fizet.

A segédnek be kell fejeznie a munkát, ahogy elüti az elsőt az esti imádságra szólító harang, de felállni csak azután szabad, hogy a harangszó véget ér.

1. Milyen jogaik és kötelességeik voltak a középkori takácsoknak?
2. Képzeljétek magatokat kézműves mesternek, és mondjátok el, hogy a céhszabályzatban mi az, ami tetszik és mi nem. Indokoljátok meg a véleményeteket.

Pénzváltó és felesége
(Marinus van
Reymerswaele festménye, 1539)

A világ legrégebbi bankjának
épülete Sienában (mai fotó)

4. UZSORÁSOK ÉS BANKÁROK

Vásár idején a kereskedők boltjai elé asztalokat raktak ki, amely mögött *pénzváltók* ültek – pénzügyekben jártas személyek. A pénzváltók meghatározott fizetségért cserébe a kereskedők pénzét becserélték arra a pénznemre, amit elfogadtak a vásárban.

A pénzváltónál egyre több pénz gyűlt össze. A felgyűlt összeget magas kamattal kölcsönadták. Az adósoknak a kölcsön kapott összeg másfél-kétszeresét kellett visszafizetniük. Így lettek a pénzváltókból *uzsorások*. A pénzváltókból és az uzsorásokból lettek az első *bankárok* – a bankok tulajdonosai. A bank (az olasz banca szóból) – az a hely, ahol a nagy pénzüsségeket őrzik.

A világ legrégebbi bankja az olaszországi Sienában a Monte dei Paschi di Siena. **1472-ben** alapították, s mind a mai napig működik. Ettől a banktól Siena városállam szegényebb rétegei kaphattak olcsó hiteleket.

Jegyezzétek meg!

Uzsorázás – pénzkölcsönzés, amely összeget magas kamattal kell visszaadni a kölcsönzőnek.

5. A VÁROSIK KÜZDELME A HÜBÉRURAKKAL. VÁROSI KOMMUNA

A XII–XIII. századokban a városok Nyugat-Európa összes országában küzdöttek a hűbérurakkal. Egyes városok a lázadások és a hosszadalmas háborúk következtében függetlenedtek, mások – kivásárolták magukat a hűbérúrtól. Ám sok város kénytelen volt elszenvedni a hűbéruraktól az elnyomást és a kifosztást: adót, büntetést, vámot fizettek.

A független városok önkormányzatokat – **városi kommunákat** alakítottak, ami által a saját kezükbe vették a város irányítását. A város élén a városi tanács állt, amelyet a városlakók választottak. A város vezetője a polgármester volt – Franciaországban és Angliában *maire/mayor*, Németországban pedig a **bürgermeister**.

Jegyezzétek meg!

Városi kommuna (francia „commune”, a latin „communis” szóból) – a középkori Nyugat-Európában a város közössége, amely a hűbérúrtól elnyerte a jogot a város önkormányzatára.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

◆ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Mely körülmények idézték elő a középkori városok keletkezését?
2. Milyen részekből álltak a városok a középkorban? Milyen szerepe volt a piactérnek és a városházának?
3. Mi a céh? Milyen céllal hozták létre a céheket?
4. Ellenőrizték a tananyag elsajátítását az online-feladat segítségével:

Kézművesség és céhek.
<https://cutt.ly/qtmPLfy>

A városok létrejötte.
Városi kommunák.
<https://cutt.ly/CtmPLEu>

◆ Csoportfoglalkozás

Milyen szerepet játszott az önkormányzat a középkori társadalomban? Gondolkozzatok el, hogy a közösség szervezése e formájának mely funkciói maradtak fenn máig.

◆ Alkotó feladat

1. Nézzétek meg a „Bergen a XIV. században” című videót, s annak alapján tartassatok virtuális idegenvezetést a középkori városban az osztálytársaitok számára.
2. Mondjátok el, hogyan zajlott az élet a középkori városban egy kézműves mester, egy kereskedő, egy pénzváltó, a városi tanács tagja nevében.

Bergen a XIV. században, videó (időtartam 04:40)
<https://cutt.ly/Vi4CRuG>

13. §.

Kereskedelem és társulások. Városi kultúra és életmód

Emlékezzetek vissza – korábban melyik foglalkozás volt előtérben – a kézművesség vagy a kereskedelem. Definiáljátok az „önellátó *gazdálkodás*” fogalmát. Milyen szerepe van a kereskedelemnek a gazdaság fejlődésében? Emlékezzetek vissza, miben különbözik az árutermelés az önellátó *gazdálkodástól*.

1. KERESKEDELEM ÉS TÁRSULÁSOK

Vitassuk meg!

Miért nevezték a középkori városokat a kézművesség és a kereskedelem központjainak?

A kézművesség és az önellátó *gazdálkodás* kialakulása hozzájárult az árutermelő *gazdálkodás* fejlődéséhez, amelynek során a megtermelt árut értékesítették vagy elcserélték pénz ellenértéken. A város volt a kereskedelem központja, ami általában a piacon bonyolódott.

A középkorban a kereskedelem veszélyes, de kifizetődő tevékenység volt. A szárazföldön a kereskedőket a lovagok, a tengeren – a kalózok fosztották ki. A hűbérúr területén való áthaladásért, a hídhasználatért és az átkelésért a kereskedőknek fizetniük kellett.

Annak érdekében, hogy megvédjék magukat a rablóktól és egymás segítségére legyenek, a kereskedők *társulásokat* (korabeli szóval – *gildia*) hoztak létre.

Jegyezzétek meg!

Társulás vagy gildia (német „gilde” szóból) – a kereskedők szövetsége, melyet érdekeik és privilégiumaik megvédése érdekében hoznak létre.

Fejlődött a kereskedelem a Kelettel. A kereskedők a Földközi-tengeren keresztül eljutottak Szíriába és Egyiptomba, a Fekete-tengeren át – a Krím és a Kaukázus partjaihoz. Itt az európai kereskedők felvásárolták a keleti kereskedőktől a fényűzési cikkeket, valamint a különböző fűszereket. Különösen kifizetődő volt a fűszerekkel – borssal, fahéjjal stb. való kereskedelem. A fűszereknek aranyára volt.

Az előnyös keleti kereskedelmi útvonalakat az itáliai – velencei és genovai kereskedők kaparintották meg. Fontos kereskedelmi útvonal volt az Északi- és a Balti-tenger is. Itt a kereskedők sőt, szőrmét, gyapjút, viaszt, vasat és egyéb termékeket adtak el. Az északi kereskedelem központja Brugge városa volt.

Annak érdekében, hogy a konkurens kereskedőket kiszorítsák az Északi- és a Balti-tengerről, 71 német város kereskedői a XIV. században létrehozták a *Hanza-szövetséget*. Központja Lübeck városa volt.

Az áruértékesítés legélénkebb helyszínei a vásárok voltak – évente rendezték meg, és különböző országokból érkezett kereskedők vettek részt. A XIII. században a legismertebb vásárokat Franciaország északkeleti részén, a Champagne-i grófságban rendezték. A vásár majd egész éven át tartott.

A holsteini kapu – a német város, Lübeck és az egész Hanza-szövetség jelképe
(mai fotó)

2. VÁROSLAKÓK. VÁROSI KULTÚRA

A városok megváltoztatták a középkori emberek életmódját. A városlakókat a falusiaktól nem csak a foglalkozásuk különböztette meg. Másként látták a világot, merészebbek voltak, és jobban támaszkodtak a saját erejükre. Sokkal többet tudtak a környező világról, és érdeklődtek az újdonságok iránt. A városiak mindig siettek, értékelték az időt. Nem véletlen, hogy az első órát egy városban készítették. *A városi emberek sikeresek akartak lenni, vagyont gyűjteni, megsokszorozni azt, amit örökségbe kaptak.* Idővel ezekből az emberekből lett a városi elit, akiket patríciusoknak neveztek.

A segéd munkások, napszámosok és kéregetők képezték a városi szegényréteget, akiket *plebejusoknak* neveztek.

A teljes jogú városlakók voltak a *polgárok (bürgerek)*.

A hűbérurakkal folytatott küzdelmekben nagy szerepe volt a városlakók személyes *függetlenségének*. Ha a falusi ember, aki megszökött a földesúrtól, egy évet és egy napot le tudott élni a városban, akkor szabad emberré vált. Nem véletlenül keletkezett a középkorban a mondás: „*A városi levegő szabaddá tesz.*”

Éppen a városokban kezdett kialakulni annak megértése, mennyire fontosak az emberi jogok és szabadságjogok, melyek nélkül elképzelhetetlen lenne az élet a világ fejlett demokratikus államaiban.

3. LAKÓHELY ÉS HÁZTARTÁS

A városokban a XIII. században kőből építettek keskeny, két- vagy négyszintes lakóházakat. Erre azért volt szükség, mert a városokban kevés volt a hely. Ezekben az épületekben élt a városlakók zöme. A földszinten volt a bolt vagy a műhely, ami az utcára nyílt, és a terem vagy szoba, ahol dolgozni vagy pihenni lehetett. A hálószobák a második szinten voltak.

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

A városi előkelőségek otthonai méretükkel és fényűző berendezésükkel tűntek ki. Építésük során a hűbérúri várak építészeti megoldásait alkalmazták.

Vitassuk meg!

Szövönők (XV. századi miniatúra)

Gazdag család hálószobája
(középkori miniatúra)

Mit árulnak el a középkori emberek életmódjáról a fenti miniatúrák?

A középkorban igen sajátosan *viszonyultak a higiéniahoz*. Vécék még a palotákban sem voltak, a hulladékot egyszerűen kiöntötték az ablakon az utcára, ahol így bűzös pocsolyák keletkeztek. Úgy vélték, hogy a fürdés és a mosakodás árt az egészségnek. Franciaországban annak érdekében, hogy elnyomják a mosdatlan test szagát, feltalálták az erős illatosító szereket.

Üvegablaka csak a gazdag emberek házában volt, mert az üveg mérhetetlenül drága volt. Az üvegfűvők üveggömböket fűjtak, levágták és lemezt hengereltek belőle, amit keretekbe raktak. Ezért az ablakok sok kis kerettel voltak tagolva. A szegény emberek az ablakok nyílásait bedeszktázták, szövettel vagy prémmel fedték le.

Az épületekben állandóan sötétség volt. Gyertyát csak a gazdag emberek használtak, valamint a templomokban és a kolostorokban, mivel a viasz nagyon drága volt.

A falusiak és a szegényebb városiak otthonaiban kevés bútor volt: láda, durva faasztal, két pad, bölcso. A konyhai eszközök közül – többféle üst.

A gazdag városiak és a hűbérurak otthonaiban kifinomultabb bútorokat találunk: különböző méretű asztalok fából, kőből vagy fémből; padok vagy székek; ládák a felsőruházatnak és a fehérneműnek; szekrény a drága edényeknek. Ekkor kezdtek különválni a terítésre szolgáló és az étel elkészítéséhez való edények. A legelőkelőbb dolog a szép és kényelmes ágynemű volt.

Csináljuk: gyakorlati feladatok

1. Írjátok le a képeken látható középkori bútorokat.
2. Milyen készségekkel kellett rendelkezniük a középkori mestereknek ezeknek a bútoroknak az elkészítéséhez?

Bútorok gazdag emberek házából

A falakat és a mennyezetet csak a leggazdagabb emberek házában festették. Azt sem mindenki engedhette meg magának, hogy a padlót mázas csempével rakják ki. A padlóra többnyire gyékényszőnyeget tettek. A XII. századtól a városi házak szobáinak és a hűbérurak várainak fűtésére kandallót kezdtek alkalmazni. A kandalló azonban nem adott elég meleget. A helyzet a XIV. században kezdett javulni a csempekályha megjelenésével.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Jellemezzétek a kereskedelem sajátosságait a középkori városokban. Miért társultak a kereskedők?
2. Milyen volt a városiak otthona? Melyek azok a berendezési tárgyak, amelyek máig használatosak?
3. A térképen mutassátok meg a középkor fontos kereskedelmi útvonalait. Mely mai városok keletkeztek a középkorban mint kereskedelmi központok?
4. Ellenőriztétek a tananyag elsajátítását az online-keresztretjvény segítségével:

Kereskedelem és kereskedelmi társulások (gildiók).
<https://cutt.ly/utmPL3v>

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

◆ Csoportfoglalkozás

1. Hogyan viselkedtek a városlakók, miként viszonyultak a környezetükhöz?
2. Vonjatok párhuzamot a középkori város földrajzi elhelyezkedése – a kereskedelmi központok és a kereskedelmi utak iránya között. Milyen következtetést lehet ebből levonni?
3. Nézzétek meg a középkori német kereskedelmi társulások emblémáit. Próbáljátok meg kitalálni, hogy mely szakmákat rejtik ezek a sajátos reklámhordozók.

4. Rakjátok össze a középkori városok szólásmondásait a szófelhőkéből. Ti hogyan értelmeztétek ezeket?

◆ Alkotó foglalkozás

Bizonyára gondoltatok már rá, milyen jó lenne végiglátogatni Európa középkori városait. Készítsetek turistaútvonalat egy mai európai térkép segítségével, a célállomásokat illusztráljátok fotóval. Mondjátok el, miért pont ezeket a városokat választottátok és milyen középkori emlékeket szeretnétek felkeresni e városokban.

Brugge régi piaca, Belgium (mai fotó)

A középkorban, legnagyobb felvirágzása idején, Brugge városnak 200 ezer lakosa volt.
Ma körülbelül a fele

A 2. fejezet összefoglalása. A középkori világ és Nyugat-Európa

1. TÖRTÉNELMI TÖRTÉNETMESÉLÉS

Az alábbi történelmi illusztrációk alapján meséljétek el, hogyan végezte a munkáját az érmeverő.

Érmeverés (a Kutná Hora-i Szent Barbara templom freskójának részlete, Csehország, 1460 körül)

2. KÖZÉPKORI „DIVATSZALON”

Középkori asszonyok. Milyenek voltak? Milyen gyakran találkozunk velük a középkori miniatúrákon, mozaikokon, a középkori forrásokban? Az illusztráció és kiegészítő források segítségével szereztek információkat a középkori divatról.

Középkori divat (kortárs rekonstrukció)

II. fejezet A KÖZÉPKORI NYUGAT-EURÓPA

3. KÖZÉPKORI TÁRGYAK

A középkorban különböző célokat szolgáló tárgyak sokasága vette körül az embereket, amelyek különböző országokban, különböző anyagokból készültek. Ilyen tárgyakat Európa számos országában használhattak. Állapítsátok meg, hogy melyik leírás melyik képhez tartozik.

- A Középkori nyeles fém üst
- B Csontból készült számláló társasjátékhoz – a táblajátékok őséhez
- C Átlátszó kalcium-nátrium-üveg kupa (*Dél-Anglia vagy Észak-Németország, XIII. sz.*)
- D Nyolcszögletű kupa aranyozással és sarodnyx ásvánnyal (*Bizánc, X–XI. sz.*)
- E Alabástrom kupa, filigrán fém díszítéssel (*Velence, XIII. sz.*)
- F Kristályváza (*kőmunka – Irak, X. sz. vége; filigrán ötvösmunka – Velence – XIII. sz. második fele*)
- G Nyeles üvegtányér ezüsttel, ékkövekkel és gyönggyel (*Bizánc és posztbizánci időszak, X–XI. sz.*)
- H Achát kehely, arany rekeszománccal, gyönggyel, üveggel (*Konstantinápoly, X–XI. sz.*)

4. VIRTUÁLIS SÉTA

Képzeljétek el, hogy végigjártátok azokat az országokat, ahol emlékek maradtak fenn az első középkori államok korából. Készítsetek fotóalbumot: keressetek fényképeket az emlékekről, írjátok alá a nevét, a keletkezés időpontját, az államot, az alkotót (ha ismert). Mutassátok be az eredményt az osztálynak.

5. MIT TANULTUNK

Ellenőriztétek, mennyire sikerült elsajátítani a tananyagot az online-teszt segítségével. A tesztet itt éritek el:

<https://cutt.ly/lmTKQz>

Vagy okostelefonnal olvassátok le a QR-kódot.

Sok sikert kívánunk!

III. fejezet

TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

15. §. Skandinávia a középkorban. Viking kalandozások és hódítások

Felismeritek a képen látható személyt?
Mit tudtok róla?

1. „ÉSZAKI EMBEREK”. A VIKINGEK

A Skandináv-félszigetet régóta északi germán törzsek lakták, akiket Nyugat-Európában *normannoknak*, azaz „északi embereknek” neveztek. A rossz termés, az éhínség és egyéb csapások sok embert kényszerítettek arra, hogy elhagyják korábbi lakóhelyeiket. Távoli tengeri utakra indultak, hogy zsákmányra vagy termékeny földekre leljenek.

Történelmi érdekességek

Skandináviában a harcosokat, akik távoli országok elleni hadjáratokban vettek részt, **vikingseknek**, Franciaországban pedig – **normannoknak** neveztek. Angliában az „északi embereket” **dánoknak**, Bizáncban – **varantoknak**, Rusz-Ukrajnában – **varégoknak** neveztek.

787-ben a normannok megjelentek Anglia északkeleti partjainál. Attól kezdve az „északi emberek” három évszázadon keresztül támadták Britanniát és a többi európai országot. Ezek az események úgy kerültek be a történelembe, mint „északi háborúk” vagy „*vikingsgek kora*”. A normannok jól értettek a tengeri hajózáshoz, mesterien kezelték a

Viking harcosok, IX–X. sz.
(történelmi rekonstrukció):

- 1 – egyszerű harcos
- 2 – viking vezér hosszú páncélingben
- 3 – viking íjász

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

Viking drakár (a bayeux-i falikárpit részlete, Anglia, XI. század)

fegyvereket, ezért nagyon veszélyes ellenségek voltak. Először a partvidéket támadták, majd az országok belsejébe is elkalandoztak. A viking hajók – *drakárok* – fedélzet nélküli hosszú járművek voltak, amelyekben akár száz ember is elfért. A normannok büszkén a „*tenger lovainak*” nevezték.

Történelmi érdekességek

A viking drakárok gyors és megbízható csónakok voltak, könnyű felépítésük segítette az evezést és azt is, ha szükség esetén kézben kellett vinni. Sekély vizeken is tudtak vele hajózni és alacsony partoknál is kiköthettek. Ismereteink szerint a legnagyobb viking hajó 38 m hosszú és 4,5 m széles volt. Minden hajóban két oldalon 26–70 evezős foglalt helyet. Védelmükre a hajó oldalára pajzsokat függesztettek.

Feltételezések szerint milyen tudásra volt szükségük a vikingeknek, hogy ilyen hajókat építsenek és útra keljenek velük?

2. A VIKINGEK HÓDÍTÁSAI

A normannok Dánia partjairól indulva (amint emlékeztek, az angolok dánoknak nevezték őket) pusztították és fosztogatták Anglia partvidékét, majd megszálltak egyes területeket, állandó településeket alapítottak. Az angolszászok dánok elleni harcának élére **Nagy Alfréd király (871–900)** állt. Tanult ember volt, támogatta a tudományt, tudós szerzeteseket hívott Angliába Európa más országaiból. Az ő utasítására készült az első angol törvénykönyv. Amikor felvette a harcot a dánokkal, ezzel elősegítette a megkeresztelkedésüket.

Alfréd – az angolszászok királya (szobor Winchesterben, Anglia)

878-ban Alfréd visszaverte a dánokat és a Temzén túlra űzte őket. London felszabadult. A X. század második felében az angolszászok meghódították a dánokat, és Anglia egy államba egyesült.

A X. század végén a dánok ismét támadni kezdték Angliát. 1016-ban a dánok meghódították az egész országot és dán uralkodóházat alapítottak.

Soroljátok fel a szobor azon elemeit, melyek Alfréd történelmi szerepére utalnak.

Синалжук: гякорлати федаат

Теркеп ес тортенелми фортас сегастелжаток мег аз алббн кердекет:

1. Мелй орсажок текннтелок а вкнгек хазаанак? А фолдражн елхелелкетел ес аз егажалат мекент хаатот а вкнгек фолгалкозасара ес хадраталра?
 2. Мелй терелетекет снкерулт а вкнгекнек мегхолдлтанн ес гярматоснтанн?
- А валасзокат фолгалжаток лрсаба а нектек легнккэбб мегфеелл фолмамбан: таблэат, абра, теркеп стб.

А вкнгек хадратал. Еуропа а Х. сзадабан

Egyikük, **Nagy Knut** (XI. sz. eleje) – egyidejűleg volt Anglia, Dánia és Norvégia királya. Azonban a dánok vagy normannok hatalma nem volt tartós Angliában.

Az északi hódítók betörték Franciaországba és Németországba is. A királyoknak ezüsttel kellett megváltaniuk a békét a normannokkal.

A X. század elején a normannok elfoglalták Franciaország északnyugati részét. Ezt a területet Normandiának nevezték el (ma is meglevő történelmi tartomány Franciaország területén).

A normannok elfoglalták Itália déli részét és Szicília szigetét, és ezeket a területeket a Szicíliai Királyságban egyesítették. Sikereik az európai országok gyengeségének volt köszönhető, melyeket kimerítettek a belharcok.

Az ukrán világ

A normannok-varégek szerepe az ókori rutén állam létrejöttében

A varégek a Dnyeper folyón hajóztak le a Fekete-tengerre és elérték Konstantinápolyt. Ez volt „a varégoctól a görögökig” elnevezésű kereskedelmi útvonal. A varégek egy része Rusz földön telepedett le és elvegyült a helyi lakossággal.

A mai történészek hangsúlyozzák, hogy a normannok-varégek fontos szerepet játszottak a középkori rutén állam kialakulásában. 882-ben Kijevet elfoglalták a varégek Oleg vezetésével, aki rokona (más verzió szerint – hadvezére) volt Rurik varég fejedelemnek. Rurik leszármazottai uralkodtak Rusz-Ukrajnában.

A normannok hódításai hatalmas lökést adtak az észak-európai államok létrejöttének. A VIII–IX. századokban alakult meg Dánia, Norvégia és Svédország.

Leif Erikson napjának szentelt bélyeg, USA

3. A VIKINGEK FÖLDRAJZI FELFEDEZÉSEI

A 870-es években a normannok Norvégiában felfedezték és benépesítették Izlandot – jégföldet, ahogy a telepesek az új területet nevezték.

A IX–X. századokban a normannok elkezdték benépesíteni az Atlanti-óceán északi részének szigeteit. Vörös Erik felfedezte Grönlandot – a zöld földet.

A bátor hajós, **Leif Eriksson** és társai 1000 körül elérték az észak-amerikai partvidék szigeteit. A sagákban ezeket a helyeket az erdők (Markland), a lapos sziklák (Baffin), a vadszölő országának (Vinland) nevezik. A szigeteken találkoztak az őslakosokkal, akiket skraelingeknek neveztek. Ezeket a történeteket alátámasz-

Керестес хаджараток

Az елсо керестес хаджарат (1096–1099)
 Раймунд Тулузскл ловагл осзток ултонала л с паранснокалк
 ————— аз егьеслт керестес сзрегек улта
 ■■■■■ а керестесек сзлдсзлок фолотт аратотт нагл гьлзелмелнек хелслзелнек

Mondjdtok еl, мл лелет мегтуднл а фентл теркепрл.

2. AZ ELSO KERESTES HADJARAT

1096-ban а ловагок, а валрсллок с а фалсллак хаддал лндутлак Жерулзалем еллен. Утккозбен а керестесек валросокат с фалвалат фоглалтк ел с фосзтоттк кл. 1099 јунлусабан харом хлнлпос остром ултан а керестесек елфоглалтлак Жерулзалемет.

Жерулзалем острома (Емлле Слгнол фестмелне, 1847)

А керестес хаджараток млл вонлсалра хлва фел а флгьелмет а мувелсз?

A templomos lovagrend lovagja

3. A KERESZTESEK ÁLLAMAI KELETEN.

AZ EGYHÁZI LOVAGRENDEK

A keskeny tengerparti földnyelven Szíria és Palesztina területén a keresztetek nyugat-európai mintára saját feudális államokat hoztak létre. A legfontosabb közülük a *Jeruzsálemi Királyság* volt.

A keresztetek többi állama, mint az Edesszai és a Tripoliszi Grófságok, az Antiochiai Fejedelemség formális vazallusi függőségben álltak a jeruzsálemi királytól. A keresztetek palesztinai területeinek védelme és bővítése érdekében egyházi lovagrendeket hoztak létre.

A *templomos lovagrendet (templomosok)* 1118-ban alapították. Nevük onnan eredt, hogy központjuk egy lerombolt ókori zsidó templom helyén volt.

A *Szent Lázár Lovagrend (kórházi lovagrend)* nevét a Megváltó sírhelye közelében felállított Szent Lázár ispotályról kapta.

A *Teuton Lovagrend (Német Lovagrend)* Szűz Máriát tartotta védőszentjének. Ezeknek a lovagrendeknek a tagjai egyszerre voltak lovagok és szerzetesek. Élükön a nagymesterek álltak, akik csak a római pápát ismerték el maguk felett.

4. KERESZTES HADJÁRATOK A XII–XIII. SZÁZADOKBAN

A következő évszázadokban a háborúk a keresztetek és a muzulmánok között a Szent Föld birtoklásáért nem csillapodtak. 1147-ben megszervezték a második kereszttes hadjáratot.

Franciaország királya, VII. Lajos és a német király, III. Konrád vezette. Ám ekkor a keresztetek megsemmisítő vereséget szenvedtek.

1187-ben Szaláh ad-Dín, egyszerűsítve: Szaladin, Egyiptom szultánja („a hit védelmezője”) elfoglalta Jeruzsálemet.

Jeruzsálem felszabadítása érdekében Nyugat-Európából megindult a harmadik kereszttes hadjárat. Két év ostrom után a keresztetek elfoglalták Akkó városát, amely a Jeruzsálemi Királyság fővárosa lett. Ám a legfőbb célt – Jeruzsálem visszafoglalását a muzulmánoktól – nem sikerült elérni.

Oroszlánszívű Richárd angol király átveszi Akkó városának kulcsait (középkori miniatúra)

A kereszténység történetének szégyenletes fejezete a negyedik keresztes hadjárat (1202–1204). A Szentföld hitetlenektől való visszafoglalásának kísérlete a keresztények elleni szörnyű mészárlásba torkollott.

1204-ben a keresztesek elfoglalták és kifosztották Konstantinápolyt. Közel egy hétig tartottak a városban az erőszakoskodások és a fosztogatások. A hadjárat kezdeményezője III. Ince római pápa volt, aki elítélte a keresztesek kegyetlenkedéseit. A konstantinápolyi lakosok ezreit gyilkolták le, a Bizánci Birodalom egy időre megszűnt létezni. Romjain létrejött a Latin Császárság (1204–1261).

Később még négy keresztes hadjáratra került sor, valamennyi sikertelen volt: 1217–1221, 1228–1229, 1248–1254, 1270. 1291-ben Palesztinát elfoglalta az egyiptomi szultán. Ezért 1291-et a keresztesek keleti uralma végének tartják.

III. Ince pápa mint a történelem 23 jeles törvényhozóinak egyike domborműve az Amerikai Egyesült Államok Képviselőháza falán

Történelmi érdekességek

1212-ben szervezték meg az úgynevezett **gyermekes keresztes hadjáratát**. A vallási fanatikusok úgy gondolták, hogy a Szentföld az ártatlan gyermekeknek megadja magát. Franciaországból és Németországból közel 50 ezer fegyvertelen gyermek és fiatal indult el. A hadjáratnak szégyenletes vége lett. A gyermekek nem bírták ki az út nehézségeit: számosan közülük meghaltak, illetve eladták őket rabszolgáknak.

A gyermekek keresztes hadjárata
(Gustave Doré festménye, 1877)

A keresztes hadjáratok hatalmas veszteségekkel jártak mind a Kelet népei, mind pedig az európaiak számára. Ám a célt – a Kelet országainak meghódítását – nem sikerült elérni. Ugyanakkor a keresztes hadjáratok után megélénkült a kereskedelem a Földközi-tengeren.

A muzulmán világ egy másik arcát is megmutatta az európaiaknak, a gazdag kultúráját.

Európában új mezőgazdasági kultúrák honosodtak meg: rizs, hajdina, citrom, alma, dinnye; megismerték a nádcukrot. A Ke-

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

lettől az európaiak átvették a szélmalmot, megtanultak selymet, üvegtükröt készíteni, jobban meg tudták munkálni a fémeket.

Az életmódban is változások következtek be: Nyugaton elkezdtek kezet mosni evés előtt, fürödni a fürdőkben, gyakrabban cseréltek fehérneműt és felsőruházatot. Miután megtapasztalták, hogy élnek a Keleten a gazdag emberek, a nyugat-európai gazdagokban is igény támadt a szép ruhákra, drága fegyverekre, különleges ételekre. Mindehhez pénzre volt szükség, és a hűbérurak kegyetlenül kizsákmányolták a függőségben levő parasztokat.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: „keresztes hadjáratok”, „egyházi lovagrendek”, „templomosok”, „keresztes államok”.
2. Kronológiai ismeretek gyakorlása.
 - a) Tegyétek időrendbe az eseményeket.

A Jeruzsálemi Királyság megalakulása

A gyermek keresztes hadjárat

Az első keresztes hadjárat kezdete

Az egyházi lovagrendek megalakulása

- b) Soroljátok fel Rusz-Ukrajna történetének azon eseményeit, amelyek azonos időben történtek a fenti idővonalon szereplő eseményekkel; soroljátok fel a Bizánci Birodalom, Rusz-Ukrajna uralkodóit, akik kortársai voltak a keresztes hadjáratoknak.
 - c) A keresztes hadjáratok eseményeit írjátok be a kronológiai táblázatba (36. oldal).
3. Ellenőrizték a tananyag elsajátítását az online-idővonal segítségével:

Keresztes hadjáratok.
<https://cutt.ly/gtmPXp1>

♦ Csoportfoglalkozás

1. Mutassátok be az osztályban a kitöltött „Keresztes hadjáratok” című táblázatot (72. oldal). Vitassátok meg a táblázatban feltüntetett eseményeket.
2. Soroljátok fel a keresztes hadjáratok okait: a lovagok, a papság, az egyszerű emberek szempontjából.

♦ Alkotó feladat

1. A keresztes hadjáratok valós történése megfelelt-e a II. Orbán római pápa által meghirdetett céloknak? Tényekkel támasszátok alá véleményeteket.
2. Nézzetek utána, hogyan viszonyul ma a katolikus egyház a keresztes hadjáratok történetéhez.

**Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.
Jegyezzétek meg:**

1096–1270 keresztes hadjáratok

2. A KIRÁLYI HATALOM MEGERŐSÖDÉSE FRANCIAORSZÁGBAN
A X–XIV. SZÁZADOKBAN

Csináljuk: gyakorlati feladat

A tankönyv segítségével soroljátok fel, milyen lépéseket tettek a francia királyok az ország egyesítése érdekében.

A X. század végén Franciaország nagy földbirtokosai **Capet Hugó** párizsi gróft választották meg királynak (987–996), aki a *Capeting-dinasztia* alapítója lett. A király az északkeleti tartományokat, közte Párizst és Orléans-t birtokolta. Azonban nem bírt teljhatalommal még saját uradalmában sem. Uradalma területén álltak engedetlen vazallusainak várai.

Capet Hugó
(arckép a „Franciaország királyai” sorozatból, XIX. század)

Az ukrán világ

1051. május 19-én a reimsi katedrálisban Anna, Bölcs Jaroszlav legfiatalabb lánya férjhez ment Franciaország királyához, I. (Capet) Henrikhez és röviddel ezután Franciaország királynéjává koronázták.

Királynéként Anna elkísérte a férjét az országjárásokra, gondoskodott a templomokról és a kolostorokról, a királyi tanács tagja volt. Számos korabeli dokumentumon rajta van a személyes aláírása, vagy személyesen említik a királyi rendeletek a következő formában: „Feleségem, Anna egyetértésével” vagy „Anna királyné jelenlétében”.

A XII. századtól kezdve rohamos fejlődésnek indult a kereskedelem, jelentősen megnövelve a Capetingek pénzbevételét. Sikertült maguk alá rendelni a királyi uradalom összes hűbérurát. A Capetingek elkezdték egyesíteni a területeket Párizs körül.

A királyi hatalom erősödéséhez hozzájárultak **IX. (Szent) Lajos király (1226–1270)** reformjai. Egységes pénznemet vezetett be az országban, ami elősegítette a kereskedelem fejlődését. Minden bírósági ügyet csak a királyi bíróság tárgyalhatott. A királynak sikerült véget vetnie a belharcoknak.

IV. (Szép) Fülöp (1285–1314) törekvése, hogy az adóbeszedést királyi kézbe vegye, összeütközéshez vezetett a római pápával, azonban a király kerekedett felül. A pápák „avignoni fogságának” 70 évében a pápákat a francia király jóváhagyásával választották és a király birtokán, Avignonban éltek.

1302-ben IV. Fülöp, hogy biztosítsa a társadalom különböző rendjeinek támogatását VIII. Bonifác pápával folytatott harcában, először hívta össze a rendi gyűlést. Tagjai voltak a papok, a világi előkelőségek és a gazdag városiak.

IX. (Szent) Lajos
(El Greco festménye, 1587)

Jegyezzétek meg!

Rendi gyűlés – legfelső tanácsadó testület Franciaországban 1302–1789 között, amelyet a király hívott össze fontos államügyekben (katonai, diplomáciai és pénzügyi, többek között – adóügyek). Az angol parlamenttől eltérően, a rendi gyűlés nem hozott törvényeket.

A papság és a világi előkelőségek általában összetartottak, két szavazatuk volt a gazdag városi szavazatával szemben, ezért a harmadik rend („azok, akik dolgoznak”) szinte soha nem került előnybe a szavazások során. A különböző társadalmi rendek eltérő elképzelései meggyengítették a rendi gyűlés befolyását az államügyekre, amit kihasznált a király.

Tehát, a XIV. század elején Franciaországban rendi-képviselői monarchia alakult ki.

Jegyezzétek meg!

Rendi-képviselői monarchia – centralizált állam, amelyben a királyi hatalom a társadalmi rendek képviselőiből álló gyűlésre támaszkodott.

3. A SZÁZÉVES HÁBORÚ ÉS FRANCIAORSZÁG EGYESÍTÉSÉNEK BEFEJEZÉSE

Franciaország egyesítését akadályozta a szembenállás Angliával. A két ország konfliktusát *területi és gazdasági viták* fokozták. Még a XII. században az angol irányok dinasztikus házasságok révén hatalmas területekhez jutottak Franciaország középső és délnyugati részén.

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

A Franciaország és Anglia közötti szembenállás oka volt az iparilag fejlett *Flandria* is, amelynek a francia király elleni harcát az angol uralkodó támogatta.

Az angol király rokona volt a francia királynak. Kihasználva, hogy Franciaország IV. Fülöp fiainak halála után egyenesági trónörökös nélkül maradt, *bejelentette igényét a francia trónra*. Ez indokot szolgáltatott a százéves háború megindításához.

Jegyezzétek meg!

Százéves háború – háború Anglia és Franciaország között, amely szünetekkel 10 évig tartott (1337–1453).

A százéves háborúban a franciák hosszú ideig vereségeket szenvedtek. Megmutatkozott az ebben a hadseregben uralkodó laza fegyelem, a nemesség határozatlansága. A háború következtében jelentős mértékben romlott a parasztság helyzete. Meredeken megemelkedtek az adók, pestisjárvány pusztított. 1358-ban kirobbant

Jacquerie-i felkelés. Leszámolás a felkelőkkel (középkori miniatúra)

a Jacquerie-i parasztfelkelés. Vezetője Guillome Caillet volt. Az ellenségeskedés ellenére a franciák és az angolok közös erővel fojtották el a felkelést.

A hódítókkal szembeni ellenállás megszervezésében nagy szerepet játszott **Jeanne d'Arc** hőstette. A fiatal lány állt a francia nép harcának élére. Találékonyágának és lelkesedésének köszönhetően a francia seregek egymás után foglalták el a városokat. Döntő fordulatot hozott a háború menetében Orléans elfoglalása **1429-ben**. *Jeanne d'Arc az „orléans-i szűz” nevet kapta.*

Történelmi érdekességek

A kortársak szerint Jeanne d'Arc magas növésű, erős testalkatú volt, szerette a testedzést és a katonai gyakorlatokat, szívesen járt férfiruhában. Kivételes emlékezőtehetsége és éles elméje volt, ami lehetővé tette, hogy gyorsan feltalálja magát a nehéz helyzetekben. Amikor betöltötte a 17. életévét, sikerült elérnie, hogy találkozzon VII. Károly királlyal és mély benyomást tett rá. Jeanne d'Arc azzal magyarázta tetteit, hogy isteni sugalmazás vezérli.

Jeanne d'Arc-ot foglyul ejtették az angolok. VII. Károlyt dühítette a hősnő hihetetlen népszerűsége a nép körében, ezért megtagadta a kiszabadítását. Jeanne d'Arc-ot boszorkányság-

gal vádolták meg és kegyetlen kínzások után **1431.** május 30-án máglyán elégették.

1455-ben az új bíróság az előző ítéletet tévesnek nyilvánította és Jeanne d’Arc-ot halála utána felmentették a vádak alól. A XX. században a római pápa Jeanne d’Arc-ot szentté avatta.

Jeanne d’Arc halála után a franciák háborúja az angolok ellen újult erővel lángolt fel. VII. Károly király állandó zsoldoshadsereget szervezett, növelte a tüzérséget. A seregben nőtt a fegyelem. A százaéves háború azzal ért véget, hogy a franciák véglegesen szétverték az angol sereget a **castilloni csatában 1453-ban.** Az angolok birtokában újabb száz évre csak Calais kikötőváros maradt meg. A pusztítások ellenére a százéves háború elősegítette Franciaország egyesítését.

Jeanne d’Arc – az orléans-i szűz (középkori illusztráció)

4. FRANCIAORSZÁG EGYESÍTÉSÉNEK BEFEJEZÉSE XI. (ÓVATOS) LAJOS IDEJÉN

Franciaország egyesítését VII. Károly fia, **XI. (Óvatos) Lajos (1461–1483)** fejezte be, akit kortársai hálóját fonogató pókhoz hasonlították. Intrikus természeténél fogva királyságához csatolta Pikárdiát és Burgundiát. Később megszerezte Provence-ot és Bretagne-t. Sikerült elérnie, hogy a francia trón ne örökölhessen női ágon – ezzel megelőzte Anglia igényét a királyi titulusra. A király törődött a gazdaság fejlesztésével. Segítette a művészeteket és a tudomány, valamint a nyomdászat fejlődését. Azonban a király uralkodásának 22 éve alatt csak egyszer hívta össze a rendi gyűlést. Ez a királyi hatalom megerősödéséről tanúskodott.

XI. (Óvatos) Lajos (XVII. századi festmény)

Vitassuk meg!

Olekszanadr Davljetov történész írja:

„VII. Károlyt, aki elárulta Jeanne d’Arc-ot, nem illik szeretni és tisztelni. Azonban sokkal többet ért el, mint az orléans-i szűz – forradalmi változásokat eszközölt a francia seregben. Évtizedekig a csatákban az angol íjászok kerekedtek felül, akik... halomra ölték a páncélba öltözött francia lovagokat. Károly Európában az elsők között ismerte fel a lőfegyverek jelentőségét és elsőként vetett ki adót ágyúk készítésére és tüzérség fenntartására. A tüzérség képezte serege fő erejét.

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

Végeredményben az intrikus és nem a legbátrabb hadvezér, VII. Károly győztesként vonult be a történelembe, a bátor és becsületes Jeanne d'Arc-ra pedig mint mártírra emlékezünk...”

1. VII. Károly mely tettei voltak döntő befolyással Franciaország és Európa történelmére?
2. Értékeljétek VII. Károly Jeanne d'Arc-kal szembeni eljárását.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Magyarázzátok meg a következő fogalmak jelentését: „*feudális széttagoltság*”, „*rendi-képviselési monarchia*”, „*rendi gyűlés*”. A fogalmakkal alkossatok feladványt.
2. Soroljátok fel a rendi-képviselési monarchia kialakulásának okait.
3. Kronológiai ismeretek gyakorlása.
 - a) Rakjátok kronológiai rendbe az alábbi eseményeket.

Jeanne D'Arc hőstette

XI. Lajos uralkodásának kezdete

A Capeting-dinasztia uralomra kerülése Franciaországban

Az első rendi gyűlések összehívása Franciaországban

- b) Nézzetek utána, milyen események zajlottak Bizáncban, Rusz-Ukrajnában a franciaországi százéves háború idején.
 - c) Írjátok be ezeket az eseményeket az összehasonlító kronológiai táblázatba (36. oldal), amelyet az első gyakorlati foglalkozás óta töltögtetek (36. oldal).
4. Oldjátok meg a „Franciaország a XI–XV. századokban” című online-feladatot.

<https://cutt.ly/5pKCZzL>

♦ Csoportfoglalkozás

Vitassátok meg, mely tényezők segítették elő Franciaország győzelmét a százéves háborúban.

♦ Alkotó feladat

1. Nézzetek utána, milyen hatalmi intézmények működnek a mai európai országokban. Van-e bennük valami közös a középkori rendi-képviselési intézményekkel?
2. Készítsetek prezentációt (power point, személyes oldal a közösségi hálón, történelmi portré, lapbook stb.) a paragrafusban szereplő személyek valamelyikéről.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

1302	a rendi gyűlés összehívása Franciaországban
1337–1453	a százéves háború
1431	Jeanne D'Arc kivégzése

18. §. Anglia a XI–XV. századokban. Magna Carta

Emlékezzetek vissza, mi az a rendi-képviselési monarchia. Milyen szerepet játszottak Franciaországban az államirányításban a rendi gyűlések?

1. HÓDÍTÓ VILMOS

A történelem egyik sorsfordító eseménye volt Anglia meghódítása Vilmos normann király által. A döntő 1066-os hastingsi csata után a hódítót I. Vilmos néven királlyá koronázták.

Történelmi érdekességek

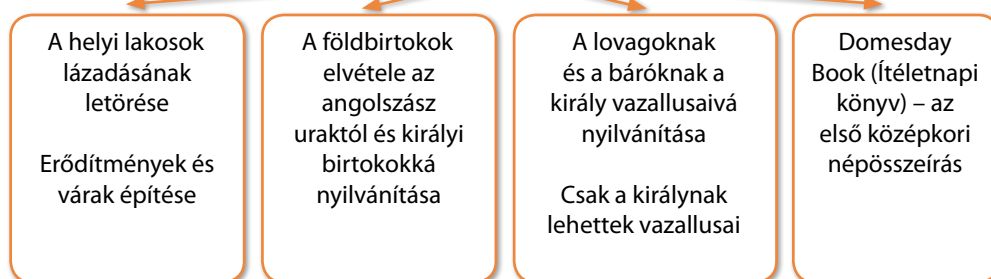
Vilmos és udvaroncái a francia nyelv normandiai dialektusát beszélték, s őket követve az angliai előkelőségek is átvették a francia nyelvet. Ennek következtében az angol nyelvben sok a kölcsönzés a normandiai francia dialektusból.

Hódító Vilmos szobra Falaise-ban, Franciaország

I. (Hódító) Vilmos (1066–1087) komoly erőfeszítéseket tett angliai hatalmának megerősítése érdekében. Ezzel együtt intézkedései hozzájárultak az állam centralizálásához.

HÓDÍTÓ VILMOS TEVÉKENYSÉGE

Gondolkodjatok el azon, hogy I. Vilmos mely intézkedései járultak hozzá a centralizált királyi hatalom megerősítéséhez Angliában.

2. PLANTAGENET II. HENRIK

I. (Hódító) Vilmos utódai tovább erősítették a királyi hatalmat.

Plantagenet II. Henrik uralkodása idején (1154–1189) Anglia rendkívüli területi gyarapodást ért el. Anglián és

Normandián túl hozzá tartozott több franciaországi örökös tartomány – Anjou, Poitou, Touraine stb. II. Henrik Eleonóra királyné hozományaként megkapta az Aquitaniai Hercegséget. Anglia megkezdte Írország meghódítását.

A királyi hatalom megerősítéséhez hozzájárult az esküdtzéki bíraskodás *felállítása*.

Történelmi érdekességek

Az esküdtzéki bíróság mint a demokratikus igazságszolgáltatás formája

A királyi bíróságok, amikor helyben kivizsgálták az ügyeket, a helyzet tisztázásába bevonták az „ülnököket” is – a helyi lovagok és gazdag földbirtokosok képviselőit. Az ő tanúságtevésük nagyobb nyomott a latba, mint az emberek beismerése a régi bírósági rend szerint (korábban a gyanúsítottakból tűzzel, izzó vassal való kínzással vagy bírósági párbaj keretében csikarták ki a beismerő vallomást).

A királyi bíróságoktól a királynak jelentős jövedelme származott. A bírósági reform legfontosabb eredménye az volt, hogy II. Henrik a maga oldalára állította a lovagokat, a parasztokat és az úgynevezett szabad földtulajdonosokat, valamint a városlakókat. A társadalom ezen rétegeinek képviselőit a királyi bíróság bizonyos mértékben védelmezte a feudális nagyurak önkényével szemben.

Esküdtzéki bíróság
(középkori illusztráció)

1. Magyarázzátok el, hogyan járult hozzá az esküdtzéki bíróság a feudális nagyurak befolyásának csökkentéséhez.
2. Határozzátok meg, mely társadalmi rétegek élvezhették a Plantagenet II. Henrik bírósági reformjának előnyeit, s melyek – nem. Miért?

Hogy megszabaduljon a feudális nagyurak befolyásától, II. Henrik *zsoldoshadsereget állított fel*. Fenntartására katonai adót („pajzspénzt”) vetett ki, amelyet megfizető lovagok mentesültek a katonai szolgálat alól. Azonban II. Henrik királynak nem sikerült teljes mértékben legyűrni a feudális nagyurak ellenállását.

3. ANGLIA A XI–XIII. SZÁZADOKBAN. MAGNA CARTA

A XIII. század elején Anglia politikai életében fontos változások történtek. A harmadik keresztes hadjárat idején, amíg I. (Oroszlánszívű) Richárd (1189–1199) a Szentföldön harcolt, az országot testvére, Földnélküli János (1166–1216) irányította. Az állandó háborúk miatt János igyekezett megnövelni az adókat és a „pajzspénzt”.

Az elégedetlen bárók, akikhez csatlakoztak a lovagok, a városiak és a szabad parasztok egy része, fellázdattak Földnélküli

János ellen. 1215 májusában kénytelen volt aláírni a **Magna Carta Libertatumot (Nagy szabadságlevelet)**, amely korlátozta a királyi hatalmat.

Jegyezzétek meg!

Carta (latin „charta” szóból, jelentése – okirat) – az a dokumentum, amely kifejezi emberek egy csoportjának akaratát.

A Magna Carta (vagy Big Mag) *megtiltotta a királynak, hogy beleavatkozzon az egyházi választásokba.* Sem a „pajzspénzt”, sem a vazallusok által fizetett egyéb adókat nem tudta beszedni a „királyi tanács” engedélye nélkül, amelynek tagjai a bárók voltak.

A Carta legfontosabb cikkelye a 39. volt, amelyik védelmébe vette *az emberek egyéni és vagyonhoz fűződő jogait.* Korábban ezzel a joggal csak a bárók rendelkeztek.

Minden szabad embernek védelmet *ígértek a királyi hivatalnokok önkényével szemben.* A Carta megerősítette London és a többi város már létező jogait.

A Carta végrehajtásának ellenőrzésére a *bárókból megválasztották a 25-ök tanácsát.* A tanács háborút indíthatott a király ellen, amennyiben ő vagy hivatalnokai megsértik a megállapodást. Ily módon a király háborús fenyegetéssel nézett szembe a Carta megsértése esetén.

A Magna Carta Libertatumnak állított emlékmű Runnymede városban (Anglia)

Forrásrészletek

Nagy szabadságlevél, 1215

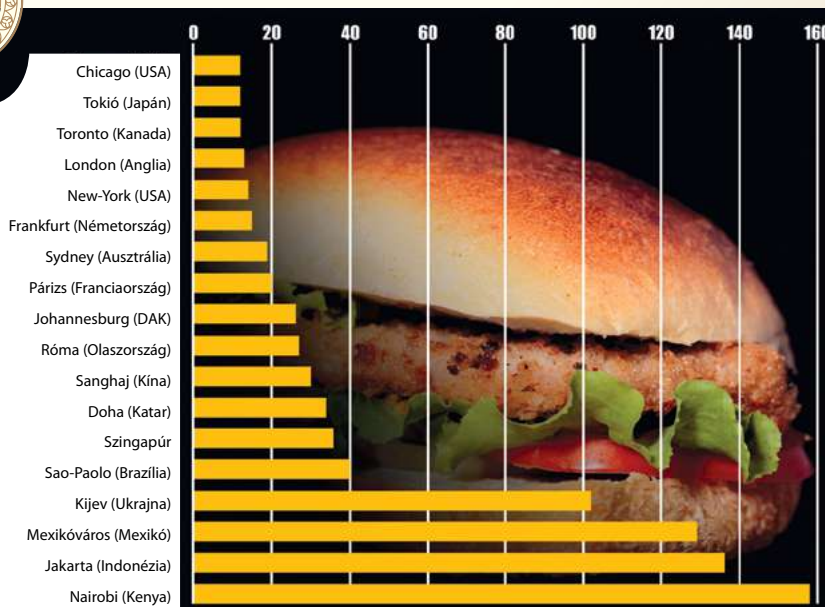
39. cikkely. Szabad embert elfogni, bebörtönözni, jogaitól vagy birtokaitól megfosztani, jogfosztottá nyilvánítani, száműzni vagy helyzetében bármily más módon sérelmet okozni csak vele azonos állásúak által hozott törvényes ítélet, vagy az ország törvényei által lehetséges.

1. Gondolkozzatok el azon, miben áll a dokumentum történelmi jelentősége.
2. A Nagy szabadságlevelet miért tekinthetjük a demokrácia alapjának? Mi volt a dokumentum valódi újdonsága?

A Magna Carta elfogadása rendkívüli történelmi jelentőséggel bírt: nemcsak a főnemességet védelmezte a királyi önkénnyel szemben, hanem a lovagokat és a városlakókat is a főnemesek elnyomásával szemben. *Idővel az angolok szemében a dokumentum az egész népet védelmezte.*

Csináljuk: gyakorlati feladat

A hamburger és a Magna Carta (Big Mac & Big Mag)

Az amerikai tudósok javaslatot tettek arra, hogyan valósítható meg a jómódú társadalom: „You can not have Big Mac without Big Mag”, azaz: **„Nincs Big Mac (hamburger) a Nagy szabadságlevél (Big Mag) nélkül.”**

1. Hogyan értelmezték a fenti mondatot?
2. A tudósok véleménye szerint miért nem lehet jómódú az a társadalom, amelyik nem tartja be a Nagy szabadságlevél elveit? Hozzatok fel példákat a mai életünkből.

Az a munkaidő mennyiség (percben kifejezve), amennyit az adott város lakójának dolgoznia kell ahhoz, hogy megvegyen egy hamburgert.

4. AZ ANGOL PARLAMENT LÉTREHOZÁSA

Csináljuk: gyakorlati feladat

A tankönyv segítségével soroljátok fel, mely okok vezettek az angol parlament létrehozásához. Készítsetek ábrát „Az angol parlament struktúrája” címmel. Gondolkodjatok el azon, kinek és miért volt érdeke az angol parlament létrehozása.

A király és a társadalom szembenállása nem csillapodott Földnélküli János utóda – III. Henrik király (1216–1272) idejében sem.

A király megtagadta, hogy engedményeket tegyen a nemeseknek és a többi társadalmi rétegnek, ami fegyveres harchoz vezetett.

1265-ben ennek a háborúskodásnak a kellős közepén hívták össze először Angliában azt a gyűlést, amit „parlamentnek” neveztek el.

Jegyezzétek meg!

Parlament (francia „parlel” – beszélni) – képviseleti hatalmi intézmény, az ország legfőbb törvényhozó szerve (a parlament legfőbb feladata – az állam számára szükséges törvények kidolgozása és elfogadása). A világ legrégebbi parlamentjének az izlandit (Alþingi) tartják, amely a X. században jött létre.

A XIV. században az angol parlamentnek felsőháza és képviselőháza volt. A felsőház vagy Lordok Háza püspökökből, apátokból, főurakból tevődött össze, akiket a király hívott meg. A képviselőházba grófságonként két lovagot és minden nagyvárosból két városlakót választottak be. A parlament törvényt alkotott arról, hogy parlamenti hozzájárulás nélkül nincsen adókiivetés. A parlament korlátozta a bárók jogát, hogy a lovagok és a városlakók érdekeinek figyelembe vétele nélkül irányítsák az országot. A lakosság különböző rétegeinek képviselői fejthették ki véleményüket. Így alakult ki Angliában a **rendi-képviseleti monarchia**.

Simon de Montfort – az angol parlament képviselőházának alapítója (márvány dombormű)

5. RÓZSÁK HÁBORÚJA

Anglia veresége a százéves háborúban válságba sodorta a Lancaster-házat. Az ellenük folytatott harc élére Richárd yorki herceg állt.

1455-ben Richárdot régenssé (ideiglenes uralkodóvá) kiáltották ki. Ez ellenére volt a Lancaster-háznak, amelyik nem akarta átadni a hatalmat a Yorkoknak. Az udvari intrikák a két család híveinek nyílt háborúskodásába torkollott, ami a **rózsák háborúja** néven került be a történelembe. *A vörös rózsza és a fehér rózsza háborúja (1455–1485) kimerítette az országot és elpusztult az angol arisztokrácia jelentős része.* Végeredményben a korona Tudor Henrik fejére szállt, aki VII. Henrik néven lett Anglia királya (1485–1503).

A felek összebékítése érdekében VII. Henrik feleségül vette a Yorkok egyetlen nőtagját és címerében egyesítette a vörös és a fehér rózsát (a vörös rózsza a Lancasterek, a fehér – a Yorkok jelképe volt). A háború azzal fejeződött be, hogy a Tudorok foglalták el Anglia trónját.

VII. Henrik (XVI. századi portré)

Fehér-vörös rózsza – a Tudorok jelképe

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

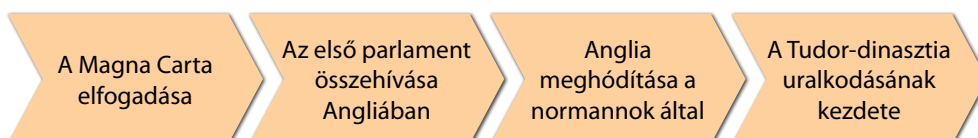

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

Az elsajátított új információk rendszerezése

- Kronológiai feladat:
 - Rakjátok időrendbe az alábbi eseményeket;
 - Állapítsátok meg, milyen események történtek a felsoroltakkal egyidőben Európában, Bizáncban, az arab világban, Ukrajnában.
 - Az eseményeket írjátok be a kronológiai táblázatba (36. oldal).

- Állítsátok párba az uralkodókat és az eseményeket.

1 Tudor VII. Henrik

A Az esküdtszéki bíraskodás és a királyi bíraskodás elsőbbségének bevezetése

2 Plantagenet II. Henrik

B A Magna Carta aláírása

3 Földnélküli János

C A rózsák háborújának befejezése

- Gyakoroljátok az Anglia és Franciaország történetéből tanultakat „A rendi-képviselési monarchia kialakulása Angliában és Franciaországban” című feladat megoldásával. <https://cutt.ly/Kp9zDC6>

Csoportfoglalkozás

- Miért kezdték az angolok azt gondolni, hogy a Magna Carta az egész népet védi?
- Hasonlítsátok össze a franciaországi rendi gyűlést és az angliai parlamentet, állapítsátok meg a különbségeket. Próbáljátok meg előrejelezni, mely sajátosságok lesznek befolyással a két ország jövőbeni fejlődésére.

Alkotó feladat

Hogyan hatott a Magna Carta elfogadása az európai demokrácia fejlődésére?

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

1066	Angliát meghódítják a normannok
1215	a Magna Carta Libertatum elfogadása
1265	Anglia első parlamentjének összehívása

19. §. Gyakorlati foglalkozás. A Szent Római Birodalom

Emlékezzetek vissza, mikor keletkezett Nagy Károly birodalma. Mely területek tartoztak hozzá? Mi történt Nagy Károly birodalmával a verduni szerződés megkötése után?

962–1806 között Európában fennállt egy hatalmas kiterjedésű politikai formáció, melynek beszédes neve volt – *Szent Római Birodalom, vagy később: a Német Nemzet Szent Római Birodalma*. Németország területén terült el. Nagy területi kiterjedése ellenére a Szent Római Birodalom nem volt erős állam. Franciaország és Anglia a középkorban a centralizált állam megteremtésének útjára lépett, Németország azonban a XIX. századig széttagolt volt.

Csináljuk: gyakorlati feladat

A paragrafus alapján mondjátok el, mi volt az oka Németország hozszadalmias politikai széttagoaltságának. Történelmi tényekkel támasszátok alá az okokat. Gondolkodjatok el azon, hogy miként befolyásolja egy állam fejlődését ez a körülmény.

A munka során a füzetben töltsétek ki „Németország széttagoaltsága fennállásának okai” című táblázatot.

Németország széttagoaltsága fennállásának okai	
Okok	Történelmi tények

1. A NÉMET KIRÁLYSÁG MEGALAKULÁSA.

A NÉMET NEMZET SZENT RÓMAI BIRODALMA

A verduni szerződés (843) eredményeképpen a Rajnától keletre eső területek (Németország területe) Nagy Károly unokájára – Német Lajosra szálltak. Így keletkezett a Keleti Frank Királyság – a későbbi Németország. Bizonyos ideig Nagy Károly leszármazottai irányították. A X. század elejéig hercegségekre tagolódott: Szászföld és Tübingia, Frankföld, Svábföld (Alemánia) és Bajorország.

Németország politikai egyesülését elősegítette a külső fenyegetettség. A IX. század végétől Németországot támadták a normannok, a X. század elejétől – a magyarok, akik a szomszédos Pannóniában telepedtek le. Az ellenséggel való szembesülés érdekében összefogásra volt szükség, 911-ben királlyá választották Frankföld hercegét. Unokája, I. (Madarász) Henrik (919–936) szász herceg a szász dinasztia alapítója lett a német

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

trónon. Akkor alakult ki a hagyomány, hogy a német királyokat a főnemesek választják meg.

Vitassuk meg!

Hasonlítsátok össze, miben különbözött a trónutódlás módja Németországban, valamint Franciaországban és Angliában.

I. (Nagy) Ottó
(szobor másolata, Magdeburg,
Németország)

A királyi hatalom megerősítésének ügyét Németországban I. Ottó (936–973) folytatta.

I. Ottó, Nagy Károlyhoz hasonlóan, császári címről és Itália irányába határai kiterjesztéséről álmódzott. I. Ottó sikeres hadjáratainak köszönhetően meghódította Észak-Itáliát és Közép-Itália egy részét. 962-ben I. Ottót Rómában császárrá koronázták. Így született meg a Német Birodalom. A császárnak esküt tett a római pápa is, jelezve alárendeltségét a birodalomnak. Később, 1157-ben az új birodalom a Szent Római Birodalom nevet kapta, melyet uralkodói a Római Birodalom örökösének tartottak.

I. Ottó és utódai tisztában voltak azzal, hogy a birodalom kormányzásába be kell vonni tanult embereket, ezért támogatták a kultúra fejlődését.

Történelmi érdekességek

Ottó-kori reneszánsz – az az időszak a Német Birodalom történetében (X. század vége – XI. század eleje), melyet a kulturális fejlődés felívelése jellemez. A császári udvarban akadémia működött, kéziratos könyvek készültek, fejlődött az irodalom. A kolostorok és a városi templomok iskolákat működtettek.

1. Melyik korai középkori kulturális reneszánszsal mutat hasonlóságot a kultúra virágzása Ottó uralkodása idején a Német Birodalomban?
2. Az általatok ismert középkori államokban a művészetek és a kultúra mely területei fejlődtek? Hozzatok fel példákat.

Gerbert d'Aurillac
„A geometriáról” című
munkájának egy oldala

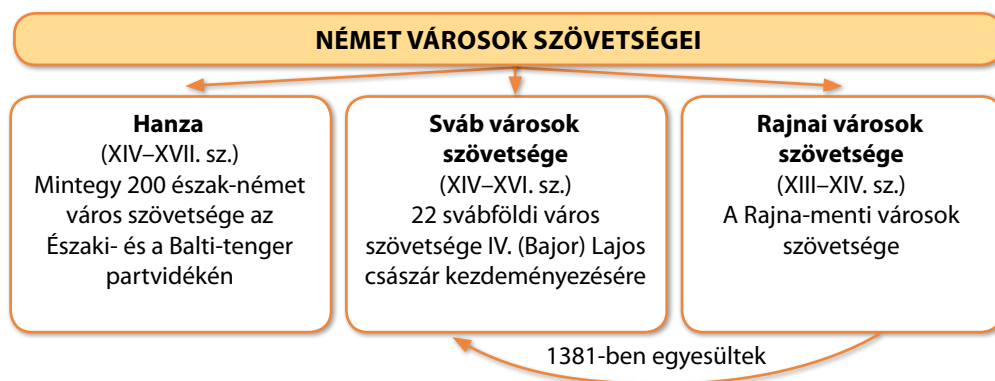

2. NÉMETORSZÁG SZÉTTAGOLTSÁGÁNAK GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI OKAI

I. Ottó és utódai igyekezete ellenére Németországot nem sikerült erős centralizált állammá alakítani.

Amiatt, hogy a trón nem volt örökölhető, a császárnak meg kellett szereznie a fejedelmek hozzájárulását fia megkoronázásához. A választófejedelmek megnyerése érdekében a trónra igényt tartó utódnak engedményeket kellett tennie privilégiumok formájában. A német uralkodóktól jogot kaptak arra, hogy saját pénzt veressenek, bíraskodjanak a lakosság fölött, adót és vámot szedjenek, új városokat alapítsanak. Ez feudális széttagoltsághoz vezetett, és ahhoz, hogy országon belül gyengék voltak a gazdasági kapcsolatok.

A XI. században a német területeken gazdasági fellendülés vette kezdetét. Az előnyös elhelyezkedésű *német városok fontos szerepet játszottak az európai kereskedelemben*. Például, a „nagy rajnai út” mentén elhelyezkedő városok, mint Köln, Mainz, Strasbourg, Ulm, Speyer, Worms nem csak közvetítő kereskedelmet folytattak, hanem élen jártak a gyapjú- és lenvászón szövetek előállításában és a fémmegmunkálásban. Azonban egyik város sem vált német gazdasági központtá. A nagyobb városok szívesebben kereskedtek külfölddel, mint egymással. A befolyásos városiak nem voltak érdekeltek az ország egyesítésében. A városok jobbnak látták önálló egyesületek létrehozását érdekük megvédésére.

A 94. oldalon található térképen mutassátok meg a német városok szövetségeinek befolyási területeit.

3. A BIRODALOM SZÉTTAGOLTSÁGÁNAK KONZERVÁLÓDÁSA A XI–XV. SZÁZADOKBAN

A német császárok figyelmét a birodalom belső ügyeiről nagy mértékben elterelte a római pápával folytatott küzdelem *az investitúráért* (a püspökök kinevezési jogáért), amit háborúskodások és cselszövészek kísérték.

Történelmi érdekesség

Kanosszajárás

1076-ban az egyházi befolyásért folytatott küzdelemben VII. Gergely római pápa kiközösítette az egyházból IV. Henrik császárt. Az istenfélő középkorban ez megkérdőjelezte az uralkodó hatalmának jogosságát, mivel azt az egyháznak szentesítenie kellett.

A császár kénytelen volt keresni a kibékülés útját a pápával. 1077-ben katonai kíséret nélkül elindult Itáliába. A pápa akkor a toszkánai Canossa várában tartózkodott (Itália északi részében). IV. Henrik három napon keresztül zarándokruhában, mezítláb, fedetlen fővel jelent meg a várfalnál. Végül a pápa elé engedték, ahol a pápa bocsánatát kérte. A császár azonban újra kezdte a háborúskodást és elűzte VII. Gergelyt a pápai trónról.

IV. Henrik térden állva kéri Toszkánai Matild közbenjárását VII. Gergely pápánál (a *Vita Mathildis* miniatúrája, 1115)

Gondolkodjatok el azon, hogy vajon őszinte volt-e IV. Henrik kanosszajárása.

Az investitúráért folytatott harc 1122-ben ért véget, amikor megkötötték a wormsi konkordátumot, amely korlátozta a császár befolyását az egyházra.

Németország irányításától elvonta a császár gyelmét az itáliai politika is. I. Ottó idejétől 962–1508 között a német császárokat Rómában koronázták. Az itáliai utak gyakran vezettek elhúzódó háborúkhöz.

A legagresszívabb itáliai hadjáratokat a Hohenstauf-dinasztiából származó I. Frigyes (1152–1190) folytatta – mellékneve: Rótszakállú, olaszul: Barbarossa. 1154-től 1177-ig Frigyes öt itáliai hadjáratot vezetett. Valamennyi igen véres volt és a császár igyekezett megfosztani az itáliai városokat az önkormányzatuktól, ami hősies ellenállást váltott ki.

Az erős centralizált Szent Római Birodalom megteremtését akadályozta az uralkodó dinasztiák állandó vetélkedése is.

A Német Aranybulla egy oldala, 1356

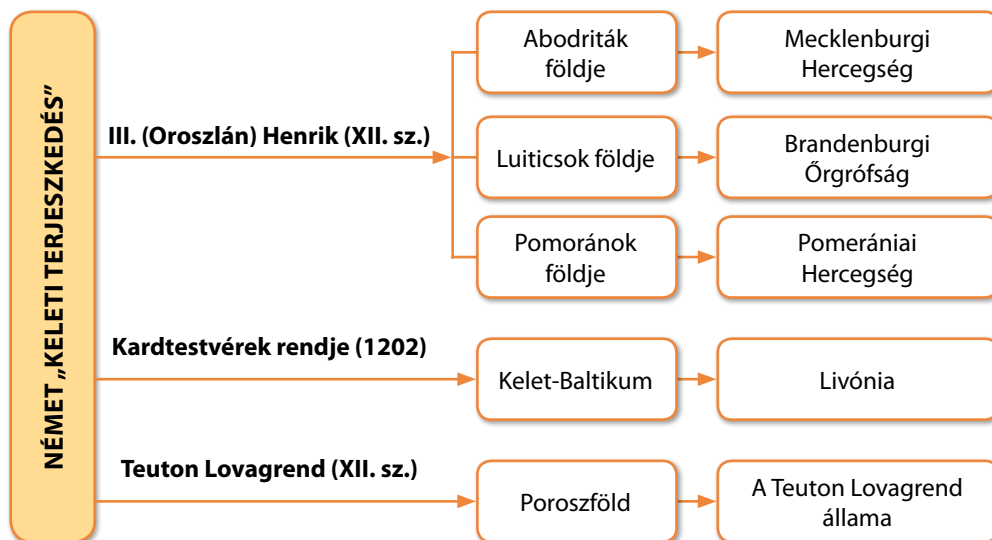
A Szent Római Birodalom széttagoaltságát véglegesítette Luxemburgi IV. Károly 1356-os Német Aranybullája:

- a bulla törvényesítette a császár megválasztását hét választófejedelem által;
- a bulla megtiltotta a választófejedelmek birtokainak feldarabolását, ami megnehezítette a területek „összegyűjtését” azon uralkodók számára, akik az egységes német állam megteremtésére törekedtek.

1438-tól a birodalom élére a Habsburg-dinasztia került. Azonban a széttagoaltságon nekik sem sikerült felülkerekedni.

4. NÉMET „KELETI TERJESZKEDÉS”

A német fejedelmek megerősödése már a VIII. századtól hozzájárult a hódító hadjáratokhoz a Balti-tenger keleti partvidékére. Itt éltek a poláb (Elba melletti) szlávok és a pomorán szláv törzsek. A katolikus egyház támogatásával keresztes hadjáratot hirdettek ellenük. A hadjárat a „keleti terjeszkedés” nevet kapta. A hódító hadjáratokat a német fejedelmek katonai lovagrendjei vezették, amelyek a katolikus egyházzal való szövetségre támaszkodtak. A hódító törekvéseket az egyház a kereszténységnek a pogány szlávok körében való terjesztésének szükségességével indokolta.

A szláv területek német gyarmatosítása hozzájárult a birodalom területének és a kereszténység területeinek kiterjesztéséhez Európa keleti és északi irányába. Ugyanakkor a meghódított területeken is gyenge volt a császári hatalom.

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

A Szent Római Birodalom a X–XIII. századokban

1. Mutassátok meg a Szent Római Birodalom határait I. Ottó idejében.
2. Soroljátok fel az országokat, amelyek a Szent Római Birodalomhoz tartoztak.
3. Hasonlítsátok össze a birodalom határait a XI. és a XV. századokban. Mely területeket veszítette el, és melyiket szerezte meg?

Itáliai kereskedő köztársaságok. A rekonkvizta és a Spanyol Királyság létrejötte

Gondolkozzatok el azon, hogy mely földrajzi és egyéb körülmények segítették a kereskedelem fejlődését a középkori Európában. A muzulmán civilizáció mivel járult hozzá az európai tudományhoz és kultúrához?

A dózsék palotája, Velence, Olaszország
(mai fotó)

1. AZ ITÁLIAI KERESKEDŐ KÖZTÁRSASÁGOK – VELENCE ÉS GENOVA

A középkor folyamán Itália nem tudott egységes állammá válni. Ez azonban nem akadályozta meg, hogy gazdasági és kulturális fejlettség tekintetében Európa élvonalába tartozzon. A XI–XV. századi Európában gazdaságilag a legfejlettebbek az észak-itáliai városok voltak – **Velence, Genova, Firenze, Pisa** stb. Ez a következő tényezőknél volt köszönhető:

- előnyös földrajzi elhelyezkedés a Nyugat-Európát a Kelet országaival összekötő útvonalak mentén;
- Róma történelmi öröksége és hagyományai;
- a városok és a falvak összekapcsolódása (az észak-itáliai városok megszabadultak a hűbéruraktól és magukba olvasztották a környező falvakat);
- keresztes hadjáratok, melyek során az észak-itáliai városok monopol helyzetbe kerültek a Kelettel folytatott kereskedelemben.

A XI–XII. századokban az itáliai városok önkormányzattal rendelkező közösségekké váltak, melyek élén választott konzulok álltak. Velence és Genova kivétel volt, ezekben a városokban a dózsé gyakorolta a hatalmat, aki választással került a pozíciójába, amit haláláig betöltött. *A városállamok folytonosan vetélkedtek egymással, ez akadályozta Itália egyesítését és a szétagoltságnak kedvezett.*

Vitassuk meg!

Azovban Velence kereskedelmi kikötőt létesített, Feodoszijában pedig – Genova. Ezek voltak a végállomásai azoknak a kereskedelmi utaknak, amelyek Indiából Közép-Ázsián át a Fekete-tengerhez vezettek.

Mondjátok el, hogy véleményetek szerint a velencei és a genovai gyarmatok kereskedelmi milyen szerepet játszott a Fekete-tenger északi partvidékén, a mai Ukrajna területén.

A vállalkozó kedvű genovaiak és velenceiek kereskedelemből és árutermelésből származó jövedelmei pénzügyi tevékenységüknek köszönhetően is növekedtek. A XIII. században Firenze saját pénzt kezdett veretni – az arany florint. A legnépszerűbb az észak-itáliai arany dukát volt, amit 1140-ben kezdtek veretni a velenceiek.

A robbanásszerű gazdasági fejlődés és a korabeli haladó társadalmi viszonyok Itáliát a XIV. században Nyugat-Európa legfejlettebb államává tették.

Arany dukát, XIV. sz.

2. A REKONKVISZTA. AZ EGYESÜLT SPANYOL KIRÁLYSÁG LÉTREJÖTTE. A SPANYOL TÖRVÉNYHOZÁS (CORTES)

711–714-ben a Pireneusi-félszigetet meghódították az arabok és a berberok, akiket a keresztények móroknak neveztek (a hódítók az afrikai Mauritániából érkeztek).

A muzulmán hódításokkal együtt a Pireneusi-félsziget északi részén keresztény államok is voltak. A keresztények célja a **rekonkvizta** volt – az európai területek visszahódítása a muzulmánoktól.

A fegyverek története.

Az ágyú

(időtartam 03:27)

<https://cutt.ly/xodnDml>

Jegyezzétek meg!

Rekonkvizta (spanyol szó, jelentése „visszahódítás”) – keresztények által a Pireneusi-félsziget és a többi, arabok és berberok (későbbi nevükön „mórok”) által megszállt területek felszabadítása a **VIII–XV. századokban**.

A rekonkvizta közel nyolc évszázadig tartott.

A feudális urak a rekonkvizta során újabb földeket és hivatalokat kaptak a visszahódított területeken. A háborúban részt vettek a parasztok is, akik földet kaptak és személyes szabadságot. A visszahódított városokban önkormányzatot vezettek be. Erősödött a keresztény egyház befolyása.

A rekonkvizta eredménye volt a Pireneusi-félsziget északi részén Kasztília (a spanyol kifejezés jelentése – *a várak országa*) és Aragónia, valamint a Pireneusokban Navarra létrejötte. A félsziget nyugati részén Kasztíliából kivált Portugália. A XIV. század folyamán és a XV. század nagyobb részében Spanyolország megosztott volt.

A mórok birtokában csak a Pireneusi-félsziget egy gazdag déli területe – a *Granadai Emírség* maradt meg.

Csináljuk: gyakorlati feladat

1. Mutassátok meg a térképen, hogy a Pireneusi-félsziget mely régióiban kezdődött meg az arabok és a berberék által megszállt keresztény területek visszahódítása.
2. Derítsétek ki, hol arattak döntő győzelmet a keresztény királyságok a muzulmánok felett. Nézzetek utána egyéb forrásoknak erről a győzelemről!

A Pireneusi-félsziget államai a VIII–XIV. századokban. A reconquista

A keresztény királyságok területének növekedése a Pireneusi-félszigeten a reconquista során

	León és Kasztília (1230-tól Kasztília)	Aragónia	Navarra	Portugália
740	[Green square]	[Orange square]	[Brown square]	[Purple square]
1035	[Light green square]	[Light orange square]	[Light brown square]	[Light purple square]
1210	[Yellow-green square]	[Light tan square]	[Light grey square]	[Light pink square]
1266	[Yellow square]	[Light tan square]	[Light grey square]	[Light pink square]

☒1212 A keresztény királyságok döntő győzelme a muzulmánok fölött

[Green square] Muzulmán fennhatóság alatt levő területek a XIV. század elején

[Green and yellow striped square] A Granadai Emírség területe, amelyet 1492-ben hódítottak vissza (a reconquista befejezése)

[Red line] A Spanyol Királyság határai a XV. század végén

A *Pireneusi-félszigeten létrejövő királyságok rendi monarchiák voltak*. Kezdetben a kasztíliai királyok meghívták a tanácsba világi és az egyházi felső rendeket. Később a városi polgárokat és a szabad parasztokat is. Így jött létre a spanyol törvényhozás – a **Cortes**.

Jegyezzétek meg!

Cortes (spanyol szó, jelentése – *királyi udvar*) – a Pireneusi-félsziget államaiban rendi-képviselési gyűlés (parlament), a legrégebb ilyen intézmény Nyugat-Európában (1137-től). A mai spanyol parlamentet is Cortes-nek hívják.

A XV. század végén Aragónia és Kasztília **dinasztikus unió** révén egyesült. Erre 1479-ben került sor a két uralkodó – II. **Aragóniai Ferdinánd** és I. **Kasztíliai Izabella** házassága révén. Ezzel nagy lépést tettek a spanyol állam megeremtése felé. Az erős és egységes monarchiáért folytatott harcukban II. Ferdinánd és I. Izabella a katolikus egyházra támaszkodtak.

1492-ben hosszú ostrom után elesett Granada – az utolsó muzulmán birtok Spanyolországban.

Történelmi érdekességek

Izabella és Ferdinánd még házasságkötésük előtt megegyeztek abban, hogy mindenben támogatni fogják egymást. A segóviai Alcázar erődben a házaspár trónjába a következő feliratot vésték: „Egyik ugyanolyan fontos, mint a másik.”

3. AZ ARABOK ÉS A ZSIDÓK ÜLDÖZÉSE

Spanyolország soknemzetiségű volt. A Pireneusi-félszigeten több mint félezer évig éltek iszlám vallású mórok, valamint zsidók. A buzgó katolikus II. Ferdinánd és I. Izabella arra törekedtek, hogy megszabaduljanak a más vallásúaktól. **1480-ban** Spanyolországban bevezették az **inkvizíciót**, amiről részletesen a következő fejezetben lesz szó. Megfigyelés alatt tartották az ország teljes lakosságát – a leginkább a mórokat és a zsidókat. Az inkvizíció bírósága névtelen feljelentés alapján is bárkit elítélhetett. Emberek ezreit végezték ki kegyetlenül, még többeket – bebörtönöztek.

Vitassuk meg!

Előfordul-e napjainkban intolerancia a más kultúrájúakkal vagy más vallásúakkal szemben? Miért káros és veszélyes az emberiség számára az intolerancia? Milyen emberi jogokat sért ez a magatartás?

III. fejezet TÁRSADALOM ÉS ÁLLAMOK EURÓPÁBAN A X–XV. SZÁZADOKBAN

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Mondjátok el, minek volt köszönhető az itáliai kereskedő köztársaságok felvirágzása.
2. Magyarazzátok el a „cortes”, „rekonkvizta”, „dinasztikus unió” fogalmak jelentését.
3. Nézzetek utána, mit jelent a „vallási intolerancia” és hozzatok fel példákat a középkori Spanyolország történetéből.
4. Fejtsétek meg a rébuszokat és állítsátok párba a szomszédos oszlopban felsorolt történelmi tényekkel.

A Erődök és birtokok létesítése a Krím-félszigeten (Ukrajna) és kereskedelmi egyezmény megkötése Bizánccal

B Felszabadítás az arab uralom alól és egységes királyság létrehozása

C A negyedik keresztes hadjárat során Konstantinápoly feldúlása

Csoportfoglalkozás

1. Emlékezzetek vissza, melyik középkori állam történetével kapcsolódik össze szorosan Itália története. Hogyan hatott ez a két ország fejlődésére?
2. Magyarazzátok meg, miért nem jött létre Itáliában egységes állam.
3. Soroljátok fel I. Kasztíliai Izabella és II. Aragóniai Ferdinánd uralkodásának pozitív és negatív vonásait. Véleményeteket indokoljátok meg.

Patio Córdobában
(mai fotó)

Alkotó feladat

A spanyolországi muzulmán kultúra mely vívmányai keltik fel legjobban az érdeklődésedet? Nézzetek utána, mi az a „patio”. A belső udvarok műves kialakításának kultúrája vajon megőrződött-e napjaink Európája számára? Ukrajnában el van ez terjedve? Készítsetek fotóalbumot és prezentációt „Spanyolország arab öröksége” címmel.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

- 1479** az egységes Spanyol Királyság megalakulása
1492 Granada eleste, a rekonkvizta vége

A 3. fejezet összefoglalása.

Az európai társadalom és az európai államok a X–XV. századokban

1. KÓDOLT TÖRTÉNELEM

Szóban pótoljátok a hiányzó szövegrészeket. A történelmi szövegeket párosítsátok az országnevekkel (melyek a rébuszokban vannak elrejtve).

1	
2	
3	
4	
5	

A 1215 májusában a király aláírta a _____, amely korlátozta a királyi hatalmat. A legfontosabb cikkelye a 39. volt, amelyik védelmébe vette az emberek _____.

B A XI–XII. századokban _____ önkormányzattal rendelkező közösségeké váltak, melyek élén választott konzulok álltak. _____ kivétel volt, ezekben a városokban a _____ gyakorolta a hatalmat, aki választással került a pozíciójába, amit haláláig betöltött. A XIII–XV. századokban a _____ köztársaságok harcoltak a _____ utak birtoklásáért.

C 787-ben a _____ megjelentek Anglia északkeleti partjainál. Attól kezdve az „északi emberek” három évszázadon keresztül támadták Britanniát és a többi európai országot. Ezek az események úgy kerültek be a történelembe, mint _____. Hajóikban – _____ – akár száz ember is elfért.

D _____-ben IV. Fülöp, hogy biztosítsa a társadalom különböző rendjeinek támogatását VIII. Bonifác pápával folytatott harcában, először hívta össze a _____. Tagjai voltak a papok, _____ és a _____.

E A XV. század végén került sor az utolsó lépésre az ország egyesítésében. A két uralkodó – _____ és _____ házasságának volt köszönhető. A házasság révén Aragónia és Kasztília egyesült _____-ben, az uralkodók nagy lépést tettek a nagy _____ állam megteremtése felé.

F 962-ben _____ Rómában császárrá koronázták. Így született meg a Német Birodalom. 1157-ben az új birodalom a _____ nevet kapta, melyet a német uralkodók a _____ örökösének tartottak.

2. MÉM FELADVÁNNYAL

Elemezzétek az alábbi történelmi mémeket:

1. ellenőriztétek és magyarázattal támasszátok alá, hogy a mém helyes történelmi információt rejt-e;
2. a tanultakból alkossatok saját mémeket.

Valahol a százéves háború csatamezején

Angolok:
„Nyilaink átütik a páncélotokat!”

Franciák: „Maga I. Ottó
jön a segítségünkre!”

3. TÖRTÉNELMI PUZZLE

Fejtsétek meg az alábbi történelmi puzzle-okat.

1. Határozzátok meg, mely történelmi eseményekre utalnak a puzzle szövegei és képei.
2. Derítsétek ki, hogy a puzzle minden eleme megfelelően van-e elhelyezve, indokljátok meg a választókat.
3. Az osztályban alkossatok kisebb csoportokat és készítsétek saját puzzle-t a vikingekről, a százéves háborúról, a rekonkviztáról, az itáliai kereskedelmi köztársaságokról, a Szent Római Birodalomról, a rózsák háborújáról (szabadon választható).

4. MIT TANULTUNK

Ellenőriztétek, mennyire sikerült elsajátítani a tananyagot az online-teszt segítségével. A tesztet itt éritek el:

<https://cutt.ly/ejJKZ1>

Vagy okostelefonnal olvassátok le a QR-kódot.

Sok sikert kívánunk!

IV. fejezet

AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

22. §. A keresztény egyház a XI–XV. századokban. Az eretnekek és az eretnekek elleni harc

Magyarázzátok meg a következő fogalmakat: „szerzetesek”, „bűnbocsánat”, „templomosok”, „egyház”, „keresztetek”.

1. EGYHÁZSZAKADÁS

A XI. század közepéig a keresztény egyház volt az egyedi. Nyugat-Európában az egyházfő a római pápa, Bizáncban pedig – a *konstantinápolyi pátriárka* volt. A nyugati és a keleti egyház közötti ellentétek kiéleződtek, miután a római pápa reformokat jelentett be. A bizánci papság ebben annak a veszélyét látta, hogy a pápa fennhatósága alá kerülhetnek. Eltérések támadtak a nyugati és a keleti kereszténység vallási tanításaiban, liturgiájában és szertartásrendjében is.

1054-ben a keresztény egyház véglegesen kettészakadt nyugatira és keletire. Ettől kezdve a nyugati egyházat katolikusnak vagy római katolikusnak, a keleti egyházat pedig – *pravoszlávnak*, vagy görög ortodoxnak, vagy bizáncinak nevezték.

Az egyházzszakadás után mindkettő teljesen önálló lett.

A katolikus és a pravoszláv egyház közötti alapvető különbségek.

<https://cutt.ly/koOPciG>

Csináljuk: gyakorlati feladat

„A középkori Európa kultúrája és vallása” című térkép segítségével oldjátok meg a feladatokat.

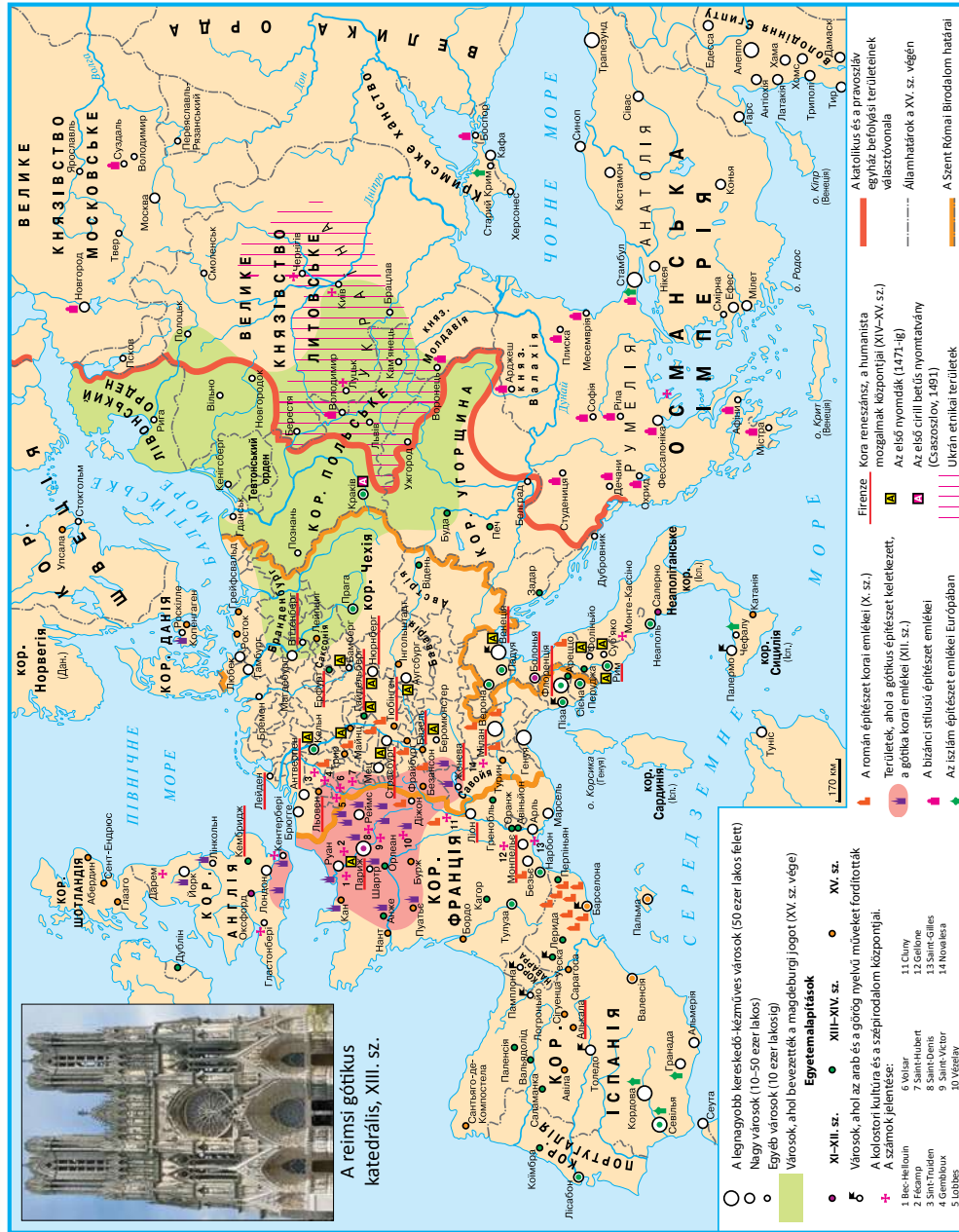
1. Mely országokra terjedt ki a katolikus egyház befolyása, és melyekre a pravoszláv egyházé?

2. A kontúrtérképen tüntessétek fel a katolikus és a pravoszláv kolostorokat. Nézzetek utána, hogy ezek közül melyek maradtak fenn napjainkig.

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

A középkor kultúrája és vallása

Vitassuk meg!

Emlékezzetek vissza, mikor történt a Római Birodalom felosztása Nyugati és Keleti részre. Véleményetek szerint, ez befolyásolta a keresztény egyház későbbi kettéválását?

Történelmi érdekesség

A pravoszláviának, ellentétben a katolicizmussal, nem egy feje van. Napjainkban a világon 15 autokefál (önálló) nemzeti ortodox egyházat tartunk számon. Ezeket patriarchák irányítják, akiket élethosszig választanak a zsinatok. Az egyházfők mellett az egyházi irányítás különböző szervei működnek.

2. AZ ERETNEK MEGJELENÉSE

A középkori egyház erős volt és rendkívüli befolyást gyakorolt a társadalomra. Azonban egyre többen voltak azok, akik szembeálltak a tanításaival. Őket nevezték eretnekeknek.

A XII–XIII. századokban a középkori Európában eretnek mozgalmak keletkeztek, a város felvirágzásával összefüggésben. A városok voltak azok a helyek, ahol az emberek egyre tanultabbak lettek, képesek voltak elolvasni a vallásos könyveket és elgondolkozni azok tartalmán.

Az eretnekek ellene voltak a sok pénzt felemésztő szertartásoknak, pompázatos miséknek, hatalmas birtokoknak és az egyházi tizednek. Arra hivatkoztak, hogy a hit egyetlen forrása – a Biblia. Az eretnekek hittek az apostoli egyszerűség evangéliumi eszméjében, szétoztatták vagyonukat a szegényeknek és adományokból éltek.

Jegyezzétek meg!

Eretnek (görög „haireszisz” – választani tudó) – hivatalos hitelvekkel ellentétes, azokkal szembeszegülő; tanítástól eltérő.

A XI. sz. végén – a XII. sz. elején Franciaország déli részén terjedt el a *katarok* vagy *albigensek* eretnek mozgalma.

Történelmi érdekességek

A **katarok** (görög „katharosz” – tisztultak) szerint az anyagi világot az ördög teremtette, elutasítottak minden földit, arra szólítottak fel, hogy az emberek végletekig korlátozzák létszükségeiket. Különösen nagy sikereket értek el a dél-franciaországi Albi városában. Ezért a katarokat albigenseknek is nevezik.

Jegyezzétek meg!

A **albigens háborúk** – a papság, a bárók, a lovagok harca a katarok mozgalma ellen a XII. században – a XIII. század első felében, amely 1229-ig tartott.

3. AZ INKVIZÍCIÓ

Az egyház hívei minden országban üldözték az eretnekeket és kegyetlenül leszámoltak velük. Szörnyű büntetés volt az egyház-

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

ből való kiátkozás. Az ilyen ember törvényen kívüli volt. Hívó ember kegyetlen büntetés terhe mellett nem nyújthatott neki segítségét, menedéket.

A XIII. században az eretnekekkel való harc érdekében a pápa különleges egyházi bíróságot hozott létre – az **inkvizíciót**.

Jegyezzétek meg!

Inkvizíció (latin „inquisitio” – kikérdezés, kinyomozás) – a katolikus egyház különleges bírósága, amelynek fő célja az eretnekek üldözése volt. A római pápa a feladatot különleges megbízottakra – inkvizítorokra bízta, akik érinthetetlenek voltak, nem függtek a helyi világi és egyházi hatalomtól.

Autodafé
(Pedro Berruquete festménye)

Az inkvizíció széles körben alkalmazta a megfigyelést és a besúgást. A megvádoltat bebörtönözték és megkínózták, igyekeztek „kiszakítani” belőlük a beismerést. A kínzások hatására sokan hamis beismerő vallomást tettek magukra és másokra. Aki nem ismerte be az eretnekséget, különböző büntetéseken részesült – bűnbánat, bebörtönzés, kivégzés. A spanyol főinkvizítor Tomás de Torquemada mintegy 10 ezer embert ítelt máglyahalálra.

A halálra ítéltet átadták a világi hatalom kezébe autodafé céljából – az ítélet kihirdetése, annak végrehajtása, többnyire nyilvános máglyahalál. Az első autodaféra a XIII. században került sor, az utolsóra 1826-ban Valenciában.

Vitassuk meg!

Véleményetek szerint az egyház fellépése az eretnekekkel szemben erősítette a hívekre gyakorolt befolyását?

4. KOLDULÓRENDEK

A XI. század végén egyes kolostorok tevékenysége ellentétes volt az evangéliumi eszmékkal. Egyesek vágyakozni kezdtek a szerzetesek korábbi egyszerű életére. A XI–XV. századok folyamán új **szerzetesrendek** alakultak.

A **középkori rendek** csoportjai:

- szerzetesrendek és koldulórendek (Ágoston-rendiek, dominikánusok, ferencesek stb.);
- lovagi rendek (keresztes lovagok egyesületei a kereszténység fegyveres megvédelmezésére).

Jegyezzétek meg!

Rend – szerzetesek és lovagok szervezete, amelyet meghatározott céllal és magatartási szabályokkal hoznak létre.

KARMEELITÁK

Az első koldulórend a *karmelita* volt, amelyet *1156-ban* alapított Kalábriai Bertold keresztes lovag Palesztinában a Kármel-hegyen. A keresztes hadjáratok után a karmeliták Európába költöztek mint vándorszerzetesek. Rendkívül szigorú regulák szerint éltek.

FERENCESEK

A koldulórendek között a legismertebb és a legbefolyásosabb a *ferencesek rendje* volt. 1207-ben alapította egy gazdag itáliai kereskedő fia, Assisi Ferenc. Ferenc szeretetet és együttérzést hirdetett, az egyház egységét hirdette és harcolt az eretnokség ellen.

DOMINIKÁNUSOK

A dominikánus rendet 1214-ben alapította egy spanyol szerzetes, Guzmán Domonkos Toulouse-ban (ma Franciaország). Azt hirdette, hogy meggyőződésből kell harcolni az eretnekek ellen, a személyes aszketizmus (lemondás a világi örömeiről) példájával.

5. SKOLASZTIKA. AQUINÓI TAMÁS

A középkori keresztény filozófia irányvonala volt a *skolasztika* (görög iskola szóból). Fő célja az egyházi dogmák (tanítások) megalapozása volt. Legkiemelkedőbb képviselője **Aquinói Tamás (1225–1274)** volt.

Jegyezzétek meg!

Skolasztika – egyházi filozófia, középkori tanítás a világ és Isten megismeréséről.

Aquinói Tamás szerint az emberi tisztesség alapja „A természet törvénye”. Minden ember szívében ott lakozik, és arra készíti, hogy kerülje a rosszat és jót cselekedjen. A becsületes élet a biztosítéka az örök boldogságnak a túlvilágon.

Aquinói Tamás jelentős mértékben hozzájárult az európai jogrendszer kialakulásához. Különösen fontos számunkra Aquinói Tamás meg-

Aquinói Tamás

Gyakorlati munka. Középkori iskolák és egyetemek. A középkori diákok élete

Hogyan tanították és nevelték a gyermekeket az ókori Görögországban és az ókori Rómában? Mely tudományok voltak a legfejlettebbek ezekben az államokban?

1. KÖZÉPKORI ISKOLÁK

Csináljuk: gyakorlati feladat

1. Elemezzétek a „hét szabad művészet” című ábrát a 110. oldalon.
2. Soroljátok fel, milyen sajátosságai voltak az iskolai oktatásnak a középkorban.
3. Járjatok utána, változott-e az iskolai oktatás a középkor folyamán.
4. Mi a hasonlóság és az eltérés a középkori oktatás és a mai iskolai oktatás között?

A korai középkorban a korábbi korok oktatási hagyományai elvesztek a barbár támadások és az egyháznak az antik örökséghez való ellenséges viszonyulása miatt. Azonban a *társadalom nem fejlődhet tanult emberek nélkül*. Gyógyítókra, bírókra, hivatalnokokra és tanítókra volt szükség. Már említettük, a Karoling- és az Ottó-kori reneszánsz – rövid időszakok voltak, amikor a kultúra és az oktatás virágzott a frank birodalom és a német területek központjaiban. A későbbiekben Európa-szerte kialakultak oktatási centrumok.

A kolostori és a templomi *iskolákban* az egyházi emberek valóságos könyvekből tanítottak olvasni, írni, számolni, valamint egyházi éneket. A városokban volt magánoktatás is, valamint tanintézmények, amelyeket a város tartott fenn. Ezekben az egyházi iskoláknál jobban tanították az írást és a számtant. A középkori iskolákban a gyermekeket a vétségeikért ütlegetéssel büntették.

Oktatás a középkorban
(középkori miniatúra)

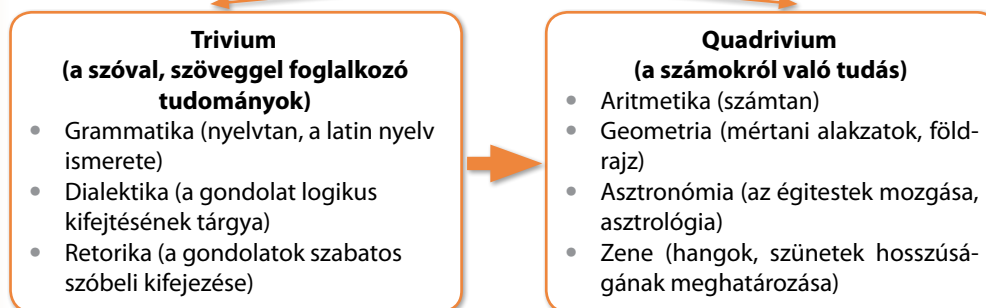
1. Milyen iskolatípust ábrázol a miniatúra?
2. Mi volt a tudás legfőbb forrása a középkori iskolában?
3. Az illusztráció mely részletei segítettek nektek a fenti kérdések megválaszolásában?

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

Az iskolában a fő szerep a skolasztikáé volt. Az egyház ellenőrizte az oktatás tartalmát, a tudás egyetlen forrásai az egyház tekintélyes könyvei voltak. Az oktatás és a tudomány nyelve a latin volt, az ókori római oktatásból átvették a „hét szabad művészet” oktatását.

HÉT SZABAD MŰVÉSZET

2. AZ EGYETEMEK MEGJELENÉSE

Csináljuk: gyakorlati feladat

1. Vitassátok meg, mi volt a történelmi jelentősége a középkori egyetemek megalapításának.
2. Változott-e lényegesen az eltelt 900 év során a következő fogalmak jelentése: „egyetem”, „diák”, „rektor”, „kar”, „előadás”, „vita”?
3. Magyarazzátok meg az „*autonóm egyetem*” fogalom jelentését.

A felhalmozott tudás, a városok, a kézműipar fejlődése és a középkori államok erősödése igényt támasztott arra, hogy legyenek tanult emberek. Az iskolák, melyekben ismert tanítók oktattak, egyre több diákot gyűjtöttek maguk köré. Némelyek csak azért, hogy egy bizonyos tanítótól tanulhassanak, hajlandók voltak más városokba vándorolni.

Azokban a városokban, ahol a legnagyobb tudású és legismertebb tanítók tanítottak, megjelentek az első felsőoktatási intézmények – az *egyetemek*. Európa legrégebbi egyetemét az itáliai *Bolognában* alapították **1088-ban**. A XV. századi Európában már 65 egyetem működött. A legismertebbek – a párizsi, a bolognai, az oxfordi, a prágai és a krakkói.

Jegyezzétek meg!

Egyetem (a latin *universitas* szóból) – felsőoktatási intézmény, amelyben különböző tudományterületeken, mint mérnöki, természettudományi és bölcsészettudományi területeken képezik a diákokat. Az egyetemeken tudományos kutatás is folyik.

A bolognai egyetem, Olaszország
(mai fotó)

Az oxfordi egyetem, Nagy-Britannia
(mai fotó)

Az egyetemeken a diákokat két csoportban oktatták: alapon túli (*universitas ultramontanarum*) és -innyi (*universitas citramontanarum*). Először mindenkinek el kellett végeznie az alapon innenit, ahol a „hét szabad művészetet” sajátították el. Az alapon túli csoportban jogot, hittant és gyógyítást tanultak. A tanulás hosszú ideig tartott: a jogász vagy az orvos számára – öt-hat évig, a filozófus-teológus – 15 évig.

A foglalkozásokon a tanárok idézeteket olvastak fel könyvekből és elmagyarázták a nem érthető részeket, a diákok pedig végighallgatták és jegyzetelték az *előadást* (latin *lectio* – előadás).

A középkori egyetemek valódi tudásközpontok voltak és meghatározó szerepet játszottak az európai társadalom kulturális fejlődésében. Az európai egyetemek végzőseit a királyi udvarok, a hűbérurak és a városi önkormányzatok alkalmazták és jeles tudósok váltak belőlük.

A városi vezetéstől függetlennedni akartak az egyetemek önkormányzatok alakításával: a tanárok és a diákok választották meg az egyetem vezetőjét – a rektort, az egyetemeknek saját bírósága volt. A diákoknak nem kellett katonai szolgálatot teljesíteni.

Egyetemi előadás
(középkori miniatúra, XIV. század)

Előadás a Sorbonne Egyetem,
Párizs, Franciaország
(mai fotó az egyetem honlapjáról)

Figyelmesen nézzétek meg az illusztrációkat. Soroljátok fel az azonos és eltérő vonásokat a középkori és a mai egyetemek között.

Az ukrán világ

A Bolognai Egyetemen tanult Jurij (Georgius) Kotermak Drohobicsból. Az 1481/1482. tanévre megválasztották a tanintézet rektorává. Ekkor jelent meg „Iudicium Pronosticon Anni MCCCCLXXXIII Currentis” (Az 1482-es év prediktív értékelése) című munkája. Ezt tekintik az első ukrán szerzőtől származó nyomtatott munkának.

3. A DIÁKOK ÉLETE

Csináljuk: gyakorlati feladat

Alkossatok csoportokat és a tankönyv szövege, az illusztrációk és a források segítségével végezzétek el a következő feladatokat:

1. készítsetek szóbeli történelmi portrét egy középkori diákról;
2. középkori diák nevében írjatok levelet valamelyik hozzátartozónak az egyetemen töltött időről (*kiváló lehetőség számatokra – önállóan kiválasztani az egyetemet*);
3. készítsetek memóriakártyát „Oktatás a középkorban” témában.

A *diák* szó a latin „studens” szóból ered és a jelentése – szorgalmasan tanulni.

A középkori diákok élete nem volt könnyű. Többnyire nehéz körülmények között éltek, szegények voltak és nélkülöztek, még akkor is, ha szüleik gazdagok voltak. Sok pénz kellett a könyvekre, melyek abban az időben igen drágák voltak.

Geoffrey Chaucer XVI. századi angol költő így írta le a középkori diák életét:

Köztünk volt még egy oxfordi Diák,
ki hosszan végezte a logikát...
de ládájában nem volt sok arany,
s amit küldtek neki barátai,
könyvekre, tanulásra adta ki,
s üdvösségüket foglalta imába
hálából, hogy mehet az iskolába.
Nem fordított, csak a tudásra gondot,
a kelleténél többet sohse mondott,
szavaiban volt forma és tekintély,
gyors volt, rövid s bölcs ítéletű szintén,
s őrizte az erkölcsi alapot.
Boldog volt, ha tanult, ha tanított.

Milyen nehézségekkel kellett szembenéznie a középkori diáknak a tudás megszerzéséhez vezető úton?

„Gaudeamus”,
a diákhimnusz.

<https://cutt.ly/DpZaHzr>

Mind a mai napig az egész világon a diákok himnusza a „Gaudeamus”. Latin nyelven így kezdődik: „Gaudeamus igitur”, magyar fordításban: „Rajta, ifjak, útra fel!”.

24. §. Tudományos és technikai fejlődés. Könyvnyomtatás

Hogyan hatott a skolasztika a középkori emberek ismereteire és világnézetére?

1. A TUDOMÁNYOS FELFEDEZÉSEK ÉS A KATOLIKUS EGYHÁZ

Azokat az embereket, akik önállóan keresték az igazságot és megkérdőjelezték az egyház tanításait, üldözték és elítélték. Az egyház tanaival az elsők között került szembe két *filozófus*, **Pierre Abélard** és **Roger Bacon**.

Pierre Abélard
(1079–1142)

- Francia teológus, skolasztikus filozófus, író, költő
- azt tanította, hogy a hit alapja nem az Istenbe vetett vak hit, hanem a meggyőződés, amire szabad gondolkodás és saját gondolatok útján jut el az ember a Szentírás tanulmányozása során;
- vallási toleranciát hirdetett.
A sens-i zsinat megtiltotta, hogy oktatással foglalkozzon, műveit megsemmisítették

Roger Bacon
(1214–1292)

- Angol filozófus, tudós, az Oxfordi Egyetem tanára
- azt hirdette, hogy a természetet tudományos vizsgálódás útján kell megismerni;
- azt állította, hogy tudást nem csak teológiai vitákban lehet szerezni, hanem a természet tanulmányozása által is;
- elsőként adott magyarázatot a szírvány jelenségére, az első európai volt, aki leírta a puszkapor összetételét és elmagyarázta, milyen jelentősége van a hadászat szempontjából.
Eretneknek nyilvánították, üldözték és letartóztatták

Forrásrészletek

Roger Bacon idézet

„A hajózáshoz olyan gépek állíthatók elő, amelyek segítségével egyetlen ember igazgatása mellett, a legnagyobb hajók gyorsabban járhatnak, mintha telve volnának evezősökkel. Kocsikat is lehetne készíteni, melyek vonó-állatok nélkül bámulatos gyorsasággal haladnak. Szintén lehetne készíteni olyan szerkezetet, amelynek segítségével az ember ülő helyzetben utazhatnék a levegőben, mesterséges szárnyakat mozgatva... Átlátszó üvegeket úgy lehet összeállítani, hogy közelebb hozzák szemünkhöz a távoli tárgyakat s ilyenformán hihetetlen távolságról láthatjuk majd a legkisebb tárgyakat és a csillagokat. Úgy is összeállíthatjuk az üvegeket, hogy a legnagyobb dolgok legkisebbeknek látszanak s fordítva s a legmagasabbak legmélyebben s vizont!”

Milyen technikai eszközök felfedezését jósolta meg Bacon?

2. TUDOMÁNYOS KÍSÉRLETEK A KÖZÉPKORBAN

A gazdaság, a városok és a kereskedelem fejlődésének köszönhetően fejlődtek a természet- és matematikai tudományok is. A tudást felhasználták a gazdaságban, az építkezésekben és a művészetben.

Luca Pacioli
(Jacopo de' Barbari festménye)

A XV. század legismertebb matematikusa; foglalkozott matematikával, a könyvelés atyjának tartják, leírta az aranymetszés szabályát. A „Divina proportione” című műve kézikönyv lett az építészek és a festőművészek számára.

Vitassátok meg, miért fontos egy festő számára, hogy tisztában legyen az arányokkal.

Az ókortól kezdve előbb az arabok, majd nyomukban az európaiak is foglalkoztak *asztrológiával* (*csillagjóslással*). A középkori asztrológusok hittek abban, hogy az égitestek mozgásából és egymáshoz viszonyított elhelyezkedéséből ki lehet olvasni a jövőt. Noha később az asztrológiát áltudománynak nyilvánították, a középkorban az asztrológusok számos felfedezést tettek és megalapozták a mai csillagászat tudományát.

Felderítés fotó alapján

Tudod-e, mi köti össze a brit író, J. K. Rowling Harry Potterről szóló világhírű regényének hőstét és a középkori *alkimistákat*? A képek, a szöveg és internetes források alapján derítsétek ki.

Nicolas Flamel – francia alkímista a XVI. század végéről. Környezete számára rejtély maradt, hogyan sikerült rövid idő alatt mesés gazdagságra szert tennie. Nyilvánvalóan ezzel függ össze az a legenda, hogy fél font higanyból először ezüstöt, majd aranyat tudott csinálni. Flamel azonban nem a maga számára gyűjtögetett, hanem mint bőkezű mecénás került be a történelembe: iskolák, templomok és kórházak építését finanszírozta. Az alkímista háza ma is áll Párizsban.

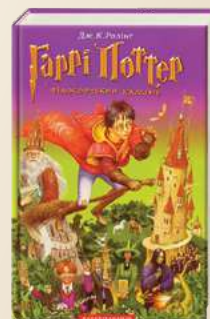

Nicolas Flamel

Jelenet a „Harry Potter és a Bölcsék Köve” című filmből

A Harry Potterről szóló könyv ukrán kiadása

Az ókori civilizáció eltűnésével számos orvosi ismeret elveszett. Az orvoslás azonban újra fejlődésnek indult. A középkori orvosok meg tudták mérni a beteg pulzusát, meg tudták állapítani a betegséget a nyelv vagy a vizelet színe alapján.

**Ibn Szína
(Avicenna)
(980–1037)**

Perzsa orvos, gyógyászati művek szerzője (a legismertebb „Az orvoslás törvénye”)

- elsőként írta le a karantént mint a járvány terjedése megfékezésének módját;
- foglalkozott a betegségek megelőzésével, az egészségvédelemmel;
- sok időt töltött asztronómiával, foglalkozott logikával, matematikával, fizikával, zenével, verses műveket is írt.

3. A „FEKETE HALÁL”

A XIV. század közepén Európában szörnyű betegség pusztított – a pestis, amelyik szétterjedt az egész kontinensen. A „fekete halál” katasztrofális következményekkel járt Európában – a lakosság fele kipusztult.

A járvány súlyos hatást gyakorolt a középkori társadalom szellemi és kulturális életére. Némelyek úgy vélték, hogy a „fekete talál” – Isten büntetése az emberiségre. Megjelentek a *flagellánsok*, akik bűneik vezekléséül a testüket naponta ostromozták. Mások viszont elmerültek a szórakozásban, ezzel vigasztalódtak.

Csináljuk: gyakorlati feladat

Részlet „A pestis: a »fekete halál«, amely sok száz millió ember halálát okozta” című filmből (Gyártó: TRK LUX, 2019, 24TV.UA. Rendező: Szofija Troscsuk. Látvány: Andrij Venger. Producer: Jura Gavriscsak). Időtartam 02:45

<https://cutt.ly/hpZoczW>

Nézzétek meg figyelmesen a filmrészletet és válaszoljatok a kérdésekre.

1. Melyik országból terjedt el a pestis a XIV. században? Miért éppen az európai kereskedelmi városokban kezdett el terjedni?
2. Mivel magyarázható a járvány kitörése a középkori társadalomban?
3. Mit tudtatok meg a „fekete halál” európai áldozatainak számáról?
4. Kiket tartottak bűnbakoknak a járvánnyal kapcsolatban és mit csináltak velük?
5. Milyen tanulságokat, többek között erkölcsieket, vonhat le az emberiség a XIV. századi járványból?

A járvány következtében az emberek létszámának drasztikus csökkenése azt eredményezte, hogy szélesebb körben kezdtek gépe-

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

ket használni és felgyorsult a technikai fejlődés. A városok vezetése elkezdett jobban odafigyelni a közterületek tisztaságára. Az emberek maguk is nagyobb figyelmet kezdtek fordítani a higiénéjára.

Történelmi érdekességek

A babonák áldozataivá váltak a zsidók. Zárt közösségben éltek és valamivel higiénikusabb életmódot folytattak a vallási szokásokból eredően. Ezzel összefüggésben a zsidók körében alacsonyabb volt a halandóság, mint más közösségekben, és ez „elegendő okot” szolgáltatott, hogy a járvány miatt őket hibáztassák. Bár a kereszténység a judaizmusból eredt, a keresztény papok a zsidókat mindenféle bűnökkel ruházták fel és ellenük hangolták a híveket. Európát megrázták a zsidó pogromok, majd később tömegesen végeztek ki zsidókat.

A pogromok többek között ahhoz vezettek, hogy a zsidók Németországból tömegesen vándoroltak lengyel területre. III. Kázmér lengyel király megengedte a zsidóknak, hogy letelepedjenek az országában és még a járvány előtt szavatolta számukra a vagyonhoz való jogot és a biztonságot.

Történelmi érdekességek

A „karantén” – az a fogalom, amely 2020-ban is a mindennapjaink részévé vált. Történelmi gyökerei a XIV. századba vezetnek vissza. Az első 40 napig tartó karantént (jelentése – negyven nap) Velencében vezették be a városba érkező hajók utasai és legénysége számára, akik pestissel fertőzött helyről jöttek. A karanténba zárt hajók az emberekkel és az árukkal együtt a Vechio-lazarettón, az egyik első karanténszigeten váraкоztak. Itt temették el a pestisben elhunytakat is.

4. TECHNIKAI FEJLŐDÉS

A középkorban az európaiak használták a korábbi korszakok más népeinek találmányait: a vízimalmot, a kerek ekét, a szélmalmost, a lószerszámot.

Az oktatás és a tudomány fejlődésével megnőtt az igény a könyvek iránt. A XV. század közepén a német ékszerész, Johannes Gutenberg feltalálta a *könyvnyomtatást*, amely lehetővé tette, hogy gyorsan elkészüljön egy könyv.

GUTENBERG TALÁLTMÁNYÁNAK KÜLÖNLEGESSÉGEI

A betűöntés technológiája, a betűkből egyenként kirakták a szöveget

Nyomda, amely biztosította az egyes oldalak minőségi nyomtatását, melyeket utána összefűztek

Különleges tartós festék használata korom, olaj alapon, réz, kén és ólom hozzáadásával

1455 körül jelent meg nyomtatásban a Biblia – az első könyv, amely a kor színvonalának megfelelően volt kivitelezve technikai és esztétikai szempontból egyaránt.

Vitassuk meg!

Képzeljétek el, hogy tudósok, szerzetesek, kereskedők vagytok, majd mondjátok el, mit jelentett ezen szakmák mindegyike képviselői számára a könyvnyomtatás feltalálása Johannes Gutenberg által.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

Az elsajátított új információk rendszerezése

Állítsátok párba a tudósok nevét és hozzájárulásukat a tudomány fejlődéséhez.

1 Roger Bacon

A Számítási műveletek szabályainak megalkotása

2 Luca Pacioli

B Azt állította, hogy a természetet tudományos kísérletek által kell megismerni

3 Avicenna

C A higiénit a betegségek megelőzése eszközeként tartotta

Csoportfoglalkozás

1. Pierre Abélard mondása: „A kulcs a tudáshoz – a kitartóan és sokszor feltett kérdések.” A paragrafus „Technikai vívmányok” című pontjához tegyetek fel öt kérdést és kérjétek meg osztálytársaitokat, hogy válaszoljanak rájuk.
2. Csoportban vitassátok meg a középkori találmányok és technikai vívmányok történelmi jelentőségét és gondolkodjatok el azon, ezek miként befolyásolták az egyháznak a társadalom előtti tekintélyét.

Alkotó feladat

1. Hogyan értelmezték a híres középkori orvos, Avicenna mondását: „A pánik – a betegség fele. A nyugalom – az egészség fele. A türelem – a gyógyulás kezdete”? Vajon ma is érvényesek ezek a megállapítások?
2. A paragrafus alapján készítsétek előadást (prezentáció, lapbook stb.) „A középkor technikai vívmányai a mai életünkben”, „A középkor tudományos felfedezései a mai világban” címmel (szabadon választható).
3. Készítsétek fel valamelyik középkori tudós, feltaláló oldalát a közösségi hálón (a paragrafusból válasszatok személyt).

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

1455 megjelent az első nyomtatott Biblia, amivel megkezdődött Európában a könyvnyomtatás

25. §. Korai reneszánsz és humanizmus

Nézzétek meg a képeket. Melyik történelmi kort ábrázolják? Mi köti össze őket? Adjatok címet a képeknek.

1. A RENESZÁNSZ KORA

A XIII. század közepétől kezdve Nyugat-Európában új kulturális korszak vette kezdetét – a reneszánsz vagy **újjászületés**. Az időszak elnevezése onnan ered, hogy a kultúra képviselői igyekeztek feléleszteni az ókori művészetet, annak magas művészi színvonalát és a **humanizmust**. A humanizmust elsősorban a városlakók képviselték: tudósok, költők, művészek. Figyelmük középpontjában az ember állt, minden, ami emberi.

Jegyezzétek meg!

Humanizmus (latin humanism – emberi, emberre vonatkozó) – haladó mozgalom a nyugat-európai kultúrában, nézetrendszer, amely az embert – „isten legtekélyesebb teremtményét” tekinti a legfőbb értéknek. A humanisták vallották, hogy tisztelni kell az emberi méltóságot és észet, a boldogsághoz való jogát, természetes érzéseinek és képességeinek szabad kinyilvánítását.

A reneszánsz megkülönböztető jegye volt a realiztikus és humanista szépirodalom, az ember mint személyiség szabadságáról és méltóságáról alkotott elképzelések. Az ókori, nem keresztény kultúrát az egyház elítélte és részben elfelejtődött, szükség volt az újjáélesztésére.

A reneszánsz kultúrája befogadta a középkori értékeket is: világi hagyományokat és népi motívumokat, városi és lovagi kultúrát.

Az ókor és a reneszánsz közötti időszakot a humanisták a sötétség és a tudatlanság korának nyilvánították, ők nevezték

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

elsőként *középkornak*. Azt a kort pedig, amelyikben ők maguk éltek, *újkornak*.

Vitassuk meg!

Egyetértetek-e a humanistákkal abban, hogy a középkor a sötétség és a tudatlanság kora volt?

A RENESZÁNSZ KORSZAKAI

Korai reneszánsz (XIII. sz. közepe – XV. sz. vége)	Érett reneszánsz (XV. sz. vége – XVI. sz. eleje)	Késő reneszánsz (XVI. sz. első harmada – XVII. sz. eleje)
--	--	---

Jegyezzétek meg!

Korai reneszánsz – az újkor első szakasza, amely a XIII. század közepétől a **XV. század** végéig tartott. A humanizmus eszméin és az ókor legjobb hagyományain alapult. Az időszak az emberiséget nagyszerű festményekkel, szobrokkal, épületekkel, tudományos felfedezésekkel stb. ajándékozta meg.

Századok bölcsességei

Az Isten megteremtette az embert, hogy ismerje meg a világmindenség törvényeit, gyönyörködjön szépségében, lelkesedjen nagyságáért... Az ember képes saját akaratából gyarapodni és tökéletesedni. Sokféle adottsága van. A tudós csatának az a különlegessége, hogy még a vesztes is tanul belőle. Aki veszít, nem éri sérelem, az a győztes jótéteménye, mert amikor hazamegy, gazdagabban, nagyobb tudással és felkészültebben várja az új csatákat.

*Giovanni Pico della Mirandola,
itáliai reneszánsz gondolkodó*

A szerző véleménye szerint milyen képességeket tud az ember önmagában fejleszteni és tökéletesíteni?

2. A RENESZÁNSZ KIALAKULÁSA

A reneszánsz hazája Itália és annak virágzó városai. A gazdag ókori kultúra jelenléte, a vele való közelség és rokonság érzése mind hozzájárult a reneszánsz kialakulásához. Törvényszerű tehát, hogy éppen az itáliai területeken alakult ki és virágzott fel a reneszánsz.

Itáliában sok iskola működött, a városiak jelentős része írástudó és tanult volt. Éppen ezekben a városokban alakult ki az

értelmiség – az emberek magasan képzett csoportja, amelyik szellemi munkát végzett.

A gazdag, vállalkozó kedvű városiak újszerűen kezdték szemlélteni a környező világot. A hűbéruraktól eltérően, nem háborúk alatti fosztogatásokból és területfoglalásokból akartak meggazdagodni, hanem a kereskedelemből, a pénzügyi tevékenységből és az árutermelésből.

Felderítés fotó alapján

A XV. században ebben az országban állították fel a legnagyobb toronyórát, melynek átmérője 8,64 méter volt. Ma ez az ország a világ óragyártásának központja.

1. Melyik országról van szó?
2. Melyik városban állították fel ezt a toronyórát?

A vándorkereskedők megismerték az újdonságokat, tapasztalatokat szereztek, amit otthonukban hasznosítottak.

A városiak egyre inkább arra törekedtek, hogy a földi életben részesüljenek örömeiben, ne pedig a túlvilágra várjanak. A gazdag városlakók megrendelésére az építészek pompás épületeket emeltek, a festőművészek és a szobrászok festményekkel és szobrokkal díszítették azokat.

Vitassuk meg!

1. Miért épp az itáliai városokban született meg a reneszánsz?
2. Mi készítette az itáliai uralkodókat, a gazdag és tekintélyes embereket, hogy támogassák az irodalom, a művészetek és a filozófia fejlődését?

3. A HUMANIZMUS ESZMÉI A KULTÚRÁBAN ÉS A MŰVÉSZETBEN

A humanisták nagy érdeklődéssel fordultak az ókori Görögország és az ókori Róma kultúrája felé. Az ókori filozófusok, költők, festőművészek, építészek és szobrászok alkotásai szolgáltak mintául művészek és tudósok számára a reneszánsz időszakában, amelyet a művészetek soha nem tapasztalt felvirágzása jellemezett.

Emlékezzetek vissza, hogy mely ókori szerzők műveit ismeritek. Melyek tették rátok a legmélyebb benyomást? Miért?

A humanista írók megénekeltek a természetet, ugyanakkor leírták a zajló életet, a csodás és erős emberi érzelmeket. A festőművészek folytatták a bibliai jelenetek megörökítését, ugyanak-

AZ ITÁLIAI RENESZÁNSZ SAJÁTOSSÁGAI

Humanizmus

A középkori kultúra újragondolása

Érdeklődés az ókor iránt

A művészetek virágzása

A szépirodalmi alkotások nyelve – az olasz

A nemzeti kultúra kialakulása

kor Jézus Krisztus és a szentek ábrázolásához hétköznapi emberek álltak modellt. Egyre több kortársat – uralkodókat és egyszerű embereket festettek meg.

3. FRANCESCO PETRARCA ÉS DANTE ALIGHIERI MUNKÁSSÁGA

Jelenet Dante Alighieri „Isteni színjátéká”-ból
(Élisabeth Sonrel festménye)

A korai itáliai humanizmus megalapozójának **Dante Alighierit (1265–1321)** tartják. Ő volt a középkor utolsó és az újkor első költője.

Történelmi érdekességek

Dante az itáliai Firenzében született gazdag családban. Jogot tanult a Bolognai Egyetemen. A diákévek alatt kezdett el verselni, ami később a hírnevet hozta el számára.

Fiatalkorának meghatározó eseménye volt szerelme Beatrice iránt. Még gyermekkorában találkozott vele először. Másodszer tíz évvel később látták egymást. A nő varázslatos szépsége csodálatos lírai művek megalkotására ihlette a költőt. A szerelem és Beatrice korai halála ihlette versciklusát: „Az új élet” (1292). Olasz nyelven íródott, nem pedig latinul, ahogy az szokás volt a középkorban. Dante az olasz irodalmi nyelv megalapozója.

Dante Alighieri szobra
Firenzében, Olaszország

Dante munkásságának csúcsa – az „Isteni színjáték” c. elbeszélő költemény (1307–1321). Beatrice-nak akart vele emléket állítani. Látomásos mű, benne a költő megjárja a túlvilágot. A szerző a szerelmet annak a hatalmas erőnek ábrázolja, amely mindent élettel tölt meg a Földön. Dante megfogalmazásában: „Szeretet, mely mozgat napot és minden csillagot.”

Dante véleménye szerint az embernek felelnie kell tetteiért és boldogulásáért, ami nem a vagyontól és a nemesi származástól függ, hanem a személyes emberi tulajdonságoktól.

Az ukrán világ

Az „Isteni színjátékot” Ukrajnában elsőként Ivan Franko fordította le 1878-ban. A műről a következőket mondta: *„Örök mű mindannyiunk számára, mindenkinek, aki gondolkodik, szeret, hibázik, elkeseredett, majd ismét reménnyel telt.”* Hatással volt más alkotókra is, illetve fordították, úgy mint Leszja Ukrajinka, Makszim Rilszkij, Dmitro Pavlicsko.

Az európai humanista kultúra „atyja” a költő és tudós, **Francesco Petrarca**, aki 1304–1374 között élt. Felkutatta és gyűjtötte az ókori kéziratokat, tanulmányozta a latin nyelvet, az ókori filozófiát, a római szerzők gondolkodásmódját. Petrarca műveivel megteremtette az új kulturális értékek rendszerét, melynek középpontjában az ember állt.

Forrásrészletek

Francesco Petrarca

„A jó- és a balszerencse orvosságai”, XIV. század

- **Az előkelő származásról.** Mindenki vére egyforma színű, ha az egyik esetleg elüt is a másiktól, azt nem a nemesség teszi, hanem hogy egészségesebb. Nem a születése, hanem az élete teszi híressé az embert.
- **A gazdagságról.** Sokakban több az irigység, mint az öröm. A nagy vagyont nehéz megszerezni, sok gondot okoz a megtartása, bosszúság az elköltése. Ha fősvény vagy – állandóan örködni fogsz, és a vagyon fog uralni téged, nem pedig te a vagyont.

1. Francesco Petrarca véleménye szerint, mi teszi az embert igazán előkelővé (gazdaggá)?
2. Vitassátok meg az osztályban „A gazdag ember a XXI. században – milyen valójában” című témát.

Petrarca költészetével lett világhírű, mégpedig mint a fennkölt szerelem költője. Petrarca 23 évesen a templomban meglátta Laurát, aki akkor még gyermek volt, és beleszeretett. Attól kezdve 30 éven keresztül írt hozzá szonetteket.

26. §. Középkori építészet és művészet

Miről „mesél” a szófelhő? Nevezzétek meg.

1. ÉPÍTÉSZETI STÍLUSOK

Milyen építészeti stílusokat ismertek? Soroljátok fel, mi jellemzi azokat.

A IX–XII. századi középkori művészet stílusjegyei megmutatkoznak az építészetben is. Amint tudjátok, az építészet – létesítmények, komplexumok tervezése és építése, azt a teret alakítja, ahol az emberek az életüket leélik, munkájukat végzik. A kiemelkedő építészeti létesítményeket kulturális-történelmi emlékeknek tekintjük.

Az építészetre, akár csak az összes többi művészeti ágra, jelentős befolyást gyakorolt a kereszténység.

Két alapvető építészeti stílus alakult ki: a *román* és a *gótika*.

2. A ROMÁN STÍLUS

A román stílus a X. században alakult ki és több mint 300 évig uralta az építészetet. Alapvető elemeit az építészek az ókori római művészetből merítették, innen az elnevezése.

Jegyezzétek meg!

Román stílus (latin „romanus” – római) – kora középkori stílus Európában, ami leginkább az építészetben terjedt el, ókori római és bizánci művészeti elemeket is felhasznált.

A román stílusú épületek zöme vár, kolostoregyüttes vagy templom. Megkülönböztető jegyeik: masszív kő alapanyag, vastag falak, keskeny ablaksorok, bélietes kapuzat.

A román stílusú épületeket gazdagon díszítették mind kívül, mind belül. Legfontosabb tartozékuk – a tornyok.

A román stílus jellegzetességei közé tartoznak a félköríves falbemélyedés, ablak és bejárati ajtó. A templomok és a

Templom a Sant'Antimo apátság területén, Olaszország, XII. sz.

Az épület mely jellegzetességei alapján ismerhető fel a román stílus?

várak falait freskókkal díszítették, széles körben alkalmazták az üvegfestést. A templomok központi eleme Jézus Krisztus vagy az Istenanya ábrázolása volt, alattuk – az angyalok, az apostolok, a szentek.

Szigorú és masszív megjelenésükkel a román stílusú templomok erődökre emlékeztetnek.

Vitassuk meg!

Milyen körülmények alakították az építészetben a román stílus sajátosságait?

3. A GÓTIKUS ÉPÍTÉSZET

A XII. század közepétől Európában a gótikus stílus terjedt el. Elnevezése Olaszországban keletkezett jóval később, a XVI. században, és a gótok barbár törzsére emlékeztetett.

Jegyezzétek meg!

Gótikus stílus (olasz „gotica” – gót) – XII–XV. századi középkori művészeti stílus Nyugat- és Közép-Európában, amelynek jellemzője a csúcsívek alkalmazása, gazdag faragások és épületdíszítések.

Az amiens-i Notre-Dame-katedrális („Notre-Dame” – Boldogasszony), Franciaország, XIII. sz. (mai fotó)

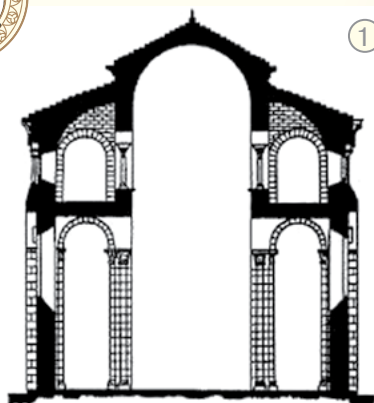
A gótikus építészet jellemzője a karcsúság és a könnyedség. Alapvető stílusjegyek a könnyed falszerkezet, csúcsíves boltozat, festett üvegekkel díszített nagy ablakok, tágas, levegős belső terek. A gótikus épületek magasra törnek. Mindezt csak új építészeti technológiákkal lehetett elérni. A falakat támpillérek támasztották, a köztes tereket beépítették. Ez lehetővé tette, hogy a templomok korábban soha nem látott magasságúak legyenek, vékony falakkal és hatalmas ablakokkal.

A ROMÁN ÉS A GÓTIKUS ÉPÍTÉSZETI STÍLUSOK JELLEGZETESSÉGEI	
Román stílus (X–XII. sz.)	Gótikus stílus (XII. sz. közepe – XV. sz.)
Nehéz, félköríves falak	Magas, égbetörő, könnyed hatású épületek
Földközeli, erődhöz hasonló építmények	Tartóoszlopok alkalmazása, közöttük térbeépítéssel, ami könnyed hatást kelt
Keskeny, lőrésre emlékeztető ablakok. Színes ablaküvegek	Színes üveges hatalmas ablakok, melyek beeresztették a fényt
Félgörcsvek széles körű használata: a falakon, az ablaknyílásokon, a templombejáratokon	Díszes nagyobb és kisebb tornyok, függőleges irányban keskenyedő ablakok
Freskókkal díszített falak	A templomok és épületek szobrokkal, rozettákkal – kerek ablakokkal

Csináljuk: gyakorlati foglalkozás

Figyelmesen nézzétek meg a kétféle templom metszetét. Határozzátok meg, melyik román, és melyik gótikus stílusú. Mely építészeti stílusjegyek alapján lehet ezt eldönteni?

Az ukrán világ

Video egy ukrainai román stílusú épületről – a Halics melletti Szent Panteleon templomról (XII. sz.) (időtartam 02:36)

Nézzetek utána, Ukrajna mely régióiban maradtak fenn román és gótikus stílusú építészeti emlékek.

<https://cutt.ly/dpZpyMX>

Történelmi érdekességek

A firenzei dóm („Cattedrale di Santa Maria del Fiore” – Liliomos Szűz Mária-székesegyház) közel 100 évig épült. A XV. század elején elképzelhetetlen nehézségű feladat volt megoldani egy 42 méter átmérőjű kupola megépítését. Az építész Filippo Brunelleschi volt, a kor egyik legnagyobb olasz mestere. A kupola szerkezetét téglából halszálka-mintára rakott boltcikkelyek alkotják, amiket láncok erősítenek egymáshoz. A 91 méter magas kupola 1436-ban készült el. Súlya 9 ezer tonna körül van. Ez az építészeti csoda a reneszánszkori ember zsenialitásának fényes bizonyítéka.

A firenzei dóm kupolája, Olaszország, XV. sz. (mai fotó)

Vitassátok meg, mely tudományokban kellett jártasnak lenni az építész Brunelleschinek ahhoz, hogy megépítse a dóm kupoláját.

4. SZOBRÁSZAT ÉS SZÍNES ABLAKÜVEGEK A KÖZÉPKORI ÉPÍTÉSZETBEN

Az építészet fontos díszítőeleme a **szobrászat**. A gótikus templomban a szobrok mintha mozgással töltenék meg a teret. Építészeti díszítőelem, enciklopédikus tudás, a középkori ember gondolkodásának lenyomata.

A gótikus szobrászat mesterművei a *naumburgi dómban Ekehard meisseneni örgróf és felesége, Uta szobra*. Az örgróf a korabeli lovagi eszményt testesíti meg. Alakja méltóságteljes, tudatában erejének és hatalmának. Tökéletes ellentéte Uta – a kecses nőiesség megtestesítője.

A nagy ablaknyílásoknak köszönhetően felvirágozott a színes ablaküveg művészete: képeket és virágdíszeket mintáztak színes üvegből. A XIII. században a színes ablaküvegek egész Európában elterjedtek.

A katolikus templomokban bibliai jeleneteket ábrázoltak és felváltották a falfestést.

A pisai ferde torony – a pisai katedrális harangtornya.
Video (időtartam 02:15)
<https://cutt.ly/apZpW5b>

Jegyezzétek meg!

Színes üvegablak – dekoratív kompozíció színes üvegdarabokból.

II. Ekkehard
Ballenstedt és felesége,
Uta szobra (1250–1260
körül) a naumburgi dómban,
Németország (mai fotó)

A chartres-i katedrális
üvegablaka
(mai fotó)

Nézzétek meg a szobrokat. Véleményetek szerint, a középkori szobrásznak milyen emberi vonásokat sikerült átadnia? Miben áll az alkotás művészeti értéke?

Véleményetek szerint, miért nevezik a chartres-i katedrális üvegablakait „Üveg Bibliának”?

5. A KORAI RENESZÁNSZ MŰVÉSZETE

Dante barátja, a korai reneszánsz kiemelkedő mestere volt **Giotto di Bondone**, aki elsőként szakított a középkori térábrázolással és festett realista festményeket.

Az olasz szobrászművész, **Donatello** kiemelkedő alkotása a Dávid szobor. A művész az ifjú hőst az óriás Góliáttal való küzdelme után ábrázolta, akinek fejére ráteszi a lábát. A görög istenekhez és hősökhez hasonlóan, Dávid tökéletes testét nem fedi ruha.

A fegyverkészítők céhe megrendelésére készítette el Donatello Szent György szobrát (a katonák védőszentje). Az ifjú harcos szobra Firenze romantikus jelképe.

Dávid és Szent György szobor
(Donatello alkotásai)

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

Kiemelkedő szerepet tölt be a művészettörténetben az olasz **Sandro Botticelli** festészete – aki a korai reneszánsz legkiemelkedőbb mestere volt. Botticelli éveken keresztül Firenze két hatalmas, a Medici-házból származó uralkodójának megrendeléseit teljesítette. Két legismertebb kompozíciója – a Vénusz születése (1484 körül) és a Tavasz (Primavera) (1485 körül) – melyeket Botticelli Giuliano de' Medicinek és szerelmének, Simonetta Vespuccinak ajánlotta, akinek gyönyörű alakja szinte minden Botticelli-festményen megjelenik.

Tavasz (Primavera)

Vénusz születése

Sandro Botticelli festményei

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Jellemezzétek a középkor építészeti stílusait.
2. A korai reneszánsz mely művészeinek munkáit ismeritek?
3. Milyen hangulatot keltenek a katolikus templomokban a színes üvegablakok?

♦ Csoportfoglalkozás

Magyarázzátok el, hogyan hatottak a középkori kultúra fejlődésének történelmi körülményei a művészet fejlődésére a középkor különböző szakaszaiban.

♦ Alkotó feladat

1. Képzeljétek el, hogy egy utazási irodánál dolgoztok. Egy új európai turistaútvonal reklámkampányához el kell készítenetek egy reklámfüzetet „A kövek művészete: középkori várak és templomok turisztikai útvonala Európában” címmel.
2. Nézzétek meg a videót és mondjátok el, hogyan épültek a gótikus templomok.

A párizsi Notre-Dame-székesegyház építése (Notre-Dame – Mi Asszonyunk).
<https://cutt.ly/3i4VuFX>

A 4. fejezet összefoglalása. Az európai középkor anyagi és szellemi kultúrája

1. TÖRTÉNELMI KRONOLÓGIA

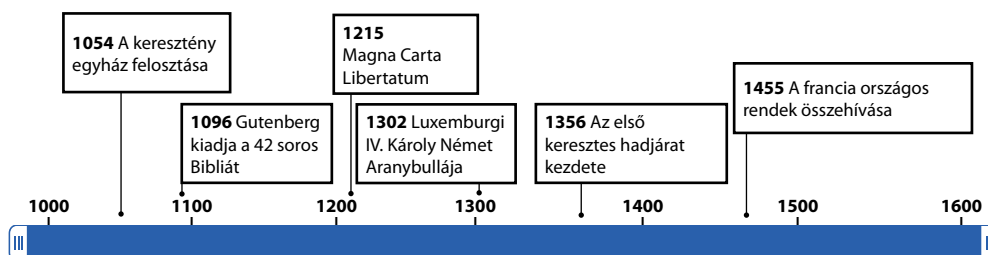
A történelem szele összekeverte a történelmi dátumokat az idővonalon. Segítsetek rendet rakni.

1. Társítsátok a dátumokat és a történelmi eseményeket.

2. Határozzátok meg, hogy melyik században és melyik országban történtek az idővonalon feltüntetett események.

3. Folytassátok a szinkronizált történelmi táblázat kitöltését az ebben a paragrafusban tanult dátumokkal. Mikor történtek a következő események: *a keresztény egyház kettészakadása, a román és a gótikus művészeti stílusok elterjedése, a könyvnyomtatás feltalálása, korai reneszánsz.*

4. Az idővonalon képzeletben helyezétek Európa és Ukrajna történelmének következő eseményeit is: *Rusz-Ukrajna megkeresztelkedése, az Osztromiri Evangélium keletkezése, a ljubecsi fejedelmi gyűlés, az „Ukrajna” név első említése, a Rutén Királyság megalakulása, Halicsi Danilo uralkodása, a szinyi vodi csata, a Krimi Tatár Kánság megalakulása.*

2. TÖRTÉNELMI LOTTÓ

Rakjatok rendet a képek és a szavak között.

1. Párosítsátok a képeket azokkal a középkori tudományokkal, melyeket illusztrálnak.

Asztrológia

Orvostudomány

Matematika

Alkímia

IV. fejezet AZ EURÓPAI KÖZÉPKOR ANYAGI ÉS SZELLEMI KULTÚRÁJA

2. Párosítsátok össze a tudósok nevét rejtő anagrammákat az általuk képviselt tudománnyal; jelöljétek meg az anagrammák között a kakukktojásokat, indokoljátok meg, hogy miért azok.

LRAPRÉIEREBAD	Skolasztika	SQIANITMÁOA
ADIIRGE'ANLIHET	Orvostudomány	ENNVACAI
REBOGNCARO	Asztrológia	GBETGUNR
CSIBJUHOIJORR	Matematika	LAIUCCPOLIA

3. TÖRTÉNELMI ELTÉRÉSEK

Párba állítottunk történelmi fogalmakat – nevezettek meg közöttük legalább öt különbséget.

Római katolikus egyház	↔	Görög-ortodox egyház
Skolasztika	↔	Humanizmus
Román stílus	↔	Gótikus stílus

4. TÖRTÉNETMONDÁS

Mondjatok el egy történetet arról, hogyan gyógyították a betegeket a korai középkorban. Figyeljétek meg a freskó részleteit, melyek a higiéniai szabályok betartását ábrázolják.

A Santa Maria della Scala ispotály (kórház) freskójának részlete (XV. sz. közepe, Siena, Olaszország)

5. MIT TANULTUNK

Ellenőrizték, mennyire sikerült elsajátítani a tananyagot az online-teszt segítségével. A tesztet itt éritek el:

<https://cutt.ly/7y2JYHx>

Vagy okostelefonnal olvassátok le a QR-kódot.

Sok sikert kívánunk!

V. fejezet

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA ORSZÁGAI A X–XV. SZÁZADOKBAN

Gyakorlati foglalkozás. Lengyel Királyság. Litván Nagyfejedelemség

Csináljuk: gyakorlati feladat.

A szinkronizált kronológiai táblázatba (36. oldal) írjátok be a Lengyel, a Magyar, a Cseh Királyság, a Litván Nagyfejedelemség, az Oszmán Birodalom, a Novgorodi Bojár Köztársaság, a Moszkvai Nagyfejedelemség történelmének eseményeit.

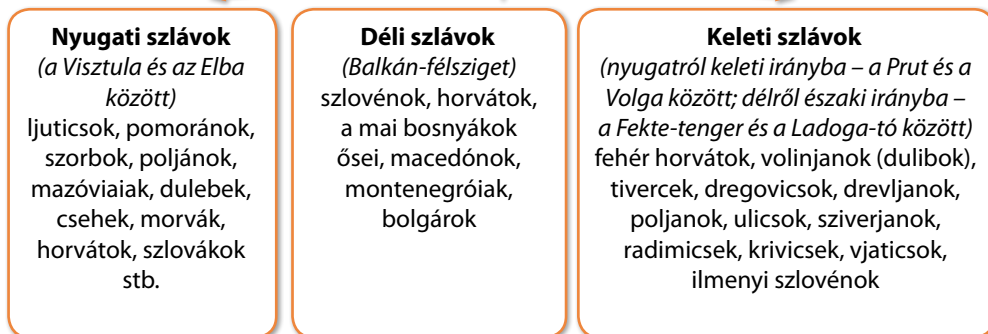
1. A SZLÁVOK AZ ÓKORBAN

A kortárs tudósok többsége úgy véli, hogy a szlávok az i. sz. I. évezred első felében Poleszje környékén jelentek meg. Ez a vidék a mai Ukrajnában a Lemberg–Kijev–Szumi vonaltól északra eső terület. Erről a területről eredeztethetők a szláv nyelvek is.

A többi barbár törzssel együtt a szlávok is mozogtak Európában a nagy népvándorlás korában, harcoltak Bizánccal. Az ókori szlávok pogányok voltak.

A történészek a szlávok három csoportját különböztetik meg.

A SZLÁVOK HÁROM ÁGA (AZ V–IX. SZÁZADOKBAN ALAKULTAK KI)

Ebben az időszakban a szláv törzsek törzsszövetségeket alkottak élükön a katonai vezetővel – a *fejedelemmel*. Minden fontos kérdésben a *vecse* (népgyűlés) döntött.

Jegyezzétek meg!

Vecse (ószláv eredetű szó) – a szlávok népgyűlése, amelyen a legfontosabb kérdésekről döntöttek.

Az egyes törzsszövetségekből alakultak ki a szláv államok, többek között – **Szamo Fejedelemsége** (VII. század). A szlovák, a cseh, a morva, a szerb stb. törzsek alkották.

2. A LENGYEL ÁLLAM LÉTREJÖTTE

A lengyel törzsek területét nyugaton az Odera, keleten a Nyugati-Bug határolta, északról a Balti-tenger mosta, délen pedig a Kárpátok hegyeiig ért le. A Visztula mentén éltek a mazóviaiak, tőlük nyugatra pedig – a poljánok (ugyanaz volt a nevük, mint a mai Kijev megye területén élt keleti szláv polján törzsnek). A poljánok alapították Gniezno városát, melyet Lengyelország első fővárosának tartanak.

Történelmi érdekességek

A legenda szerint vándorútra indult három testvér – Lech, Cseh és Rusz. Lech ott alapította meg az államát, ahol egy fa állt a fehér sas fészkeivel. Ennek tiszteletére a várost Gnieznonak nevezte el. Cseh délre indult, Rusz pedig – keletre. A legenda szerint a testvérek nevéből kapták a nevüket a ljahok (lengyelek), csehek és ruszok. A fehér sas lett a lengyel állam címere.

A mai Lengyelország címere

Milyen legendákat ismertek még nép eredetéről, város vagy állam alapításáról?

A lengyelek első, a történészek által ismert fejedelme **I. Mieszko (960–992)** volt a Piast-dinasztiából. I. Mieszko 966-ban felvette a kereszténységet.

Mieszko halála után a trónt 25 éves fia, **I. Boleszláv (992–1025)** foglalta el, aki később a Vitéz melléknevet kapta. III. Ottó német császárral és Nagy Volodimirral, Rusz-Ukrajna fejedelmével szövetségben befejezte a lengyel területek egyesítését. Azonban Volodimir halála után veje, Szvjatopolk oldalán harcba szállt a kijevi trónért. Emiatt Bölcs Jaroszlavval feszült volt a viszonya. 1025-ben I. Boleszláv királlyá kiáltotta ki magát.

Az ukrán világ

I. (Megújító) Kázmér uralkodása idején (1034–1058) Lengyelország és Rusz-Ukrajna baráti kapcsolatokat ápolt. Ezt dinasztikus házassággal is megerősítették: I. Kázmér feleségül vette Bölcs Jaroszlav testvérét, Kijevi Máriát, Gertrude nevű testvérét pedig feleségül adta Jaroszlav Izjaszlav nevű fiához. Gertrudétól ránk marad egy imakönyv – a Triri Zsoltároskönyv, amelyet a kijevi mesterek csodálatos miniatűrái díszítenek.

Emlékezzetek vissza, mi az a házassági diplomácia.

3. A LENGYEL ÁLLAM MEGSZILÁRDULÁSA III. (NAGY) KÁZMÉR URALKODÁSA IDEJÉN

A XII. században a déli lengyel területeket elpusztították a mongolok, az északi területeket pedig a teuton lovagrend fenyegette. Ennek ellenére a lengyel területek többségét a XIV. század elején sikerült egyesítenie **I. (Kis) Ulászlónak** (melléknevét alacsony termetéről kapta). Fia, **III. (Nagy) Kázmér** (a Piast-dinasztia utolsó tagja, uralkodásának évei **1333–1370**) folytatta apja törekvését az állam megszilárdítására.

III. (Nagy) Kázmér
(Jan Matejko festménye,
XIX. sz.)

III. (Nagy) Kázmér pecsétje

Hasonlítsátok össze a mai Lengyelország címerét III. (Nagy) Károly pecsétjével, és magyarázzátok meg, hogy a címer megalkotói miért a király pecsétjének motívumát vették át.

A külpolitikában III. (Nagy) Kázmér diplomáciai úton rendezte a vitákat a szomszédokkal. A Teuton Lovagrend visszaadta Lengyelországnak Kujáviát és a dobrzyński területet, viszont megtartotta a gdański partvidéket. A Csehországgal való béke érdekében II. (Nagy) Kázmér lemondott Sziléziáról.

1340-ben a Rutén Királyság utolsó uralkodójának halála és a Magyarországgal való háborúskodás után Lengyelország magához csatolta Halicsot, Volhínia pedig Litvániához került. A Lengyel Királyság területe majdnem megkétszereződött. A lengyel vajdaságokban III. (Nagy) Kázmér rendezte a közigazgatást és megerősítette hatalmát.

1337–1346-ban III. Kázmér pénzreformot hajtott végre.

A XIV. században az államkincstár bevételeinek több mint 30%-a a sóból származott. 1368-ban a király statútumot adott ki, amelyben szabályozta a sókitermelés és -eladás árát.

A gazdasági és a társadalmi fejlődés élénkítésére a király jogegyenlőséget biztosított az örményeknek, a zsidóknak, a ruténeknek és más népek képviselőinek. A lengyel és az ukrán történelemben is fontos esemény volt, hogy III. (Nagy) Kázmér megerősítette a magdeburgi jogot Lemberg városában (1356).

1364-ben III. Kázmér megalapította a krakkói egyetemet (Jagelló Egyetemnek is nevezik). Ez Lengyelország egyik legnagyobb egyeteme és az egyik legrégebbi egyetem Európában.

Vitassátok meg!

Megismertétek III. Kázmér tetteit az állam megszilárdítása érdekében. Magyarazzátok meg, miért kapta a „Nagy” melléknevet.

4. A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG

A balti (lett-litván) törzsek, aukstajtok, szamogiták, jatvingok és a többiek a Nyugat-Dvina, a Nyeman folyók mentén és a Balti-tenger partvidékén éltek. Földműveléssel, valamint állattartással és halászattal, vadászattal és méhészettel foglalkoztak.

Gediminas (XVII. századi rézkarc)

A XIII. század első felében a rutén területektől északnyugatra új állam keletkezett – a **Litván Nagyfejedelemség**. Alapítója **Mindaugas** volt, aki egyesítette Litvániát és Fekete Rusz földet (alapvetően a mai Belarusz területe) és megkoronáztatta magát 1253-ban.

Később, **Gediminas** litván nagyfejedelem uralkodása idején (1316–1341) az állam tovább erősödött. Gediminas, a tehetséges és sikeres politikus, cselszövésessel, szövetségkötéssel és dinasztikus házasságokkal bővítette Litvánia területét.

Gediminas és utódai idején a mai Belarusz és Ukrajna szinte teljes területe Litvánia fennhatósága alá került (kivételt képeztek a lengyel és a magyar király fennhatósága alatt levő területek). Az új területeken is alkalmazták Litvánia elvét: „a régít nem bántjuk, újat nem vezetünk be”. Az államban alkalmazták a „Ruszkaja Pravda” nevezetű törvénykönyvet, a rutén nyelvet szabadon használták és a nagyfejedelem védelmét élvezte a pravoszláv egyház.

Gediminas politikáját folytatta **Algirdas** (1345–1377). A nagyfejedelemséghez csatolta csernyihivi-sziverszki földeket. **1362-ben** a litván-rutén sereg Algirdas vezetésével legyőzte a mongolokat a szinyi vodi csatában. Litvániáé lett Kijev, Volhínia és Kelet-Podólia. A litván-rutén állam ekkor kapta a *Litván Nagyfejedelemség* nevet. Algirdas több ízben vereséget mért a Moszkvai Fejedelemségre, ahol Dmitrij Ivanovics volt ebben az időben a fejedelem.

5. A LENGYEL–LITVÁN KREVAI UNIÓ

A Teuton Lovagrend német lovagjai oldaláról fenyegető külső veszély arra készítette Litvániát és Lengyelországot, hogy egysítsék erejüket a közös ellenséggel szemben. Így született meg a két állam *uniójának* eszméje. Algirdas utóda, **Jagelló** litván fejedelem 1385-ben házasságot kötött **Hedvig** lengyel királynővel. Ezzel a dinasztikus unióval kezdetét vette a két állam egyesítése, ami a **krevai unió** néven került be a történelembe.

Az unió feltételeinek megfelelően Jagelló egyidejűleg lengyel király is lett **II. Ulászló** néven, felvette a katolikus vallást és erre kötelezte állama teljes lakosságát. Jagelló arra is kötelezte magát, hogy „a litván és rutén területeket örök időkre a Lengyel Koronához csatolja”.

A Lengyel Királyság és a Litván Nagyfejedelemség egyesítése lehetővé tette, hogy határozottan fellépjenek a Teuton Lovagrenddel szemben. 1410-ben Grünwald mellett a lovagrend vereséget szenvedett. A németek keleti irányú nyomulását ez a vereség megállította.

1. Milyen okok vezettek a lengyel-litván-rutén sereg győzelméhez? Véleményetek szerint, a csatát miért nevezték a „népek csatájának”?
2. Milyen következményekkel járt a grünwaldi csata a litván-rutén területek, és egész Európa számára?

A „népek csatája” (grünwaldi csata).
Video <https://cutt.ly/JyC1k1C> (időtartam 03:56)

A krevai unió veszélyt jelentett Litvánia függetlenségére nézve. A Lengyelországhoz való közeledés időszakában a Litván Nagyfejedelemség önállósága megőrzéséért folytatott harc élére **Vitold**, Gediminas unokája állt. **1413-ban** Jagelló és Vitold aláírták a **horodłói uniót**, amely elismerte Litvánia függetlenségét, ám a lengyel király koronája alatt.

Később, 1487 és 1503 között a Moszkvai Nagyfejedelemség és a Litván Nagyfejedelemség véres háborúkat vívott egymással az ukrán területekért. A háborúk azzal végződtek, hogy a csernyihiv-sziverszki földeket megszerezte Moszkva.

A Litván Nagyfejedelemség nagy szerepet játszott Európa, és azon belül Ukrajna történelmében. Virágzása idején, a XV. század végén a területe elérte a 850 ezer km²-t. Hozzá tartozott a mai Ukrajna területének nagyobb része. Soknemzetiségű és sokfélekezetű lakossága 40 millió fő körül volt. A XVI. századig Litvániában az elsődlegesen beszélt nyelv a rutén volt, az uralkodó egyház pedig a pravoszláv. Ily módon *a Litván Nagyfejedelemség történelme az ukrán nép történelmének szerves részét képezi.*

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

- Hogyan hatott Lengyelország és Litvánia történelmére a német „keleti terjeszkedés”?
- A fűzetbe rajzoljatok táblázatot az alábbi séma alapján:

- Gyakoroljatok az alábbi online-feladat segítségével:

Lengyel Királyság.
 Litván Nagyfejedelemség.
<https://cutt.ly/Ry2x5RH>

♦ Csoportfoglalkozás

Bizonyítsátok, hogy a középkori Lengyelország és Litvánia történelme szorosan összefűződött az ukrán területek történelmével.

♦ Alkotó feladat

- III. (Nagy) Kázmérről azt tartották, hogy „fából épített Lengyelországot örökölt, és egy kőből építettet hagyott hátra”. Hogyan értelmezték ezt a mondást?
- A paragrafus alapján készítsetek fejtörőket (keresztrejtvény, rébusz, anagramma).

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

1333–1370	III. (Nagy) Kázmér uralkodása
1385	krevai unió
1410	grünwaldi csata

29. §. A Magyar és a Cseh Királyság. Huszita háborúk

Emlékezzetek vissza és magyarázzátok meg a következő fogalmak jelentését: „külső gyarmatosítás”, „német nyomulás Keletre”.

1. A MAGYAROK EREDETE ÉS A HONFOGLALÁS

A tudósok véleménye szerint a *magyarok* őshazája az Ural környékén volt. A nagy népvándorlás korában a magyar törzsek megindultak Európa irányába. 895-ben a besenyő támadások a Kárpátok felé szorították az Árpád vezér által irányított magyar törzseket, az asszonyokkal, a gyerekekkel és az állatokkal együtt.

Történelmi érdekességek

A magyarok megérkezését a Kárpát-medencébe számos legenda övezi. Maguk a magyarok mind a mai napig „honfoglalásnak” nevezik. Árpád vezér, a választott uralkodó szigorú rendet és fegyelmet tartott. Ennek köszönhetően a honfoglalás sikeresen zajlott le. A Kárpát-medencébe mintegy fél millió magyar érkezett.

A magyarok bejövetele.

Az 1800 m²-es körképet Feszty Árpád festette Mednyánszky László, Barcsay Adolf és mások segítségével 1896-ban a magyar honfoglalás millenniuma alkalmából.

A képen keressétek meg azokat a jeleneteket, amelyek arra utalnak, hogy a magyarok átkelése a Kárpátokon egyszerre volt katonai hadjárat és népvándorlás.

A magyar törzsek letelepedtek az elfoglalt területen, állattartással és földműveléssel foglalkoztak. A magyarok, a vikingekhez hasonlóan, fosztogató hadjáratokat vezettek. A kalandozások addig tartottak, míg I. Ottó német-római császár **955-ben az augsburgi csatában** döntő győzelmet aratott a magyarok felett.

Árpád örökösei számára ahhoz, hogy megvessék lábukat a Kárpát-medencében, fontos volt a kereszténység felvétele és az államalapítás.

2. MAGYARORSZÁG I. ISTVÁN ÉS UTÓDAI IDEJÉBEN

Az első magyar király, **I. István** idejében (997–1038) a legfontosabb feladat a pogány magyarok keresztény hitre térítése volt. A templomok építése és a vármegyerendszer kialakítása elősegítette a törzsek egyesítését. A telepés szerzetesek magukkal hozták a kertművelést, a szőlőtermesztést és a különböző kézműves foglalkozásokat. A szerzetesek rakták le a magyar írásbeliség alapjait.

I. István kérésére **1000-ben** a római pápa koronát küldött neki. I. István „tűzzel és vassal” harcolt a pogányok és azon vezérek ellen, akik a régi törzsi rendet akarták visszahozni.

I. István fáradhatatlan tevékenységének köszönhetően európai keresztény államot teremtett (1083-ban szentté avatták).

Az első középkori magyar törvénykönyv az Aranybulla volt, melyet II. András adott ki 1222-ben, amely először rögzítette a magyar nemesség – világi előkelőségek, bárók jogait.

A viszonylag békés fejlődést megtörte Dzsingisz kán mongol seregének támadása 1241–1242-ben. A hadjárat során Magyarország szinte teljes területét felperzselték és legyilkolták a lakosság harmadát. A romokból IV. Béla király (1235–1270) emelte fel az országot, akit a „második államalapítónak” neveznek – az első Szent István király volt.

1301-ben kihalt az Árpád-ház, és 1308-ban szicíliai Anjou uralkodók kerültek a trónra. Ezzel megerősödött Magyarország helyzete az európai ügyekben, többek között a háborúkban. A magyar állam felvirágzásának kora **I. Nagy Lajos király** (1342–1382) uralkodása.

Magyarország történelmének következő nagy korszaka **Corvin Mátyás** (1458–1490) uralkodásának ideje. Gondoskodott az oktatás és a tudomány fejlődéséről, ugyanakkor arra törekedett, hogy egyesítse Európát az oszmán hódítókkal szembeni harcban.

1490-ben a Jagellók – a lengyel királyi dinasztia tagjai foglalták el a trónt.

3. A CSEH ÁLLAM LÉTREJÖTTE. A CSEH TÁRSADALOM A XIV. SZÁZADBAN – A XV. SZÁZAD ELEJÉN

A szláv törzsek a mai Csehország területén az V. században jelentek meg. A IX. században több erős törzsi fejedelemség alakult itt. Fokozatosan kiemelkedett közülük a csehek fejedelemsége, a **Přemysl-házból** származó fejedelmek vezetésével.

863-ban a mai Csehország területére érkezett Cirill és Metód, a szláv hittérítők. 885-ben I. Bořivoj fejedelem a Přemysl-házból felvette a kereszténységet.

A korai cseh feudális állam egyesítése **995-ben** ért véget, amikor a Přemysl-ház egyesítette a cseh törzseket és centralizált kormányzást vezettek be.

A cseh fejedelmek szoros kapcsolatokat ápoltak a német uralkodókkal. 1212-ben a Stauf-házba tartozó II. Frigyes császár megerősítette I. Ottokár királyi rangját és bevezette a cseh korona öröklését. Ez a cseh állam függetlenségét bizonyította.

Csehországban német dominancia érvényesült. A német kereskedők és kézművesek a cseh városokban teljes mértékben a kezükben tartották az önkormányzati intézményeket. Például, a Prágai Városi Tanácsnak a XIV. század közepéig nem volt egyetlen cseh tagja sem.

1346-ban **IV. Károly** lett a Szent Római Birodalom császára és egyben a cseh király. Uralkodása idején 1348-ban Prágában létrejött a szláv területek első egyeteme (a mai napig Károly Egyetemnek nevezik). Ez Csehország legrégebbi egyeteme, és az első egyetem a Szent Római Birodalomban, a szlávok lakta területeken és egész Közép-Európában.

A csehek elégedetlenek voltak a gazdag katolikus egyház uralmával, amelynek szolgái a további meggazdagodásra törekedtek. Ez az eretnek mozgalmak újabb fellángolásához vezetett. Az eretnekek élére tanult teológusok álltak, akik jól ismerték a Szentírást. Köztük volt **Husz János (1370–1415)**, a prágai egyetem magisztere.

Husz magasabbra értékelte a Szentírás szavait, mint a római pápa és az egyház tekintélyét. Husz elítélte a papok kapzsiságát, a templomok fényűzését, a bűnbocsátó cédulák árusítását és az egyházi tisztségeket. Fellépett az országban a német dominancia ellen is. Követelte, hogy a csehek legyenek országuk valódi birtokosai. Husz hozzájárult a cseh kul-

A paragrafusban foglaltak alapján soroljátok fel a cseh állam erős és gyenge oldalait. Igazoljátok tényekkel a véleményeteket.

Husz János máglyahalála (középkori miniatúra). A papírból készült magas fejedő Husz fején a pápai süveghez hasonlít, és hangsúlyozza eretnek voltát

túra fejlődéséhez, lefordította cseh nyelvre a Bibliát. „Eretnek tanításaiért” és az egyház bírálataért Husz Jánost 1415-ben máglyán elégették.

4. HUSZITA HÁBORÚK

Jegyezzétek meg!

Huszita háborúk – a cseh nép fegyveres harca a katolikus egyház ellen, a táboritáké pedig, akik a falusiak, a kézművesek és a városi szegénység soraiból kerültek ki – a feudális elnyomás ellen.

Husz János mártírhalála hatalmas felkelést robbantott ki Csehországban. A résztvevőket egyesítette a törekvés az egyház megreformálására, a németektől való megszabadulás szándéka, akik uralták az országot. A népmozgalom résztvevőit huszitáknak nevezték. A husziták erővel és kompenzáció nélkül elvették az egyházi vagyont, eltörölték a tizedet, megreformálták az egyházat és a szertartásokat.

A római pápa és a Szent Római Birodalom császára egymás után keresztes hadjáratot hirdettek a huszita mozgalom ellen. Ám a keresztesek sora vereséget szenvedtek a huszita vezérektől – a vak lovag **Jan Žižkától** (1360–1424), majd halála után – Prokopius szerzetestől.

A husziták nem csak védelmezték Csehországot, hanem annak határain kívülre is vezettek hadjáratokat.

Azonban végül a huszita mozgalmon belül is nézeteltérések keletkeztek. A mérsékelt husziták – a *kelyhesek* – követelték az egyházi privilégiumok és földbirtokok felszámolását, az egyházi szertartások egyszerűsítését, a cseh nyelvű misézést, független cseh monarchiát.

A keményvonalasabb, radikális huszitákat *táboritáknak* nevezték (a dél-csehországi Tábor városáról, ahol a központjuk volt). A táboriták, akiknek élén Jan Žižka állt, követelték az adók megszüntetését, tagadták a szentek kultuszát, valamint állították, bárki, még a nők is misézhetnek.

A fegyverek története.
Morgenstern. Video
(időtartam 02:09)

<https://cutt.ly/OodnbCa>

Vitassuk meg!

Próbáljátok meg kitalálni, hogyan viszonyultak a táboritákhoz a társadalom előkelőbb rétegei.

A kelyheseket támogatták a gazdag mesterek és a kereskedők, a cseh feudális urak, papok többsége, a táboritákat – az elszegényedett lovagok, falusiak, kézművesek és a városi szegények.

A táboriták és a kelyhesek közötti ellentétek nyílt összeütkezéshez vezettek. A kelyhesek a közép-csehországi **Bródnál (1434)** szétverték a táboritákat.

A huszita háborúk **(1419–1434)** jelentős szerepet játszottak Csehország és egész Európa történelmében. A cseh lakosság egy része két évszázadon keresztül a huszita egyház követője volt; másik része katolikus maradt. A városok többségének lakossága cseh lett, a cseh nyelv elsőbbséget élvezett az ország életének minden területén. Csehországban rendi monarchia alakult ki.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Hogyan zajlott le a magyar törzsek honfoglalása?
2. A paragrafusban tárgyalt eseményeket tüntessétek fel a szinkronizált kronológiai táblázatban (gyakorlati foglalkozás a 133. oldalon), amelyet a 36. oldaltól vezettek.
3. Miért nevezik IV. Béla magyar királyt „második honalapítónak”?
4. Mikor és milyen körülmények között fejeződött be a korai feudális cseh állam egyesítése?
5. Miért tartották fontosnak a kereszténység felvételét a szláv államok vezetői?
6. Soroljátok fel a huszita háborúk okait, eredményeit és következményeit.
7. Miért szenvedtek vereséget a husziták?
8. Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: „husziták”, „huszita háborúk”.
9. Miért tiszteli a cseh nép Husz Jánost és Jan Žižkát?
10. Fejtsétek meg az online-keresztrejtvényt:

A Magyar és a Cseh Királyság
<https://cutt.ly/Yy2cpR5>

♦ Csoportfoglalkozás

Lehet-e a huszita háborúkat nemzeti-felszabadítónak nevezni?

♦ Alkotó feladat

1. Készítsetek történelmi portrét a magyar vagy a cseh történelem valamelyik hősről (*szabadon választható*).
2. Írjatok limericket (ötsoros verset) „Árpád – Magyarország megalapítója”, „I. Szent István király”, „Husz János” címmel.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

995	befejeződik a korai cseh feudális állam egyesítése
1000	I. István magyar király megkoronázása
1419–1434	huszita háborúk Csehországban

30. §. Ruszöld. Mongol hódítás. Arany Horda

Ukrajna történetéből emlékeztek vissza, mikor keletkezett Ruszöld. A történészeknek milyen elképzeléseik vannak a „Rusz” kifejezés eredetéről?

1. A «RUSZ» ÉS «RUSZOK» ELNEVEZÉS

A „Rusz” kifejezés eredete vitatott, több feltételezés is van ezzel kapcsolatban.

Vannak történészek, akik szerint a „Rusz” a *szarmaták* törzsszövetségébe tartozó roxolán törzstől ered. A „rox” szó jelentése szarmata nyelven *világos, fehér, fontos*.

A krónikáiró Nesztor viszont arról írt a XII. században, hogy a „Rusz” a varégoktól (*normannoktól vagy vikingektől*) származik. Az észtek balti törzse a varég-normann-viking népet nevezte rootsi-nak, a finnek pedig – ruotsi-nak. Lehetséges, hogy éppen ezekből a nyelvekből ered a „Rusz” kifejezés, amivel a szomszédos népek a mai svédek, norvégok, dánok elődeit megnevezték. Bármi is legyen az igazság, a „rusz” a IX. század első felében a fejedelmi druzsina volt, amelyet főleg varégok-normannok-vikingek alkottak.

Ruszöld a X–XII. századokban a mai Kijevet, Csernyihivet, Zsitomirt, valamint Cserkasszi, Poltava, Szumi és Vinnica egy részét foglalta el. E területek lakóit, a poljanok, sziverjanok, drevljanok törzsszövetségének képviselőit nevezték *ruszoknak*.

A XIII. századtól, a mai Közép- és Észak-Ukrajna területét leszámítva, a Rusz területeit nyugat-ukrán földeknek nevezik.

Ebben az időben a „Rusz” névvel illetik azokat a területeket, amelyek ma Oroszország kötelékébe tartoznak. A Rusz több etnikum (népcsoport) országa volt, a szlávokon kívül éltek itt finnugorok, balti népek, tatárok (türkök) és mások.

A középkori Rusz területeinek és fejedelemségeinek népet ruszoknak, ruszinoknak (ruténeknek) nevezték, és semmiképp sem oroszoknak. *Sajnálatos módon a mai Oroszországban összemossák a „Rusz” és „Rosszija” (Oroszország), „ruszok” és „oroszok” kifejezéseket.* „Oroszoknak” nevezik a kijevi fejedelmeket, a rusz harcosokat stb. A „Rosszija” (Oroszország) és „oroszok” kifejezések azonban jóval későbbi keletkezésűek.

2. A MONGOL ÁLLAM MEGALKULÁSA

A XII. század végén Közép-Ázsia sztyeppéin megalakult a hatalmas katonai-feudális Mongol Állam. **1206-ban** Mongó-

lia nagykánja lett **Temüdzsin (Dzsingisz kán) (1206–1227)**. Hódításokba kezdett, aminek eredményeképpen 1221-ben elfoglalta Közép-Ázsiát és Horezmet, 1227-ig Észak-Kínát. Dzsingisz kán és utódai kínai szakértőket és kínai fegyvereket használtak.

1222-ben a mongolok a Kaukázuson keresztül betörték a Fekete-tenger melléki sztyeppékre és a Don melletti csatában legyőzték a kunokat. Kötöny kun kán visszavonult a Dnyeperhez és a ruszok fejedelmeihez fordult segítségért. Kijevben a fejedelmek gyűlésén úgy döntöttek, hogy összefognak a kunokkal a mongolok ellen. 1223 áprilisában a ruszok fejedelmeinek druzsinái Msztyiszlav Romanovics kijevi, Msztyiszlav Msztyiszlavovics Udatnij halicsi és Msztyiszlav Szvjatoszlavics csernyihivi fejedelmek vezetésével.

A csatára a mongol főerőkkel **1223. május 31-én** került sor a **Kalka folyó** mentén. A ruszok serege megsemmisítő vereséget szenvedett; csak minden tízedik katona tért haza a csatamezőről. Azonban abban az évben a mongolok sem folytatták tovább az előrenyomulást Rusz föld belsejébe.

A fegyverek történetéből.
A mongol szablya.
Video (időtartam 02:02)
<https://cutt.ly/fodnagh>

Történelmi érdekességek

Borisz Cserkasz ukrán történész a mongol seregről: A frontvonal szükséges szakaszán a mongolok képesek voltak előnybe kerülni. A mongolok gyorsan össze tudták gyűjteni a sereget és nagy távolságot megtéetni vele. A mongolok serege jól irányítható volt. Ezeknek a tulajdonságoknak köszönhetően tudtak győzni.

1. Írjátok le a mongol tatárok harcmódorát. Kik képezték a sereg magját?
2. Milyen fegyvereket használtak a mongol tatárok?

A mongol sereg
(történelmi rekonstrukció)

Jegyezzétek meg!

Horda – a sztyepei népeknél a kán tábora, katonai tábor. A mongol hódítással számos európai nyelvbe bekerült nagyszámú irreguláris sereg jelentésben. Ukrajnában és a Moszkvai Államban a nomádok seregét és államalakulatát jelentette.

Mongol hódítások. A Mongol Birodalom megalakulása

Csináljuk: gyakorlati feladat

1. Nevezzétek meg a mongol területek növekedésének szakaszait.
2. Milyen részekből tevődött össze a Mongol Birodalom?

3. MONGOL HÓDÍTÁS RUSZFÖLDÖN

Dzsingisz кán unokája – **Batu (1227–1255)** – 1237-ben indult meg Rusz föld ellen. A mongolok ostrommal bevették és felégették Rjazanyt, Volodimirt, Moszkvát, Tvert és más városokat. Rusz föld északkeleti részét teljesen elpusztították. 1239 tavaszán lerombolták Perejaszlavot, Csernyihivet, meghódították a Krímet. **1240-ben** a mongolok elfoglalták Kijevet.

Ettől kezdve Rusz föld nagyobb része vagy a mongolok birtokába került, vagy függőségben állt a mongol államtól – az **Arany Hordától**. Ez az állam 1240–1502 között állt fenn és Kelet-Európa, Közép-Ázsia sztyeppés területeit foglalta magában. A mai Ukrajna területeinek jelentős része – Halics, Volhínia és Kárpátalja – soha nem tartozott az Arany Hordához.

A volodimir-szuzdali fejedelem a mongol кán engedélyével – jarlik – uralkodhatott, cserébe katonai támogatást kellett nyújtania és adót fizetni. A meghódított területek helytartóját *baszkaknak* nevezték.

Jegyezzétek meg!

Jarlik – az Arany Horda kánja által kiadott írásbeli oklevél, engedély a meghódított terület kormányzására.

Arany Horda – állam, amely az 1220–1240 között mongol hódítások eredményeképpen jött létre és a XVI. század elejéig állt fenn. Az Arany Horda fontos szerepet játszott a Moszkvai Állam létrejöttében, amely a Horda egyik ulusából (birodalomrészéből) nőtt ki.

Bojár köztársaság – köztársasági-oligarchikus irányítási rendszer, ahol a legfőbb hatalmi szerv a népgyűlés – a *vicse* volt, az irányító réteget pedig a bojárok képezték (Novgorodban, Pszkovban).

4. A NOVGORODI FÖLD

A mongolok nem mentek tovább észak felé, Novgorod irányába. A novgorodi föld hatalmas erdőségei és számos folyója kedvezőtlen terep volt a mongol lovasság számára. A novgorodi föld a Finn-öböltől az Urálig, és az Északi-Jeges-óceántól a Volga felső folyásáig terjedt.

Ezeken a területeken hosszú idő óta éltek finnugor törzsek: csud, vepsze, muroma, merja, permják, udmurt, mari stb. A szlovének (ilmenyi szlávok) törzse csak a VIII. század második felében jelent meg a novgorodi földön.

Novgorod (neve „új várost” jelent) a XV. századig jelentős és virágzó kereskedelmi és kézműves központ volt. Különösen szoros kereskedelmi kapcsolatokat ápolt a Hanzával, amelynek legnagyobb központjai Bruggeben, Londonban, Bergenben és Novgorodban voltak.

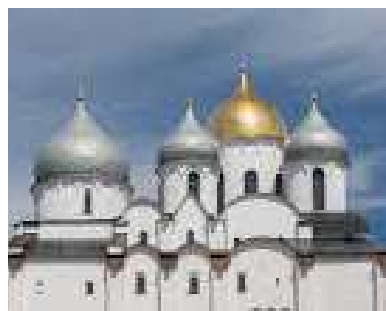
Sok novgorodi volt írástudó. Napjainkig fennmaradt több írott forrás: levelek, kereskedelmi jegyzékek, kérelmek, peres iratok.

A XI. században – a XII. század elején a novgorodi föld Ruszföldhöz tartozott. Ruszföld széttagozódása után Novgorod függőségbe került Kijevtől. 1136–1478 között állt fenn a Novgorodi Bojár Köztársaság Velikij Novgorod központtal.

A legfőbb hatalmat a *vicse* – a felnőtt férfiak gyűlése gyakorolta. Valójában a hatalom szinte teljes mértékben a *bojárok* kezében volt. Közülük választották a

Nyírfakéregre írt oklevél (töredék)

A novgorodi Szent Szófia székesegyház (mai fotó), 1045 és 1052 között épült. A kupoláit a XIV. században építették.

Hasonlítsátok össze a templom kinézetét a kijevi Szófia székesegyházéval

poszadnikot (város és a bíraskodás irányítóját), a *tiszackijt* (aki a poszadnik segítője és egyben a katonai vezető volt, valamint peres ügyekben is dönthetett), sőt az *érseket* is. Az érsek felelt a külkapcsolatokért, az államkincstárért, ő felügyelte a mértékeket és súlyokat.

A köztársaságnak nem volt állandó hadserege. Nagy háború idején sereget gyűjtöttek a nép köréből (opolcsenyije), a vicse pedig hadba hívta a fejedelmet és a druzsináját.

A Baltikum, a novgorodi föld részének ellenőrzéséért harcoltak egymással a helyi törzsek, a novgorodiak, a kunok és a livón lovagrend (német lovagokkal, vazallus dánokkal és a dorpati sereg) és mások.

1240 nyarán a svéd flotta megérkezett a Néva torkolatához és irányt vett Novgorod felé. A svédekkel szembeni ellenállást a 19 éves Alekszandr Jaroszlavics novgorodi fejedelem vezette. Az orosz történelmi legenda szerint Alekszandr a druzsinájával és a népfelkelőkkel váratlanul rátámadt a svédekre és szétverte őket, győztesen tért vissza Novgorodba. Később a moszkvai krónikák a „Nyevszkij” melléknevet adták neki. Ugyancsak 1240-ben Alekszandr összeveszett a novgorodiakkal és kénytelen volt elhagyni a várost.

Azonban egyetlen svéd krónikában sincs szó a **névai csatáról**. A svédek megemlékeztek volna, mint ahogy feljegyezték minden fontos győzelmet és vereséget.

A másik legenda a „**jégcsatáról**” (vagy „Csud tavi csata”) szól. A lovagok a csudok törzsével együtt megtámadták a novgorodi földet. A novgorodiak kibékültek Alekszandr Nyevszkijjel. A Livón Lovagrendi lovagokkal a döntő csatára **1242 áprilisában** a Csud-tó jegén került sor.

Történelmi érdekességek

A hivatalos szovjet és orosz álláspont szerint a livón sereg megsemmisítő vereséget szenvedett. A talpig vasban felvonuló lovagok alatt beszakadt a tó jege és a lovagok befulladtak a tóba. Tudósok azonban számos megkérdőjelezhető részletre hívták fel a figyelmet a történettel kapcsolatban. Mítosz, hogy a lovagok nehéz „lovagi páncéljuk” miatt süllyedtek volna el. Valójában Alekszandr és a rend harcosainak felszerelése közel azonos súlyú volt. Ráadásul azok a páncélok, amelyekben a livón lovagokat a „történelmi” regényekben és filmekben ábrázolják, csak a XIV–XV. századokban jelentek meg. Az első novgorodi krónikában pedig nincs egyetlen szó sem arról, hogy a visszavonuló németek befulladtak volna a tóba. Ezt a „tényt” a krónikaírók később – 100 évvel a csata után tették hozzá a történethez. Az sem mellékes, hogy mind a mai napig nem sikerült rátalálni a csata helyszínére...

A legendás csaták az orosz történelem fontos fejezeteivé váltak. Az Orosz Föderációban április 18-án méltatják „A győzelem napját, melyet Alekszandr Nyevszkij vezetésével arattak az orosz harcosok a német lovagokkal szemben

a Csud-tavon". Ez a történelem **eltorzításának példája**, ugyanakkor tudni kell, hogy Oroszország mint állam jóval később keletkezett és az orosz nép is később jelent meg a történelemben. Ezzel együtt Oroszország nemzeti hősei közé került annak a **Novgorodi Bojár Köztársaságnak** a fejedelme, amelyet maga Moszkva pusztított el két és fél évszázaddal később.

Miben látjátok a történelmi torzítást, amikor „Alekszandr Nyevszkij orosz katonáinak győzelméről” olvastok? Milyen földek fejedelme volt Alexander Nyevszkij?

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Milyen elképzelések vannak a „Rusz” szó eredetével kapcsolatban?
2. Ki és mikor alapította a katonai-feudális Mongol Államot?
3. Hogyan hódították meg a mongolok Rusz földet?
4. Mit tudtok az Arany Hordáról?
5. A szinkronizált kronológiai táblázatba (*gyakorlati feladat a 133. oldalon*) írjátok be a paragrafusban említett történelmi eseményeket.
6. Miben tért el Novgorod kormányzása a többi fejedelemség kormányzásától?
7. Készítsetek vázlatot „A novgorodi föld” alponthoz.
8. Gyakoroljatok az online-feladat segítségével:

Az Arany Horda megalakulása
<https://cutt.ly/1yCM0hS>

♦ Csoportfoglalkozás

Milyen események leírásához szükséges a „rusz”, „ruszok” és milyenekhez az „orosz”, „oroszk” kifejezéseket használni? Válaszaitokat támasszátok alá példákkal.

♦ Alkotó feladat

Mi volt közös a Novgorodi Bojár Köztársaság és a nyugat-európai országok fejlődésében?

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben. Jegyezzétek meg:

1136-1478	a Novgorodi Bojár Köztársaság fennállása
1223	a Kalka menti csata
1240	Kijevet elfoglalják a mongolok

31. §. A Moszkvai Állam. III. Iván

Emlékezzetek vissza, mit jelentenek a következő kifejezések: „baszkak”, „jarlik”, „Arany Horda”.

1. A MOSZKVAI FEJEDELEMSÉG ÉS A RUSZ

A Moszkvai Fejedelemségből nőtt ki az orosz állam. A szovjet és az orosz történészek mindig igyekeztek bebizonyítani, hogy Moszkva Kijev és a Rusz „történelmi örököse”. Ám a IX–X. századokban a Moszkva folyó partvidékét többnyire finnugor törzsek lakták (moruma, vepsze, merja, mescsera, moksa, pecsora, mordvin, mari stb.). A szlávok csak a X. században telepedtek meg itt.

Moszkva alapításának éveként az orosz történészek hagyományosan **1147-et** tartják. A krónika szerint két fejedelem – Jurij Dolgorukij és Szvjatoszlav Sziverszkij – találkozott **Jurij Dolgorukij** birtokán, amely a Moszkva-folyó bal partján feküdt.

Történelmi érdekességek

Jaroszlav Daskevics ukrán történész írja: „A Kijevi Rusz fennállása idején egyáltalán nem történt említés a moszkvai államról. Ismerjük a moszkvai államot, mint az Arany Horda uluszát (a mongol kán birodalomrészét), melyet Mengü Timur alapított 1277-ben. Akkor a Kijevi Rusz már 300 éve fennállt.”

Miután a XIII. században a mongolok meghódították Ruszföldet, a ruszok fejedelmei belharcokat folytattak egymással. A fejedelmek küzdöttek azért, hogy **jarlikot** kapjanak, és továbbra is megőrizhessék trónjukat, beszédhessék az adót, amit aztán a Horda kánjának udvarába küldtek. Gyakran megtörtént, hogy a mongolok segítségével harcoltak egymás ellen. Ez elsősorban a volodimir-szuzdali fejedelemre, majd később a moszkvai fejedelemre vonatkozik.

Az ukrán világ

Olekszandr Palij ukrán történész írta: „Abban az időben Halicsi Danilo szövetséget keresett a mongol tatárok elleni harchoz, erődöket építtetett, harcolt Kurumis vezérrel, közben Alekszandr Nyevszkij volodimir-szuzdali fejedelmet Batu kán fiának nevezte, a mongol tatárok segítségére voltak, hogy legyőzze testvérét, Andrejt, 1257-ben pedig kegyetlenül leszámolt Novgorod város lakóival, akik nem akarták, hogy összeírja őket és befizessék a mongol tatároknak az adót.”

2. AZ ELSŐ MOSZKVAI FEJEDELMEK

Csináljuk: gyakorlati feladat

A tankönyv alapján készítetek kronológiai táblázatot „Moszkva területi gyarapodása” címmel. Milyen elvet követtek a moszkvai fejedelmek területük gyarapítása során?

A Moszkvai Fejedelemséget a XIII. században alapították. A moszkvai fejedelmek dinasztiájának alapítója Alekszandr Nyevszkij fia – **Danyiil Alekszandroviics (1276–1303)**.

Danyiil idején kezdődött meg a Moszkvai Állam területi gyarapodása: 1301-ben elfoglalta a Rjazanyi Fejedelemségben Kolonnát, 1302-ben a gyermektelen fejedelem végrendelete alapján megkapta Perejaszlavot. 1303-ban fia, Jurij meghódította a Szmolenszki Fejedelemségben Mozsajszkot.

Jurij Danyiiloviics fejedelem (1303–1325) idejében a Rjazanyi, a Szmolenszki Fejedelemségek a Moszkvai Állam részei lettek. A XIII. század végétől kezdve felerősödött a rivalizálás az elsőbbségért a szomszédos fejedelemségek, különösen Moszkva és Tver között.

3. IVÁN KALITA

Jurij halála után a moszkvai fejedelem a fivére, **Iván Kalita** lett (1325–1341). A „kalita” szó jelentése „pénzeszsák”. Egy gazdag zsugori fejedelem volt.

Iván Kalita okos, ravasz és agilis uralkodó volt. 1325-ben Iván Kalita magához költöztette a halicsi metropolitát, Petro Volinect, aki ekkor már öregember volt. Egy évvel később a metropolita meghalt, a félig kész Uszpenszkij-székesegyházban temették el. A metropolita „szent ereklyéi” és rezidenciája voltak hivatottak arra, hogy Moszkvát fontos szellemi központtá emeljék.

A moszkvai fejedelmek leghőbb vágya volt, hogy megkapják a mongol kántól a jarlikot a nagyfejedelmi címre. Iván Kalitának ez sikerült 1328-ban, aki kihasználta a tveriek mongolok elleni népfelkelését. A moszkvai és a mongol seregek együttes erővel zúzták szét Tvert. A Moszkvai Fejedelemség lett a legnagyobb és a legerősebb az északi területek közül.

4. KULIKOVÓI CSATA

Kalita utódja az unokája, **Dmitrij Ivanoviics (1359–1389)** volt. Dmitrij többnyire erővel próbált megoldani minden kérdést, nem pedig ravaszsággal és csellel. Nem fizetett adót a Hordának, és az Arany Horda engedélye nélkül adta át a fejedelmi hatalmat fiának, I. Vaszilijnak.

Ezt segítette az ellenségeskedés a mongol államon belül, ahol Mamaj kán ragadta magához a hatalmat. A Dzsingisz-leszármazott Toktamis kán fellázadt a bitorló ellen

Mamaj és Toktamis szembenállásában a moszkvai fejedelmek az utóbbi mellé álltak. Az orosz történészek a Mamaj elleni harcot hagyományosan a mongol uralom elleni háborúként mutatják be. Az esemény az orosz történelemben kulikovói csata (1380) néven ismert.

A kulikovói csata reggele.

Alekszandr Bubnov szovjet festőművész alkotása, 1947

Milyen eszmei mondanivaló ábrázolására törekedett a művész?

Az orosz legenda szerint a csatában a mongol kánok először szenvedtek vereséget. A kulikovói csatában aratott győzelemért Dmitrij Ivanovics a **Donszkij** melléknevet kapta.

Történelmi érdekességek

A kutatók erőfeszítései ellenére a kulikovói csatamezőn mind a mai napig nem sikerült tárgyi bizonyítékokat szerezni a nagy csatáról: fegyvermaradványokat, páncélmaradványokat stb. A történészeknek mind a mai napig fejtörést okoz, hogy a csata valóban megtörtént-e.

Azonban már két évvel a legendás kulikovói csata után, amely általában megrendítette a Horda hatalmát, Toktamis elfoglalta és felégette Moszkvát. Dmitrij fejedelem kötelezte magát, hogy kétszer több adót fog fizetni, mint korábban. Kiskorú fiát, Vaszilijt túszként elvitték a mongolok. Érdekesség, hogy voltak olyan moszkvai pénzermék („gyengi”), amelyek Toktamis kánt ábrázolták.

A moszkvai fejedelmek több mint 100 éven keresztül fizették az adót – pénzben, ajándékokban, rabokban.

A haldokló Dmitrij Donszkij a Moszkvai Fejedelemséget felosztotta a fiai között. A legidősebb fia – I. Vaszilij (1389–1425) megkapta a Volodimiri Nagyfejedelemséget, az Arany Horda beleegyezése nélkül. 1393-ban I. Vaszilij Moszkvához csatolta Vologdát, Velikij Usztyugot és más nyiznij-novgorodi birtokokat.

A XV. század második felében a részfejedelemségek fejedelmei és a bojárok, valamint a nagyfejedelem között kitört a belharc. A harcokban részt vett Novgorod és Tver is, gyakoribbakká váltak a tatár támadások.

Toktamis 1382-ben megostromolja Moszkvát (miniatúra egy krónikából)

5. III. IVÁN FEJEDELEMSÉGE

Az új fejedelem, **III. (Nagy) Iván (1462–1505)** folytatta a területgyűjtés politikáját Moszkva körül.

1471-ben III. Iván Novgorod ellen indult. A Selon folyónál csatára került sor, amelyben a novgorodiak vereséget szenvedtek, és Novgorod függőségbe került Moszkvától. 1492-ben Novgorodban leszerelték a vecsére hívó harangot – a Bojár Köztársaság függetlenségének jelképét – és Moszkvába vitték.

A történészek véleménye szerint eddig az eseményig a Moszkvai Államnak volt választása: ázsiai, mongol-típusú, egyeduralkodói diktatúrát bevezetni, vagy – európai, novgorodi-típusú, köztársasági és demokratikus kormányzást. A Novgorodi Köztársaság bukása sok száz évre eldöntötte a Moszkvai Állam fejlődésének irányát.

1485-ben III. Iván hatalmát elismerte Tver. A Moszkvai Fejedelemség területe a hatszorosára növekedett. Ugyanabban az évben III. Iván „**az egész Rusz uralkodójának**” nyilvánította magát, s a hivatalos iratokban csak ekkortól használták az „Oroszország” kifejezést.

III. Iván
(XVI. századi rajz részlete)

III. Iván pecsétje
a kétfejű sassal

Ezenkívül III. Iván feleségül vette Zoé (a keresztségben – Szófia) Paleolog bizánci hercegnőt. *A Bizánci Birodalom bukása után Moszkva szeretett volna a pravoszláv világ központja lenni. Akkoriban keletkezett az a kétséges elmélet, hogy „Moszkva – a harmadik Róma”. Igényeinek alátámasztására Moszkva átvette a címerébe a Paleolog császárok jelképét – a kétfejű sast.*

Vitassuk meg!

Miért volt fontos a moszkvai fejedelmek számára, hogy rokonságba kerüljenek Bizánccal?

6. A MOSZKVAI ÁLLAM MEGERŐSÖDÉSE

1476-ban III. Iván felfüggesztette az adófizetést a Hordának. 1480-ban, amikor Ahmat kán sereggel indult Moszkva ellen, maga is sereggel fogadta. A két sereg egy hétig állt egymással szemben az Ugra folyó két partján anélkül, hogy harcba bocsátkoztak volna. Végül 1480. november 11-én a kán serege elvonult. A történészek egy része az „ugrai állóháborút” tartja a Horda uralma végének.

Történelmi érdekesség

Ahmat, a Nagy Horda kánja csak az egykori Arany Horda egy kisebb területe fölött uralkodott, amelyről leszakadt Kazany, a Krím, Asztrahany és a nogájok. Ám 22 évvel később III. Iván ismét elismerte a Nagy Horda fennhatóságát. A Nagy Hordát nem a moszkvaiak, hanem a krími tatárok győzték le. A krími tatárokat tekintjük az Arany Horda örököseinek. Moszkva egész a XVIII. század elejéig – I. Péter idejéig adót fizetett a Krími Tatár Kánságnak.

Jegyezzétek meg!

A bojár дума a Moszkvai Államban – a moszkvai nagyfejedelem állandó tanácskozó testülete. Tagjai voltak a fejedelmi birtokokat kormányzó bojárok, a fejedelem hadvezér helytartói, a kispapok stb.

III. Iván idején megerősödött a bojár дума szerepe. A bojárok, akik a дума tagjai voltak, nagyon ügyeltek arra, hogy el ne veszítsék ezt a pozíciót és a kispapokat nem engedték az uralkodó közeli pozíciókba. Így alakult ki a ranghoz kötött hivatali rend (mesztnyicsesztvo) – amikor az államban a hivatalokat a származás alapján töltötték be. „Egész Oroszország uralkodója” a bojárokat helytartóknak nevezte ki. Ők szedték be az adót, felügyelték az állami ukázok betartását. A bojár helytartók nem kaptak fizetést, hanem az alattvalók adójából tartották fenn

magukat. Az állami hivatalnokok ilyen módon való eltartását nevezték „kormlenyijé”-nek.

III. Iván idejében, **1497-ben** jelent meg a Moszkvai Állam első Törvénykönyve (Szugyebnyik). Ebben lefektették a hivatali személyek kötelességeit, a bűncselekményekért járó büntetéseket. A Törvénykönyv alapján kezdődött meg a parasztok függővé tétele a földesuraktól. Bevezették a Szent György napot („Jurjev gyeny”, november 26.), amely előtt egy héttel és utána egy héttel a falusiaknak meg volt engedve a szabad költözködés egyik földesúrtól a másikhoz.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

◆ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Milyen területen és mikor alapították Moszkvát?
2. Soroljátok fel, mikor milyen területekkel gyarapodott a Moszkvai Fejedelemség.
3. Milyen teóriákat ismertek a kulikovói csata menetével és jelentőségével kapcsolatban?
4. Mi volt a történelmi jelentősége III. Iván Törvénykönyvének (Szugyebnyik)?
5. Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: „mesztnyicsesztvo”, „kormlenyije”, „bojár дума”.
6. Gyakoroljatok a „Moszkvai Állam” című online-feladat segítségével.
<https://cutt.ly/iy2bOwU>
7. Folytassátok a szinkronizált kronológiai táblázat kitöltését (gyakorlati munka a 133. oldalon).

◆ Csoportfoglalkozás

1. Hogyan értelmezték Georgij Fedotov orosz filozófus szavait: „A mongol tatár iga folytatódott 1480 után is... A kán a Kremlbe költözött, azaz Moszkva mongolizálódott, és az orosz cár, az orosz nagyfejedelem – a kán volt.”
2. Mutassátok be az osztályban a „Moszkva területi gyarapodása” című kronológiai táblázatot. Vonjatok le következtetéseket abból, milyen módszerekkel terjeszkedett a Moszkvai Állam.

◆ Alkotó feladat

1. Miben áll a szimbolikus jelentősége annak, hogy Novgorodból a vecsére szólító harangot elszállították? Miként hatott az egyszerű emberek életére, hogy a Moszkvai Államot az ázsiai uralmi rendszer honosította meg?
2. A tankönyv és kisegítő irodalom segítségével készítsetek előadást „Moszkva és Rusz-Ukrajna öröksége” címmel.

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.

Jegyezzétek meg:

1380	kulikovói csata
1480	„ugrai állóháború”

Az Oszmán Birodalom megalakulása. II. Mehmed uralkodása

Emlékezzetek vissza, hol és mikor keletkezett az iszlám vallás, mely középkori országokban terjedt el. Mikor jött létre a Bizánci Birodalom, mely területek tartoztak hozzá? Hol és mikor keletkezett a pravoszláv vallás?

1. A SZELDZSUK BIRODALOM MEGALAKULÁSA

A törökök a türk törzsekhez tartoznak, amelyek már az V. században nomád államot alapítottak Kelet-Szibériában. A X. században meghódították a mai Türkmenisztán területét, Üzbegisztán déli részét és Dél-Kazahsztán egy részét, a XI. század elején pedig elfoglalták Iránt és Afganisztánt.

A törökök Szeldzsuk szultán vezetésével uralmuk alá hajtották a Bagdadi Kalifátust és Örményország egy részét és a Bizánci Birodalom határaihoz értek. A bizánciakkal a döntő csatára 1071-ben került sor.

A törökök szétverték a császár (baszileusz) seregét és őt magát fogságba ejtették. A következő években uralmuk alá hajtották Kis-Ázsia szinte egész területét. Bizánc csak a tengerparti területeket tudta megtartani.

A szeldzsukok fokozatosan áttértek a letelepedett életmódra és felvették az iszlám vallást. 1070–1080-ban megalakult a hatalmas **Szeldzsuk Birodalom**, amely gyors ütemben fejlődött. A XIII. század közepén azonban a birodalmat megsemmisítették a mongol törökök, 1343-ban pedig szétesett kisebb államokra.

Jegyezzétek meg!

Szultán – az uralkodó titulusa az iszlám államokban

Szeldzsuk törökök – türk nomád törzsek, amelyek Közép-Ázsiából érkeztek. Szeldzsuk (Tugrul) szultánról kapták a nevüket, aki az egyik türk törzs vezetője volt.

Szeldzsuk harcos (kortárs rajz)

1. Hasonlítsátok össze a szeldzsuk harcost a középkori páncélos lovaggal: mi a közös és mi az eltérő közöttük?
2. A rajz alapján mondjátok el, mitől volt mozgékony a szeldzsuk sereg.

2. AZ OSMÁN ÁLLAM MEGALKULÁSA

Az egykori birodalom egyik új államának élére az úz (más néven oguz) törzs kaji ágából származó **I. Oszmán (1299–1324)** állt. Született harcos volt, aki hitt a „szent háború” (dzsihád) igazságosságában. Kiterjesztette állama határait, egyesítette a különböző türk törzseket. A Szeldzsuk Birodalom végleges szét hullásával I. Oszmán állama önálló Oszmán Birodalommá alakult, a törökök pedig vezérük után oszmán törököknek kezdték nevezni magukat.

1299-ben Oszmán szultánná nyilvánította magát, és megalapította az Oszmán-dinasztiát.

Oszmán fia, I. Orhán (1324–1360) folytatta apja politikáját. Elfoglalta a Márvány-tenger és a Fekete-tenger közötti területeket és megkezdte az első török hódításokat Európában.

Orhán utóda, I. Murád (1360–1389) meghódította Trákiát és 1365-ben birodalma fővárosát Drinápolyba (Edirne) helyezte át. A Bizánci Birodalom már csak Konstantinápoly városára korlátozódott.

A háborúskodásokban különösen kitűntek harcászataikkal a janicsárok.

I. Oszmán
(XVI. századi miniatúra)

Jegyezzétek meg!

Janicsárok (törökül jenicseri – új sereg) – az oszmán török seregben szolgáló zsoldos gyalogság, akiket a törökök fogságba ejtett kislányokból toboroztak: más népek, köztük szlávok fiaiból. A janicsárokat muszlim hitre térítették és az iszlám ellenségeivel szembeni gyűlöletre nevelték.

A janicsárok a szultán legjobb harcosai voltak, akik hűségesen szolgálták az uralkodót.

Nem sokkal ezután I. Murád megindult Szerbia ellen. A döntő összecsapásra 1389-ben került sor a **rigómezei (koszovói) csatában**. A csata előtt a szerb hős, Milos Obility bejutott az oszmán törökök táborába és megölte I. Murádot, azonban ez nem befolyásolta a csata kimenetét. A szultán fia, Bajazid vezérletével a törökök megsemmisítő vereséget mértek a szerbekre és megszállták egész Szerbiát.

Történelmi érdekességek

A rigómezei csatának nemcsak a szerb állam és a szerb nép történetében volt nagy jelentősége, hanem hatással volt az egész balkáni régióra. Kezdetét vette a szerbek és a többi balkáni nép hosszú és véres harca az oszmánokkal.

3. OSZMÁN HÓDÍTÁSOK I. BAJAZID ÉS I. MEHMED URALKODÁSA IDEJÉN

I. Bajazid (1389–1402) szultán, akit legendás csapatmozdulatai után katonái „Villámnak” neveztek, meghódította Macedóniát, Bulgáriát, Szerbia és Albánia egy részét, valamint Kis-Ázsiát. Az oszmánok sikerei nyugtalanították az európaiakat, és a római pápa keresztes háborút hirdetett ellenük. 1396-ban Németország, Franciaország, Magyarország, Csehország, Lengyelország 60 ezres keresztes serege a bulgáriai Nikápolynál súlyos vereséget szenvedett. Közel 10 ezer lovag fogságba esett és Bajazid parancsára kivégezték őket.

1400-ban I. Bajazid ostrom alá vette Konstantinápolyt. Az Oszmán Birodalom területére ugyanekkor tört be egy másik hódító – **Timur Lenk (1370–1405)**. Bajazid felhagyott Konstantinápoly ostromával és elébe ment az ellenségnek. Az ankarai csatában (1402) a török sereg vereséget szenvedett, I. Bajazid fogságba került, ahol meghalt. Timur Lenk elpusztította a kis-ázsiai török birtokokat, majd visszatért Közép-Ázsiába.

Az oszmánok új uralkodója I. Mehmed (1413–1421) lett, aki ismét összefogta az Oszmán Birodalom területeit. Békét kötött Bizánccal, Szerbiával, Havasalfölddel és Magyarországgal. A szultán toleránsan bánt a nem muzulmán alattvalókkal, fejlesztette a kereskedelmet, támogatta a szépirodalmat.

4. II. MEHMED. KONSTANTINÁPOLY ELFOGLALÁSA

II. Mehmed (1451–1481) lett az új török szultán, aki a Hódító melléknevet kapta. Tanult ember volt, öt idegen nyelvet beszélt, jól ismerte a nyugati kultúrát. Ugyanakkor a szultán egy szeszélyes és kegyetlen despota volt.

II. Mehmed ismét megindult Konstantinápoly ellen. A 200 ezres török sereg megérkezett a város falai alá. A bizánci főváros bevételehez hajóhadat építettek, létrehozták Európa leghatalmasabb tüzérségét. 1453 áprilisában megkezdődött a város ostroma, amely 53 napig tartott.

Végezetül a törökök elfoglalták Konstantinápolyt. A város védőinek többségét legyilkolták, 60 ezer foglyot eladtak rabszolgának. II. Mehmed parancsára az elfoglalt város nevét Sztambulra (Isztambul) változtatták, és ez a város lett az Oszmán Birodalom fővárosa. Az Hagia Szophia bazilikát mecsetté alakították.

1453-ban tehát a **Bizánci Birodalom** megszűnt létezni, az oszmán törökök pedig megvetették lábukat a Balkánon.

5. AZ OSZMÁN BIRODALOM A XV. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Idővel II. Mehmed meghódította a Bizánci Birodalom maradványait, kiterjesztette uralmát a pravoszláv (ortodox) államokra: Szerbiára, Boszniára, Havasalföldre. 1469-ben a törökök betör-

tek a Szent Római Birodalom területére, és **1478-ban** pedig az oszmánok vazallusa lett a Krími Tatár Kánság.

A hódítások eredményeképpen létrejött a hatalmas **Oszmán Birodalom** (egész 1923-ig fennállt). A szultánt kalifává – minden muzulmán szellemi vezetőjévé nyilvánították.

Csináljuk: gyakorlati feladat

A térkép alapján mondjátok el, hogyan gyarapodott az Oszmán Birodalom területe.

Krími tatárok. Barátok vagy ellenségek. Video (időtartam 02:02)
<https://cutt.ly/Zi4Ka9X>

Az Oszmán Birodalom megalakulása

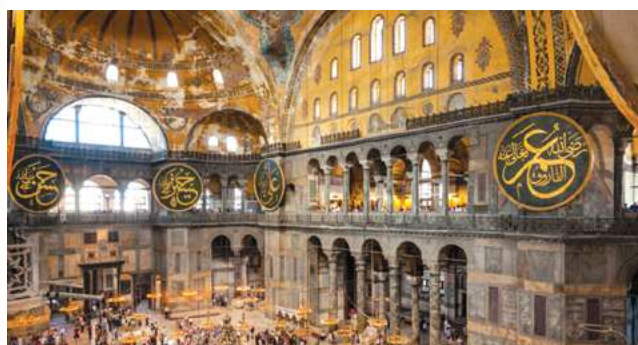
- uralkodása kezdetén	- uralkodása végén	Az Oszmán Birodalom határai 1481-ben
Oszmán birtokok Orhán uralkodásának végén (1324–1359)	Hódítások 1359–1451 között	Bulgária Vazallus államok
Az Oszmán Birodalomhoz csatolt területek II. Mehmed idején (1451–1481)	1389 A szerbek veresége a rigómezei csatában	Az oszmán törökök hódító hadjáratai
	Az oszmán törökök győzelme a keresztetesk fölött 1396-ban és 1444-ben	

Konstantinápoly eleste után a katolikus Európa a nyugati civilizáció egyetlen hordozója maradt.

Az oszmán hódítások után az egyetlen független pravoszláv ország a Moszkvai Állam maradt. Moszkva ezt kihasználva, „Harmadik Rómának” és Bizánc örökösének nyilvánította magát.

6. AZ OSMÁN BIRODALOM KULTÚRÁJA

Az Hagia Szophia belseje Isztambulban, Törökország (mai fotó)

Az Oszmán Birodalom kultúrája. Tájékoztató
<https://cutt.ly/lpGBALi>

A fotó és a tájékoztató alapján állapítsátok meg az Oszmán Birodalom kultúrája és az európai kultúra közötti azonos és eltérő vonásokat.

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Mikor és hogyan jött létre az Oszmán Birodalom?
2. Mi a kapcsolat az Oszmán Birodalom megalakulása és a Bizánci Birodalom bukása között?

♦ Csoportfoglalkozás

1. Ismertessétek, milyen következményekkel járt Európa, az ukrán területek, a Moszkvai Fejedelemség és a meghódított népek számára az Oszmán Birodalom megalakulása.
2. Vitassátok meg a szinkronizált kronológiai táblázat elkészítésének tapasztalatait (gyakorlati munka a 133. oldalon). Soroljátok fel az ukrán területek és a tanult államok történelmének közös epizódjait.

♦ Alkotó feladat

Véleményetek szerint, manapság kiket neveznek janicsároknak és miért?

Dátumok, amelyek segítenek eligazodni az eseményekben.
Jegyezzétek meg:

1389	a rigómezei (koszovói) csata
1453	Konstantinápolyt elfoglalják az oszmán törökök

VI. fejezet A KELET A KÖZÉPKORBAN

tus végleges széthullásához, India meggyengüléséhez vezettek. A XVI. században India északi részén új állam alakult – a *Mogul Birodalom*.

Csináljuk: gyakorlati feladat

A térkép és a tankönyv alapján készítsetek kronológiát „A Kelet országai a középkorban” címmel.

India, Kína, Japán a VIII–XIII. századokban

	A Gupta Birodalom határai és fővárosa a IV –V. századokban		A kínai nagy fal
	A Gaznavidák muzulmán állama a X. században; India muzulmánok általi meghódításának kezdete		A Tang Birodalom határai és fővárosa a IX. században
	India muzulmánok által megszállt területei a XI. század elejétől (a) a XII. század végéig (b)		A Sung Birodalom északi határa a dzsürcsi betörésig a XII. században
	Indiai államok a XII. században		Államhatárok a XII. század második felében
	Delhi Szultánátus a XIII. század elején		Kiemelkedő kulturális emlékek

1. Mutassátok meg a térképen Indiát.
2. A térképmagyarázatok segítségével állapítsátok meg, milyen államok álltak fenn India területén a középkorban.
3. Melyik világvallás elterjedése kezdődött Indiában a tizenegyedik században? Hogyan történt ez?

2. AZ INDIAI TÁRSADALOM

Az indiai társadalom a középkorban az előző korszakokban kialakult hagyományok szerint élt. A politikai változások a lakosság nagyobb részének életmódját nem befolyásolták. *A társadalom varnákra és kasztokra tagolódása változatlan volt.*

Jegyezzétek meg!

A varna – a négy fő kaszt az indiai társadalomban, amely a származáson alapult.

BRAHMINOK: a legfelsőbb kaszt (papok)

KSATRIJÁK: harcos nemesek (katonák, uralkodók)

VAISJÁK: földművesek, kézművesek és kereskedők

SÚDRÁK: szolgák, rabok

Brahman aranszobra

A varnák Indiában

A legenda szerint Brahman isten a saját testéből négy varnát teremtett: a fejéből – a brahmanokat; a karjából – a ksatrijákat; a combjaiból – a vaisjákat; a lábszárából – a súdrákat

A legenda miként támasztotta alá a különböző varnák egyenlőtlenségét?

A **varnákon** kívül minden ember valamilyen **kaszthoz** is tartozott.

Jegyezzétek meg!

A kaszt – zárt embercsoport, melyben a munkát és az életmódot meghatározott hagyományok és törvények szabályozzák.

A kaszthoz tartozás a származás alapján dőlt el. A kaszthatárok merevek voltak, az egyes osztályok között nem volt átjárás.

Az „érinthetetlenek” tartoztak a legalacsonyabb kasztba, akiket a többiek lenéztek. A legalantasabb és a legpiszkosabb munkákat végezték: szolgáltak, szemetet takarítottak, leölték az állatokat stb. Ebbe a kasztba sorolták be egyes elmaradott törzsek tagjait is.

3. VALLÁS ÉS KULTÚRA INDIÁBAN

A középkori indiai tudósok, művészek kiemelkedő alkotásai gazdagították a világg kultúrát. Ahogy emlékezhettek rá, időszámításunk kezdetekor Indiában már ismerték a tízes számrend-

szert, amit ma az egész világon alkalmaznak. Az indiai *matematikusok* ki tudták számítani az alakzatok területét és a testek térfogatát, tudtak törtekkel számolni, viszonylag pontosan meg tudták állapítani a π (pí) számot.

Jelentős sikereket értek el a *gyógyítás tudományában* is. Az indiai orvosok ismerték az ember belső testfelépítését, bonyolult operációkat hajtottak végre, közel 200-féle sebészeti eszközt használtak, gyógyszereket készítettek a különböző betegségek ellen. Tudásuk híres volt a Kelet összes országában.

A középkori indiai *irodalom* nyelve a szanszkrit volt (az áryák legősibb irodalmi nyelve). Ez a nyelv ugyanazt a szerepet töltötte be, mint a latin Európában. A muzulmán hódítások után az indiai költők az arab és a perzsa nyelvet is használni kezdték.

A középkorban az indiaiak körében a legelterjedtebb vallás a hinduizmus volt. A hinduk hittek a lélekvándorlásban. Ha az ember életében nem tett semmit, ami megsértette a kaszt hagyományait, akkor következő életében beleszülethetett egy magasabb kasztba. Ha eltért a hagyományoktól, akkor alacsonyabb kasztban vagy egy állat testében mint növény, vagy mint kő született újjá.

Jegyezzétek meg!

Hinduizmus – ókori indiai vallás, melynek követői hisznek abban, hogy isten (*Visnu*) számos alakban testesülhet meg (*Krisna, Ráma, Siva*). A hinduizmusnak számos irányzata van. A hitvilág része – a tanítás az emberek társadalmi egyenlőtlenségének megváltoztathatatlanságáról, a lélekvándorlásról, és a bűnhődésről a földi élet miatt a túlvilágon.

A VII. században Indiában megjelenik a muzulmán hit. A társadalom szegényebb kasztjai lehetőséget láttak benne a kasztrendszer és a társadalmi egyenlőtlenség elkerülésére, amely a hinduizmust jellemezte. Az iszlám vallás megjelenésével Indiában csökkenni kezdett a buddhizmus híveinek száma.

A vallási tanítások hatására alakultak ki az indiaiak erkölcsi sajátosságai. Különösen nagyra értékelték a kitartást, az udvariasságot, a tapintatosságot, a vendégszeretetet, az idősek tiszteletét.

Siva – a hinduizmus egyik legfőbb istene. Nyakán koponyafüzéreket hord, ami a halál legyőzését jelképezi. Egy körben táncol, melyből a világmindenséget jelképező lángnyelvek csapnak ki.

Csináljuk: gyakorlati feladat

Nézzétek meg az alábbi középkori kulturális emlékeket, és határozzátok meg, mely vallási irányzathoz tartoznak.

Kutub Minár a világ legmagasabb minaretje (muzulmán építészeti emlék, XII–XIV. sz., Delhi, India)

Kandarija Mahádévi templom díszítése (hindu kulturális emlék, XI. század, Khadzsuráhó, India)

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Az ókori indiai társadalom mely hagyományai öröklődtek át a középkorba?
2. Rakjátok az indiai állami fejlődési szakaszokat kronológiai rendbe, megjelölve az esemény időpontját. Mondjátok el, hogy a középkori világtörténelem mely eseményei voltak hatással India fejlődésére.

A Mogul Birodalom megalapítása

A Gupta Birodalom megalapítása

A Delhi Szultanátus megalapítása

Timur Lenk (Tamerlán) hadjárata

3. Soroljátok fel az európai és az ukrán történelem eseményeit, amelyek a Delhi Szultanátus fennállásával és Timur Lenk India elleni támadásával párhuzamosan zajlottak.

♦ Csoportfoglalkozás

1. Soroljátok fel és magyarázzátok meg az indiai kultúra fejlődésének sajátosságait.
2. Készítetek ábrát vagy memóriakártyát (szabadon választható és igénybe lehet venni internetes forrásokat) „A középkori India kultúrája és vallása” témában.

♦ Alkotó feladat

1. Készítetek rövid beszámolót a következő témában: „Azonos és eltérő vonások India és Nyugat-Európa országaiban a középkorban”:
2. Készítetek előadást (**prezentációs virtuális sétát**) „A középkori India – kultúrák párbeszéde” címmel.

Kína és Japán a középkorban

Az ókori történelemből emlékeztek vissza a „buddhizmus”, „konfucianizmus” szavak jelentésére. Milyen tudományos felfedezéseket és technikai újításokat vettek át az európaiak Kínától?

1. ÁLLAMISÁG A KÖZÉPKORI KÍNÁBAN

A kínaiak országukat *Égi Birodalomnak*, a világ közepének tartották. A kínai császár közvetített az Ég (mint az Ég fia) és a föld között. A VII. század kezdetén a *Tang-dinasztia* (618–907) került hatalomra. Az állam élén a korlátlan hatalommal rendelkező császár állt.

A külpolitikában a Tang-dinasztia uralkodói arra törekedtek, hogy fenntartsák a nagy selyemút ellenőrzését.

A Tang-dinasztia kihalása után belháborúk kezdődtek, amelyek a *Szung-dinasztia* (960–1279) hatalomra kerülésével értek véget.

A dinasztia által uralt dél-kínai területen voltak a rizs-, a teatermesztés, a selyem-, a porcelánkészítés központjai. A Szungok államában találták fel a papírt, a puskaort, a könyvnyomtatást, amelyeknek nagy szerepe volt az emberiség történetében. A világtörténelemben először itt használtak *papírpénzt*.

Számos katonai találmány született. Azonban a haladó haditechnika nem tudta megmenteni a birodalmat a pusztulástól.

Jelentéstevésre készülő kínai hivatalnok

Porcelán teáskanna a Szung-dinasztia idejéből. Bazsarózsával van díszítve, ami a korban gyakori elem volt.

Bankjegy a Jüan-dinasztia korából, 1287

2. KÍNA HARCA A MONGOL HÓDÍTÁS ELLEN. A MING-DINASZTIA

A XIII. században Kínát meghódították a mongolok, akik saját dinasztiát alapítottak – ez volt a *Jüan-dinasztia* (1271–1368). Annak érdekében, hogy boldoguljanak a hatalmas meghódított terület igazgatásával, a mongolok kénytelenek voltak átvenni a kínai rendszert – a császárt mint a legfőbb hivatalnokot. Azonban a legmagasabb pozíciókat az államban a mongolok foglalták el. Politikájuk általános felháborodást váltott ki. 1368-ban a mongol elnyomók elleni lázadások egyik vezetőjét, Csu Jüan-csangot Hung-vu néven császárrá kiáltották ki, ezzel kezdetét vette a *Ming-dinasztia* uralkodása (1368–1644).

A Ming-dinasztia császárai igyekeztek megerősíteni a „Középső Birodalom”, saját szempontjukból „az ismert világ közepe” befolyását. Kína határai Tibettől Indokínáig terjedtek.

Ma ezeken a területeken és más országokban több tízmillió kínai él.

A Tiltott Város Pekingben (Kína) – a világ legnagyobb palotakomplexuma, amelyet Ming Jung-lö császár parancsára építettek (mai fotó)

3. KULTÚRA ÉS TUDOMÁNY A KÖZÉPKORI KÍNÁBAN

A kínai civilizáció egyedi és gazdag kultúrát teremtett, amely valóságos kincstár volt a többi nép és civilizáció számára.

A kínai kultúra egyik legfőbb hagyatéka a *hieroglif írás*. Ennek mintájára alakult ki a koreaiak, a vietnamiak, a japánok írásmódja.

A kínai hivatalnokok egyidejűleg voltak költők, festőművészek, nagy jártasságra tettek szert a szépírásban – a *kalligráfiában*.

A kínaiak elsőként találták fel a papírt és a *könyvnyomtatás* legegyszerűbb módját. A VIII. század elején a kínaiak már újságot jelentettek meg, amely egész a XX. század elejéig fennállt „Fővárosi hírek” címmel. Nagy könyvtáraik voltak.

A Vadlúd Pagoda Hsianban (Kína), épült a VII–VIII. században (mai fotó)

A kínaiak találták fel az *iránytűt* és a *puskapor*t. A VIII. században már *tudományos akadémiát* alapítottak.

A VIII–IX. századokat a kínai költészet aranykorának nevezik. Li Paj mintegy harminc kötetnyi lírai művet alkotott.

A kínai építészek *pagodákat* építettek – buddhista templomokat többszintes torony formájában. Az egyik leghíresebb a Nagy Vadlúd Pagoda.

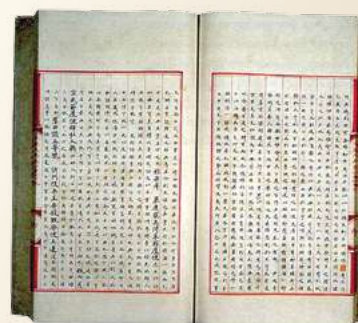
Különleges volt Kína képzőművészete is. A művészek selyemre és papírra festettek, amit feltekercseltek.

Történelmi érdekességek

Az emberiség legnagyobb enciklopédiája

A kínai tudomány felvirágzott a XV. században Ming Jung-lö uralkodása idején. A császár parancsára adták ki a „Jung-lö-enciklopédiát”, amelybe összegyűjtötték az emberiség tudását, amit akkoriban ismertek Kínában. A hatalmas munkában több mint kétezer tudós vett részt. Az enciklopédia 23 ezer tekercsből állt, melyekre 8 ezer szócikket írtak (mára 400 kötet maradt fenn az enciklopédiából). Jung-lö toleráns volt a különböző nézetek iránt. Egyaránt támogatta a taoizmust, a konfucianizmust, a buddhizmust.

Az egyik kötet a „Jung-lö-enciklopédiából”, amely az emberiség történelmének legterjedelmesebb papírenciklopédiája, és tartalmazza az emberiség összes tudását, aminek a kínaiak a birtokában voltak 1407 körül.

A samuráj lovas íjászként való klasszikus ábrázolása (XIV. századi miniatúra)

4. A JAPÁN ÁLLAM KIALAKULÁSA

A III–IV. századok határán Japánban a törzsek egyesülésével létrejött a Jamato nevű állam, melynek élén császár – ókimi állt, aki a sintó – az őshonos japán vallás legfőbb papja is volt.

A japán legendák szerint az ókimi Amaterasu Ómikami napistennő leszármazottja volt. Maga az állam a „Felkelő Nap országa” (Nippon vagy Nihon) nevet kapta, amiből az európai megnevezés, a „Japán” ered.

A XII. században Minamoto no Joritomo, a bátor hadvezér, politikus elnyerte a legfőbb uralkodó – a *sógun* titulust. A sógun mellett a császár maradt a sintó vallás fő-

papja és az államfő, azonban a tényleges politikai hatalmat a sógun gyakorolta. A sógun hivatalnokokra, a hőskölteményekben megénekelte szamurájok katonai erejére támaszkodva irányította az országot.

Földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően Japán a középkorban nem szenvedett az idegenek támadásától. A mongolok kísérletei, hogy betörjenek Japánba, rendre kudarccal végződtek.

5. A JAPÁN KÖZÉPKORI KULTÚRA

A középkori japán kultúra kínai és koreai hatásra fejlődött. A kínai volt a császár, az udvaroncok és a tanult japánok által beszélt nyelv. Elterjedt volt a kínai írás.

A VIII. században keletkezett a japán írásbeliség. Ez az esemény elősegítette a japán irodalom fejlődését. Népszerű költői műfajjává vált a *tanka* (rövid vers) – a máig népszerű rím nélküli, soronként meghatározott szótagszámú japán ötsoros.

Hatalmas hegyek.
A nyári szél zúg
Öreg tölgyek.
Aranyhullámú mező –
Rozsot ringat.

Ósikócsi no Micune ismert X. századi költő tankája

A VI. századtól a buddhizmus, amely Kínából és Koreából szivárog be, Japán államvallása lett. A VI. század végétől emelnek Buddha szobrokat és templomokat. A buddhista papok Kínából nem csak vallásos, hanem geográfiai és asztronómiai könyveket is hoztak. Már a VII. században felállítják Japánban az első időmérő szolgálatot, felépítik az első obszervatóriumot, elkészítik a japán szigetek térképét.

A buddhista eszmék megmutatkoztak a középkori japán építészetben is, új épülettípusok keletkeznek – templomok és kolostorok, melyeket kínai és koreai mintára építenek.

Teasertartás (mai fotó)

VI. fejezet A KELET A KÖZÉPKORBAN

A japán festészet is kínai mintára fejlődött. A kínaiakhoz hasonlóan a japánok is selyem vagy papír tekercsekre festettek. Nem véletlen, hogy a Kínában oly nagy tiszteletnek örvendő ital, mint a tea, hamarosan megjelent Japánban is, s nem egyszerűen a japán nép kedvelt itala lett, hanem jelentős szellemi örökség, amelyet ma is féltve őriznek.

Rendkívüli munkaszeretet, találékonyság, türelem – ezek a jellemvonások tükröződnek a japán kultúrában. Sok mindent átvettek a kínaiaktól, mégis páratlan, egyedi kultúrát teremtettek.

Vitassuk meg!

A hagyományos japán kultúra része az ikebana – a virágrendezés művészete. Ez a művészet a VI. században alakult ki. Az ikebanának három kötelező eleme van, amelyek az Eget, a Földet és az Embert jelképezik. Felhasználhatnak hozzá virágokat, ágakat, fűvet. A mester feladata nem csak az, hogy szép kompozíciót alkosson, hanem a legfontosabb, hogy átadja saját gondolatait az ember életéről és a világban elfoglalt helyéről.

A mai európai életünkben milyen gyakran találkozunk a japán hagyományokkal?

ISMEREM A MÚLTAT ♦ GONDOLKODOM A JELENRŐL ♦ ELKÉPZELÉSEM VAN A JÖVŐRŐL

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

♦ Az elsajátított új információk rendszerezése

1. Készítsetek kronológiát „Kína és Japán a középkorban” címmel.
2. Határozzátok meg, hogy a korábban tanult országokban mely események zajlottak párhuzamosan a Kína területén kialakult államok történelmével. Állítsátok az eseményeket kronológiai rendbe.
3. Ellenőriztétek, mennyire sikerült elsajátítani India és Kína történelmét az online-feladat segítségével:

<https://cutt.ly/taeYE1B>

♦ Csoportfoglalkozás

Soroljátok fel az azonos és az eltérő vonásokat a középkori Kína és a többi középkori civilizáció fejlődésében.

♦ Alkotó feladat

Projektmunka. „A középkori Kína kulturális vívmányainak besorolása.”

középkori templomok, fennmaradtak a régi épületek, az egykori kereskedelmi útvonalak helyén épültek autópályák. A középkor tudományos felfedezéseire támaszkodunk, használjuk a kor technikai találmányait. A mai művészetet nem tudnánk megérteni a középkor ismerete nélkül. A társadalmi eszmék is átöröklődtek napjainkig.

Nyilvánvalóan fontos annak tudatában lenni, hogy a mai civilizáció a *humanizmus* eszméin alapszik, amelyet éppen a középkori haladó emberek alapoztak meg. A humanizmus az országok politikájában és a társadalmak életében nemcsak napjainkban fontos, hanem az emberiség jövőjét is ez jelenti.

4. TÖRTÉNELMI KOLLÁZS

Határozzátok meg, a középkor mely történelmi eseményeit illusztrálja az alábbi „Történelmi kollázs”.

Magyarázzátok meg, milyen befolyást gyakoroltak az emberiség történelmére ezek az események, folyamatok és jelenségek, amelyeket a kollázs ábrázol.

5. WEBFELADAT. „UTAZÁS A KÖZÉPKORBAN”

Játékra invitálunk benneteket, találjátok ki a középkor legfontosabb eseményeit. A játékot itt találjátok:

<https://cutt.ly/vp9s7rh>

vagy okostelefonnal – olvassátok le a QR-kódot.

Sok sikert kívánunk!

FOGALMAK ÉS SZAKKIFEJEZÉSEK

A bojár дума a Moszkvai Államban – a moszkvai nagyfejedelem állandó tanácskozó testülete. Tagjai voltak a fejedelmi birtokokat kormányzó bojárok, a fejedelem hadvezér helytartói, a kispapok stb.

Albigens háborúk – a papság, a bárók, a lovagok harca a katarok mozgalma ellen a XII. században – a XIII. század első felében, amely 1229-ig tartott.

Arany Horda – állam, amely 1220–1240 között mongol hódítások eredményeképpen jött létre és a XVI. század elejéig állt fenn. Az Arany Horda fontos szerepet játszott a Moszkvai Állam létrejöttében, amely a Horda egyik ulusából (birodalomrészből) nőtt ki.

Barbár királyságok – barbár törzsek által alapított királyságok a Római Birodalom volt területein az V. században.

Baszileusz (vagy baszileiosz) – uralkodó. Így nevezték az Ókori Görögország uralkodóját; ugyanez volt a bizánci császárok titulusa is. Ebből a szóból ered a „bazilika” épület neve, valamint a Baszileusz férfinév.

Belső kolonizáció – saját országuk szabad területeinek betelepítése és gazdasági hasznosítása az emberek által.

Bojár Köztársaság – köztársasági-oligarchikus irányítási rendszer, ahol a legfőbb hatalmi szerv a népgyűlés – a vice volt, az irányító réteget pedig a bojárok képezték (Novgorodban, Pszkovban)

Carta (latin charta – *oklevél*) – olyan dokumentum, amely az emberek bizonyos csoportjának követeléseit tartalmazza.

Céh – egyazon kézműves szakma mestereinek társulása.

Céhmester – valamely kézművesszakma céhének irányítója

Cortes (spanyol szó, jelentése – *királyi udvar*) – a Pireneusi-félsziget államaiban rendi-képviselői gyűlés (parlament), a legrégebb ilyen intézmény Nyugat-Európában (1137-től). A mai spanyol parlamentet is Cortes-nek hívják.

Dinasztikus unió – államokat egyesítő politikai szövetség, amely az uralkodó dinasztia tagjai által kötött házasságra alapszik.

Domen – királyi birtok, a király tulajdonába tartozó örökíthető birtokok összessége

Égi Birodalom – a kínai császár fennhatósága alá tartozó terület. Az elnevezés az ország nagyságát jelképezi, és kifejezi azt a kínai elképzelést, miszerint országuk a világ közepe.

Egyetem (a latin *universitas* szóból) – felsőoktatási intézmény, amelyben különböző tudományterületeken, mint mérnöki, természettudományi és bölcsészettudományi területeken képezik a diákokat. Az egyetemeken tudományos kutatás is folyik.

Egyházi hierarchia – az egyházi személyek alá-fölé rendeltségen alapuló irányítási rendszere.

Egyházi lovagrendek – lovagok katonai-egyházi szerveződése Nyugat- és Közép-Európában, amelyek a kereszteshadjáratok során jöttek létre a katolikus egyház felügyelete alatt, s legfőbb céljuk a kereszténység terjesztése volt katonai eszközökkel.

Eretnek (görög „hairetikosz” – választani tudó) – hivatalos hitelvekkel ellentétes, azokkal szembeszegülő; tanítástól eltérő.

États Généraux – francia rendi gyűlés 1302 és 1789 között. Az uralkodó hívta össze a fontos államügyek (katonai, külügyi, pénzügyi, adóügyi) megvitatására.

Expanzió (latin expansion – *terjeszkedés*) – a befolyás növelése különböző területeken (területfoglalás, gazdasági és politikai befolyás növelése), területek elfoglalása.

Feudalizmus (latin feudum – *földbirtok*) – a középkor társadalmi rendje, amely az emberek közötti kölcsönös függőségen és a hűbérurak nagy földbirtokain alapult, akiktől a parasztok függtek.

Feudum vagy hűbér – a birtok, amit a vazallus a seniortól kapott szolgálatért cserébe; a feudum örökölhető volt, amennyiben az örökös folytatta a szolgálatot.

Gótikus stílus (olasz „gotica” – *gót*) – XII–XV. századi középkori művészeti stílus Nyugat- és Közép-Európában, amelynek jellemzője a csúcsívek alkalmazása, gazdag faragások és épületdíszítések.

Hanza (a német Deutsche Hanse – csoport, szövetség) – a német szabad városok kereskedelmi érdekvédelmi szövetsége Észak-Európában a középkorban.

Hinduizmus – *ókori indiai vallás, melynek követői hisznek abban, hogy isten (Visnu) számos alakban testesülhet meg (Krisna, Ráma, Siva)*. A hinduizmusnak számos irányzata van. A hitvilág része – a tanítás az emberek társadalmi egyenlőtlenségének megváltoztathatatlanágáról, a lélekvándorlásról, és a bűnhődésről a földi élet miatt a túlvilágon.

Humanizmus (latin humanism – emberi, emberre vonatkozó) – haladó mozgalom a nyugat-európai kultúrában, nézetrendszer, amely az embert – „isten legtökéletesebb teremtményét” tekinti a legfőbb értéknek. A humanisták vallották, hogy tisztelni kell az emberi méltóságot és észet, a boldogsághoz való jogát, természetes érzéseinek és képességeinek szabad kinyilvánítását.

Huszita háborúk – a cseh nép fegyveres harca a katolikus egyház ellen, a táborítáké pedig, akik a falusiak, a kézművesek és a városi szegénység soraiból kerültek ki – a feudális elnyomás ellen.

Husziták – a cseheknek a katolikus egyház és a hűbéresség elleni mozgalmának résztvevői.

Hűbéri hierarchia – a hűbérurak és hűbéresek egymás közötti viszonya. Az alapja ja – a senior, a föld tulajdonosa és a vazallus – a földadományt szerző közötti viszony. A hűbéri hierarchia felső részén a nagy hűbérurak, az alsón a kis hűbérurak voltak.

Hűbéri széttagolódás – a hűbéri államok központi hatalmának meggyengülése, jelentős politikai központok megjelenése, a természetes gazdálkodás uralma mellett.

Inkvizíció (latin „inquisitio” – kikérdezés, kinyomozás) – a katolikus egyház különleges bírósága, amelynek fő célja az eretnekek üldözése volt. A római pápa a feladatot különleges megbízottakra – inkvizítorokra bízta, akik érinthetetlenek voltak, nem függtek a helyi világi és egyházi hatalomtól.

Iszlám (*Isten akarátában való megbékélés*) – Mohamed próféta által alapított monoteista vallás. Az iszlám követői – a muzulmánok. Ma a vallás követőinek a száma a világban 1,1–1,8 milliárd fő közé tehető, amivel az iszlám a kereszténység után a második legszámosabb vallás.

Janicsárok (törökül jenicseri – *új sereg*) – az oszmán török seregben szolgáló zsoldos gyalogság, akiket a törökök fogságba ejtett kislányokból toboroztak: más népek, közté szlávok fiaiból. A janicsárokat muzulmán hitre térítették és az iszlám ellenségeivel

szembeni gyűlöletre nevelték. A janicsárok a szultán legjobb harcosai voltak, akik hűségesen szolgálták az uralkodót.

Jarlik – az Arany Horda kánja által kiadott írásbeli oklevél, engedély a meghódított terület kormányzására.

Kaszt – zárt embercsoport, melyben a munkát és az életmódot meghatározott hagyományok és törvények szabályozzák.

Keresztény egyház – 1) egyes nyelvekben a templom is, amelyben az istentiszteletet tartották; 2) keresztények vallási közössége, vallási szervezet, amely hierarchiára épül; az egyházak életét a keresztény kánonok határozzák meg.

Keresztes hadjáratok – a Közel-Keletre irányuló keresztény hadjáratok 1096 és 1270 között, amelyet a katolikus egyház a Szent Föld (Jeruzsálem) hitetlenek (muzulmánok) uralma alóli felszabadításáért indított.

Király – uralkodói titulus azokban az országokban, ahol az uralkodói hatalmat a római pápa szentesítette. Egyes feltételezések szerint a szó Nagy Károly nevéből ered.

Korai reneszánsz – az újkor első szakasza, amely a XIII. század közepétől a XV. század végéig tartott. A humanizmus eszméin és az ókor legjobb hagyományain alapult. Az időszak az emberiséget nagyszerű festményekkel, szobrokkal, épületekkel, tudományos felfedezésekkel stb. ajándékozta meg.

Korán (arab *qara'a* „olvas”, „recitál”) – a muzulmánok szent könyve. A Korán Mohamed próféciáit tartalmazza.

Középkor – Az egyetemes történelem korszaka, amely az V. század közepétől a XV. század végéig tartott.

Külső gyarmatosítás – települések alapítása az ország határain kívül, általában háborúk, erőszakos cselekmények révén.

Mestersegéd – kézműves céh dolgozója. Munkájáért fizetést kapott, a céhmester házában élt, asztalánál evett, állandó felügyelete alatt volt.

Migráció (lat. migratio – elvándorlás, áttelepülés) – az emberek állandó lakhelyének megváltoztatása, egyik földrajzi régióból a másikba, egy másik országba költözése.

Parlament (francia parler – beszélni, vagy hely, ahol beszélnek) – választott hatalmi szerv, az adott ország legfőbb törvényhozó szerve (a parlament alapvető feladata a törvények kidolgozása és elfogadása).

Püspökség – egyházi adminisztratív egység.

Rekonkvizta (spanyol szó, jelentése „visszahódítás”) – keresztények által a Pireneusi-félsziget és a többi, arabok és berberék (későbbi nevükön „mórok”) által megszállt területek felszabadítása a VIII–XV. századokban. A rekonkvizta közel nyolc évszázadig tartott.

Rendi monarchia – központosított államforma, ahol a királyi hatalom a rendi gyűlésre támaszkodott.

Reneszánsz – kultúrtörténeti korszak, amely Európa különböző országaiban a XIII. század közepétől a XVII. század elejéig tartott. A reneszánsz alapjai a humanista eszme és az antik tradíciók.

Román stílus (latin „romanus” – római) – kora középkori stílus Európában, ami leginkább az építészetben terjedt el, ókori római és bizánci művészeti elemeket is felhasznál.

Skolasztika – egyházi filozófia, középkori tanítás a világ és Isten megismeréséről.

Százéves háború – Anglia és Franciaország közötti háború, ami több mint száz évig tartott (1337 – 1453).

Színes üvegablak – dekoratív kompozíció színes üvegdarabokból.

Szultán – az uralkodó titulusa az iszlám államokban.

Társadalmi rend – emberek nagyobb csoportja, akik azonos jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, melyek öröklődnek.

Társulás vagy gildia (német „gilde” szóból) – a kereskedők szövetsége, melyet érdekeik és privilégiumaik megvédése érdekében hoznak létre.

Teokrácia – olyan államforma, amelyben a politikai hatalom az egyházi vezető réteg kezében van.

Uzsorázás – pénzkölcsönzés, amely összeget magas kamattal kell visszaadni a kölcsönzőnek.

Varna – a négy fő kaszt az indiai társadalomra, amely a származáson alapult.

Városi kommuna (francia „commune”, a latin „communis” szóból) – a középkori Nyugat-Európában a város közössége, amely a hűbérúrtól elnyerte a jogot a város önkormányzatára.

Vazallusi rend – a középkorban jogok és kötelességek összessége, a hűbéres (vazallus) függése a hűbérúrtól (senior).

Vecse (ószláv eredetű szó) – a szlávok népgyűlése, amelyen a legfontosabb kérdésekről döntöttek.

Vikingek – skandináv harcosok, akik hadjáratokat vezettek különböző országokba a VIII-XI. századokban.

DÁTUMOK, AMELYEK SEGÍTENEK JOBBAN TÁJÉKOZÓDNI A TÖRTÉNELEMBEN

- IV – VI. század** – a nagy népvándorlás
- 395** – a Római Birodalom Nyugati és Keleti részre osztása – a Bizánci (Rómaión) Birodalom keletkezése
- V. század közepe** – XV. század vége, a középkor időszaka
- 476** – a Nyugat-Római Birodalom bukása, az ókor vége
- V. század** – az állam létrejötte Japánban
- V. század vége** – a Frank Állam létrejötte Klodvig irányításával
- 527–565** – I. Jusztinianusz uralkodásának éve
- 610** – az iszlám terjedésének kezdete
- 618 – 907** – A Tang-dinasztia uralkodása Kínában
- 622 – hidzsra** – Mohamednek és követőinek Medinába való vándorlása
- 661–750** – az Omajjádok kalifátusa
- 750-945, 1124-1258** – az Abbaszidák kalifátusa
- 800** – Nagy Károly császárrá nyilvánítása
- 843** – a verduni szerződés megkötése Nagy Károly birodalmának felosztásáról
- X. század** – A lengyel állam létrejötte
- 936–973** – I. Ottó uralkodása
- 960 – 1279** – a Szung-dinasztia uralkodása Kínában
- 962** – a Szent Római Birodalom megalakulása
- 995** – befejeződik a korai cseh feudális állam egyesítése
- 1000** – I. István magyar király megkoronázása
- 1054** – a keresztény egyház felbomlása római katolikusra és pravoszlávra
- 1066** – Angliát meghódítják a normannok
- 1096 – 1270** – kereszties hadjáratok
- 1206** – a Delhi Szultánság létrejötte Indiában
- 1215** – a Magna Carta Libertatum elfogadása
- XIII. század első fele** – a mongol hódítások, az Arany Horda létrejötte
- XIII. század** – a Litván Nagyfejedelemség létrehozása
- 1265** – Anglia első parlamentjének összehívása
- 1271 – 1368** – a Jüan-dinasztia uralma Kínában
- 1299** – az Oszmán Birodalom létrejötte (1923-ig létezett)
- 1302** – a rendi gyűlés összehívása Franciaországban
- 1333 – 1370** – III. (Nagy) Kázmér uralkodása

- 1337–1453** – a százéves háború
- 1356** – a Német Aranybulla – Németország széttagoltságának törvénybe iktatása
- 1362** – a litván-rutén hadak legyőzik a mongolokat a szinyi vodi csatában
- 1368–1644** – a Ming-dinasztia uralma Kínában
- 1385** – krevai unió
- 1410** – grünwaldi csata
- 1419–1434** – huszita háborúk Csehországban
- 1453** – Konstantinápolyt elfoglalják az oszmán-törökök. A Bizánci Birodalom bukása
- 1455** – megjelent az első nyomtatott Biblia, amivel megkezdődött Európában a könyvnyomtatás
- 1479** – az egységes Spanyol Királyság megalakulása
- 1492** – Granada eleste, a rekonkvizta vége

KÉTNYELVŰ SZÓTÁR
(ДВОМОВНИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК)

albigens háborúk – Альбігойські війни
bojár дума – Боярська дума
Bojár Köztársaság – Боярська республіка
barbár királyságok – Варварські королівства
varnák – Варни
vazallusi rend – Васалітет
baszileusz – Василевс (або базилевс)
reneszánsz – Відродження, або Ренесанс
vikingek – Вікінги
színes üvegablak – Вітраж
vecse – Віче
belső kolonizáció – Внутрішня колонізація
Hanza – Ганза
a francia rendi gyűlés États Généraux – Генеральні штати
társulás, gildia – Гільдія
gót stílus – Готичний стиль
humanizmus – Гуманізм
husziták – Гусити
huszita háborúk – Гуситські війни
dinasztikus unió – Династична унія
királyi birtok – Домен
egyházi lovagrendek – Духовно-рицарські ордени
expanzió, terjeszkedés – Експансія
püspökség – Єпархія
eretnek – Єретик
külső gyarmatosítás – Зовнішня колонізація
Arany Horda – Золота Орда
hinduizmus – Індуїзм
inkvizíció – Інквізиція
iszlám – Іслам
kasztok – Касти
Korán – Коран
király – Король
Cortes, spanyol rendi gyűlés – Кортеси
uzsorázás – Лихварство

céhmester – Майстер
migráció – Міграція
városi kommuna – Міська комуна
parlament – Парламент
mestersegéd – Підмайстер
Égi Birodalom – Піднебесна імперія
korai reneszánsz – Раннє Відродження
rekonkvizta – Реконкіста
román stílus – Романський стиль
középkor – Середньовіччя
rendi monarchia – Станово-представницька монархія
százéves háború – Столітня війна
szultán – Султан
társadalmi rend – Суспільний стан
skolasztika – Схоластика
teokrácia – Теократія
egyetem – Університет
Feudum – Феод
feudalizmus – Феодалізм
hűbéri hierarchia – Феодальна драбина
feudális széttagolódás – Феодальна роздробленість
kalifátus – Халіфат
carta – Хартія
keresztes hadjáratok – Хрестові походи
keresztény egyház – Християнська церква
egyházi hierarchia – Церковна ієрархія
céh – Цех
janicsárok – Яничари
jarlik – Ярлик

Ellenőrizték a középkori történelemből szerzett ismereteiteket keresztrejtvény segítségével. Kössétek össze a meghatározásokat és a válaszokat. Például az 1-es szám a keresztrejtvényben a **VIKINGI** (vikingek) szót jelöli – skandináv harcos megnevezése. A „**Ю**” betűnél találjuk a magyarázatot: „Franciaországban – normannok, Angliában – dánok, Rusz-Ukrajnában – varégek.” A válasz tehát: 1–Ю.

Folytassátok a feladatot önállóan vagy csoportokban.

Sok sikert!

І Людина — найвища цінність

ї Столиця імперії Карла Великого

Р

Т

С Стиль в архітектурі

У Будинок міської ради

Й Болонья

Ф

Х Магдебурзьке право, Казимир III

А

Б Фердинанд, Реконкіста

В

Г

Д Німецька, Китайська, Візантійська

Е

Є Священна книга мусульман

К А в Німеччині це бургомістр

Ш Система відносин особистої залежності

Ж Від франц. *parler* – говорити, місце, де говорять

Л Відродження

Щ Відступник від догм панівної релігії

Н Лаура, сонети

М Сіена, гроші

Ю У Франції – нормани, в Англії – данці, у Русі-Україні – варяги

З

И

О

П Велика хартія вольностей

Я Храмівники, орден

Világtörténelem 2020

Ihor Scsupak, Olena Burlaka,
Irina Piszkarjova